

# Makhno-bevægelsen 1918-1921

“Sejr eller døden. Det er det valg som bønderne i Ukraine står overfor på nuværende tidspunkt. Men vi vil ikke alle forsvinde. Der er alt for mange af os. Vi er selve menneskeheden.”

## **1.0 Indledning**

### **1.1 Emne introduktion**

### **1.2 Problemstilling**

### **1.3 Disposition og metodeovervejelser**

### **1.4 Praktiske oplysninger til læseren**

## **2.0 Kilder og historiografi**

## **3.0 Ideologisk Baggrund**

### **3.1 Marxismen**

#### **3.1.1 Leninismen**

##### **3.1.1.1 Revolutionsopfattelse**

##### **3.1.1.2 Partiopfattelse**

##### **3.1.1.3 Det post-revolutionære samfund - stat**

##### **3.1.1.4 Revolutionens forsvar - hær**

### **3.2 Anarkismen**

#### **3.2.1 Makhnovismen**

##### **3.2.1.1 Revolutionsopfattelse**

##### **3.2.1.2 Anarkisternes rolle**

##### **3.2.1.3 Det post-revolutionære samfund - føderation**

##### **3.2.1.4 Revolutionens forsvar - milits- og partisanhær**

## **4.0 Historisk baggrund**

### **4.1 Revolutionens udvikling i Rusland**

#### **4.1.1 Revolutionerne i 1917**

#### **4.1.2 Arbejdernes selvorganisering**

#### **4.1.3 Bolsjevikernes rolle i 1917**

#### **4.1.4 Afvikling af rådsdemokratiet og selvforvaltningen**

#### **4.1.5 Brest-Litovsk freden**

#### **4.1.6 Oppositionen undertrykkes**

##### **4.1.6.1 Anarkisterne**

##### **4.1.6.2 De venstre-socialrevolutionære**

#### **4.1.7 Borgerkrig og krigskommunisme**

#### **4.1.8 Kronstadt og den 10. partikongres**

### **4.2 Revolution og kontrarevolution i Ukraine**

- 4.2.1 Ukraines februar og oktober
  - 4.2.1.1 Den liberal-nationale bevægelse
  - 4.2.1.2 Den sociale revolution
- 4.2.2 Brest-Litovsk og Tysk/Østrig-Ungarsk besættelse
- 4.2.3 Makhno-bevægelsen
  - 4.2.3.1 Nestor Makhno
  - 4.2.3.2 Fra partisan grupper til Makhno-hær
    - 4.2.3.2.1 Makhno-partisanernes taktik
  - 4.2.3.3 Kampen mod besættelsestropperne
  - 4.2.3.4 Kampen mod de liberal-nationale
- 4.2.4 Den lange fred
  - 4.2.4.1 Denikin-fronten
  - 4.2.4.2 Militær alliance med kommunisterne
  - 4.2.4.3 Organisering af det befriede område
- 4.2.5 Første strid med kommunisterne
  - 4.2.5.1 Den 3. regionale kongres og Dybenkos angreb
  - 4.2.5.2 Blokade mod Makhno-hæren
  - 4.2.5.3 Den 4. regionale kongres
    - 4.2.5.3.1 Ordre nr. 1824
  - 4.2.5.4 Åbning af fronten
- 4.2.6 Den lange tilbagetrækning
  - 4.2.6.1 Peregonovka-slaget
- 4.2.7 Den korte fred
  - 4.2.7.1 Militære fejtagelser
- 4.2.8 Anden strid med kommunisterne
  - 4.2.8.1 Diplomatisk skuespil
  - 4.2.8.2 Makhno lovløs og kommunistisk angreb
  - 4.2.8.3 Krig og den røde terror
- 4.2.9 Militær og politisk alliance med kommunisterne
  - 4.2.9.1 Krigen mod Wrangel
- 4.2.10 Tredje strid med kommunisterne
  - 4.2.10.1 Ordre om opløsning af Makhno-hæren
  - 4.2.10.2 Den sidste krig og flugten

## 5.0 Tre forskellige tilgange til forståelsen af Makhno-bevægelsen

### 5.1 Kontrarevolutionær

- 5.1.1 Kulak bevægelse
- 5.1.2 Nationalisme og selvstændighed
- 5.1.3 Antisemitisme
- 5.1.4 Forholdet mellem Makhno og Denikin/Wrangel

## **5.2 Banditter**

### **5.2.1 Hobsbawms sociale-banditter og Makhno**

## **5.3 Revolutionære anarkister**

### **5.3.1 Anarkistisk hær**

#### **5.3.1.1 Vold og anarkisme**

### **5.3.2 Militær organisering**

#### **5.3.2.1 Frivillighed eller mobilisering**

#### **5.3.2.2 Demokrati og diktatur**

#### **5.3.2.3 Selv-disciplin og dødsstraf**

### **5.3.3 Civil organisering**

#### **5.3.3.1 Organisering på landet**

#### **5.3.3.2 Organisering i byerne**

### **5.3.4 Forholdet til de anarkistiske organiseringer**

## **5.4 Delkonklusion**

## **6.0 Hvorfor blev Makhno-bevægelsen undertrykt**

## **7.0 Konklusion**

## **8.0 Perspektivering**

## **9.0 Bilag**

**Bilag 1: Petropavlovsk-resolutionen**

**Bilag 2: Anti-Makhno plakat**

**Bilag 3: Forside af bladet Krokodil nr. 24, 1936**

**Bilag 4: Ordre nr. 1824**

**Bilag 5: Proklamation fra Makhno-bevægelsen**

## **10.0 Litteraturliste**

## 1.0 Indledning

Siden Berlinmurens fald har neo-liberalismen og den privat-kapitalistiske måde at indrette produktion og samfund på fremstået som de eneste rammer indenfor hvilke, fremtidens samfund kan udvikle sig.

Min motivation for at skrive dette projekt har været at se på muligheden for at skabe eller genskabe alternative samfundsmodeller og udviklingsmuligheder. Hvis der på noget tidspunkt skal opstilles et troværdigt alternativ til venstre, som kan bryde dette monopol på den rigtige samfunds udvikling, er det nødvendigt at forstå, hvad det var for en udvikling, der førte til over 70 år med socialistiske diktaturstater. Uden denne forståelse er det ikke muligt at opstille alternativer, som kan bryde det monopol som eksisterer i dag eller undgå at begå de samme fejltagelser igen.

### 1.1 Emne introduktion

Den russiske Revolution og dens udviklingen fra 1917 til 1921 har haft afgørende indflydelse på det 20. århundredes sociale og nationale befrielseskampe. En forståelse af udviklingen i Rusland er på mange måder en nøgle til at forstå de bevægelser, der fulgte efter. Hvordan kunne Den russiske Revolution, som udsprang af en demokratisk rådsbevægelse, i løbet af 5 år udvikle sig til et étparti system, hvor enhver opposition udenfor såvel som indenfor partiet var forbudt? Og hvordan kunne de råd, der gennemførte revolutionen miste al magt til fordel for en centralistisk stat?

Hvorfor underminerede bolsjevikkerne de selvstændige arbejder- og bondeorganer, som de selv støttede sig til under Oktoberrevolutionen? Lenins og bolsjevikernes holdning til arbejderorganerne, som den bl.a. kom til udtryk i *Staten og revolutionen*, lagde op til en samfundsmodel, hvor disse organer skulle spille en afgørende rolle både politisk og økonomisk. Efter Oktoberrevolutionen blev arbejderorganernes magt imidlertid gradvist undermineret, og de andre socialistiske retninger, som havde deltaget i revolutionen, blev en efter en ulovliggjort og udsat for forfølgelse. Hvad skete der med arbejder og bondeorganerne og de andre socialistiske retninger, der deltog i revolutionen - eller med andre ord: Blev bolsjevikernes revolutionsprogram fra oktober 1917 nogensinde ført ud i livet? Og hvis nej - hvorfor ikke? Hvad var grunden til at bolsjevikkerne ikke byggede det nye socialistiske samfund på det rådssystem som var opstået i 1917, og hvorfor kunne en socialistisk opposition udenfor kommunist partiet ikke accepteres?

For at svare på disse spørgsmål og nå frem til en forståelse af den udvikling, som fandt sted i Rusland i de første år efter Oktoberrevolutionen 1917, har jeg valgt at beskæftige mig med den anarkistiske Makhno-bevægelse i det syd-østlige Ukraine. Makhno-bevægelsen, som har fået navn efter den unge anarkist Nestor Makhno, er et godt eksempel på de to typer af bevægelser, der opstod overalt i det Russiske rige i forbindelse med revolutionerne i 1917 - den politiske og den økonomiske/social. Makhno-bevægelsen var som noget særligt både politisk og økonomisk/social; Makhno-bevægelsens anarkistiske grundlag repræsenterede en politisk opposition til bolsjevikkerne. Den rådsorganisering, som fandt sted i det område Makhno-bevægelsen i perioder kontrollerede, repræsenterede en økonomisk/social opposition til den centrale statsstyring af produktionen og økonomien. Bolsjevikernes politik i forhold til makhnovisterne kan derfor bruges at nå frem til en forståelse af det forhold, der var mellem parti og stat på den ene side og arbejderklassen og bondebefolkningen på den anden, men også til at undersøge undertrykkelsen af den socialistiske opposition.

## 1.2 Problemstilling

Hovedproblematikken i mit projekt vil dreje sig om problemerne for en fredelig løsning på konflikten mellem Makhno-bevægelsen og bolsjevikkerne og årsagerne til, at der ikke blev lavet en føderativ sammenslutning mellem Makhno-området og Sovjet-republikken.

Jeg arbejder i dette projekt med den hypotese, at *Makhno-bevægelsen var en revolutionær anarkistiske bevægelse*, ligesom den gav sig ud for at være, og denne hypotese vil jeg afprøve i forhold til to andre forståelser af Makhno-bevægelsen; 1.) at Makhno-bevægelsen var en kontrarevolutionær, antisemitisk og nationalistisk kulak<sup>1</sup> bevægelse. Denne forståelse lå til grund for bolsjevikernes undertrykkelse af bevægelsen og er blevet brugt siden i den kommunistiske historieskrivning (særlig den trotskijstiske). 2.) at Makhno-bevægelsen var en bandithær. Denne forståelse kan bl.a. underbygges af Eric Hobsbawms beskrivelse og definition af det sociale banditvæsen,<sup>2</sup> som opstår i visse typer af bondesamfund og i nogle situationer antager form af individuel oprør eller smelter sammen med egentlige revolutionære bevægelser.

Hvis min hypotese om den revolutionære anarkist bevægelse holder burde en fredelig sameksistens mellem det revolutionære Makhno-område og Sovjet-republikken være mulig. Men hvorfor blev Makhno-bevægelsen så undertrykt? Min anden hypotese i dette projekt er, at *grunden til undertrykkelsen af Makhno-bevægelsen skal findes i den leninistiske revolutionsopfattelse, herunder stats- og partiopfattelse*. Dette leder mig over til projektets hovedproblem, som således kommer til at lyde:

### **problemsætning:**

*Hvorfor kunne bolsjevikkerne ikke acceptere en selvstændig socialistisk massebevægelse udenfor partiet? Hvorfor ikke en føderativ sammenslutning mellem Sovjet-republikken og Makhno-området?*

## 1.3 Disposition og metodeovervejelser

Projektet er struktureret således, at der efter afsnittet om kilder og historiografi kommer en præsentation af de to ideologiske retninger, der spiller en central rolle i dette projekt; marxismen og anarkismen. Jeg indleder med en mere overordnet beskrivelse af anarkismen og marxismen herunder splittelsen mellem Marx og Bakunin i 1. Internationale. Herefter vil jeg gennemgå de to ideologier hver for sig; marxismen med særlig vægt på leninismen og anarkismen med særlig vægt på makhnovismen, hvis man da kan tale om en sådan. Disse præsentationer skal bruges dels til en vurdering af Makhno-bevægelsens natur og dels til at svare på hovedproblemet, som jævnfør min hypotese forudsætter en forståelse af bolsjevikernes revolutionsopfattelse. Præsentationerne af de to ideologier; marxismen og anarkismen tager udgangspunkt i den periode, som behandles i denne tekst, og kan derfor ikke betragtes som tilstrækkelig i forhold til de to ideologiers udtryk og indbyrdes konflikt i dag.

Efterfølgende vil jeg gennemgå det historiske hændelsesforløb, først i et overordnet afsnit om revolutionens udvikling i

---

<sup>1</sup> *Kulak* er den russiske betegnelse for de rigeste bønder, som ofte benyttede sig af lønnet arbejdskraft.

<sup>2</sup> Hobsbawm, Eric J.: *Banditter - om ædle røvere, hævnere, gangaceiros og haiduk'er*. Politisk Revy, København, udgivelsesår ikke angivet.

Rusland som helhed og siden i et specifikt afsnit om revolutionen og kontrarevolutionen i Ukraine med hovedvægt på Makhno-bevægelsens rolle.

Herefter vil jeg gennemgå de tre forskellige forståelser af Makhno-bevægelsen: 1.) kontrarevolutionære, 2.) banditter, 3.) revolutionære anarkister. Dette skal bruges til at afprøve min hypotese om, at Makhno-bevægelsen faktisk var, hvad den gav sig ud for at være; nemlig en revolutionær anarkistisk bevægelse.

Afslutningsvis vil jeg, hvis min første hypotese holder, diskutere min anden hypotese, ifølge hvilken grunden til undertrykkelsen af Makhno-bevægelsen skal findes i den leninistiske revolutionsopfattelse. Denne endelige diskussion, som skal bruges til at svare på projektets hovedproblem, vil tage udgangspunkt dels i de ideologiske modsætninger, som jeg har gennemgået i afsnittet om marxismen og anarkismen, og dels i det historiske hændelsesforløb, som også tidligere er beskrevet.

## 1.4 Praktiske oplysninger til læseren

Her følger et par praktiske oplysninger til læseren: I Rusland benyttede man sig frem til 1918 af den Julianske kalender, som var 13 dage efter den Gregorianske kalender. Det er ikke i alle kilder angivet hvilken af de to kalendere, der benyttes, og der kan derfor være visse problemer med dateringen. Dette ændre dog ikke noget væsentligt i forståelsen af den politiske udvikling og desuden forgår de fleste af de begivenheder, som jeg vil beskæftige mig med i dette projekt, efter indførelsen af den Gregorianske kalender.

En del bynavne i Rusland har i tidens løb skiftet navn. Byen Petrograd hed før 1. Verdenskrig Skt. Petersborg, den skiftede navn ved krigens udbrud af nationalistiske grunde. Efter Lenins død skiftede byen navn til Leningrad og efter Sovjetunionens sammenbrud har den igen fået navnet Skt. Petersborg. Petrograd var i øvrigt Ruslands hovedstad frem til 1918 hvorefter regeringsbyen blev Moskva. Den ukrainske by som i dag hedder Dnepropetrovsk hed under Makhno-bevægelsen Ekaterinoslav og byen Saporosje hed Aleksandrovska.

Også de revolutionære organisationer i Rusland har skiftet navne. Fra 1903 var Lenins parti kendt under navnet »bolsjevikkerne«, men i 1918 skiftede det navn til »Det Russiske Kommunistiske Parti (Bolsjevikker)«. <sup>3</sup> Makhno-hæren havde også flere navne. Makhno-hæren hed i første omgang »Batko Makhno Hæren« og siden »Batko Makhnos Revolutionære Partisan Hær« men som del af Den røde Hær hed den »3. Trans-Dnieper Brigade« og »1. Ukrainske Revolutionære Oprørs-Division«. Siden hen fik Makhno-hæren navnet »Ukraines Revolutionære Oprørs-Hær (Makhnovister)«, <sup>4</sup> som den er mest kendt under. I min anvendelse af de forskellige by- og organisationsnavne vil jeg så vidt muligt forsøge at benytte de navne, som var gældende i de perioder, jeg vil beskrive.

Hvad angår måden at stave de russiske ord og navne på er der stor uenighed. Dette vil betyde at der i mit projekt vil optræde citater hvor stavemåden er forskellig fra den stavemåde, jeg ellers benytter i projektet.

## 2.0 Kilder og historiografi

Det store problem, man møder, når man skal behandle emnet Makhno-bevægelsen, er, at der af flere grunde er efterladt

---

<sup>3</sup>Den Store Danske Encyklopædi bind 3. Nordisk Forlag, København, 1995. S. 208.

<sup>4</sup>Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 96.

meget få kilder. For det første producerede bevægelsen ikke særlig mange dokumenter og aldrig i noget stort oplag, og for det andet blev der ikke gjort noget for at bevare de dokumenter og andre kilder, som bevægelsen faktisk efterlod sig. Det vigtigste arbejde for at indsamle og publicere kilder om Makhno-bevægelsen blev gjort af den russiske anarkist Peter Arshinov. Arshinov arbejdede i perioden fra april 1919 til sommeren 1921 i bevægelsens kultur- og uddannelsessektion og som redaktør af en af bevægelsens aviser: *Put' k Svobode* (Vejen til Frihed). Det lykkedes Arshinov at få en del af de dokumenter, som han gennem sit arbejde havde indsamlet med ud af Rusland. I 1923 udgav Arshinov bogen *History of The Makhnovist Movement 1918-1921*<sup>5</sup> som var den første og stadig vigtigste bog om Makhno-bevægelsen. Arshinovs bog indeholder udover hans øjenvidneskildring af bevægelsen, politiske analyser og vurderinger, også en lang række dokumenter produceret af Makhno-bevægelsen og tillige en del af den kommunikation, der foregik mellem Makhno-bevægelsen og Den røde Hær. Arshinovs bog er helt uundværlig som kilde, men det virker til at forfatterens tætte tilknytning til Makhno-bevægelsen og Nestor Makhno personligt har betydet, at en del af bevægelsens svagheder er blevet underdrevet eller udeladt. Når man tager højde for dette giver Arshinov den mest detaljerede beskrivelse af Makhno-bevægelsens historie.

Den anden af Makhno-bevægelsens vigtigste kilder er Nestor Makhnos egne erindringer i tre bind. Det første bind udkom i 1929 under titlen *Russkaia revoliutsiia na Ukraine* (Den russiske revolution i Ukraine), det andet bind udkom i 1936 under titlen *Pod udarami kontr-revoliutsii* (Under angreb af kontrarevolutionen) og det tredje bind udkom i 1937 under titlen *Ukrainskaia revoliutsiia* (Den ukrainske revolution). Makhnos erindringer har den store svaghed, at de kun dækker perioden fra 1917 til december 1918, altså før Makhno-bevægelsens egentlige storhedstid. Det var meningen, at der skulle udkomme flere bind i erindringerne, men dette blev umuligt pga.. Nestor Makhnos død i 1934. Det har desværre ikke været muligt for mig at fremskaffe Makhnos erindringer i forbindelse med arbejdet med dette projekt, men jeg håber at dette opvejes af mine andre kilder. For at opveje fraværet af Makhnos erindringer, har jeg valgt at bruge en række artikler, som Makhno har skrevet om bevægelsen i perioden fra 1925 til 1933. Disse artikler blev trykt i forskellige anarkistiske aviser og er i 1996 udgivet i bogen *The Struggle Against the State and Other Essays*.<sup>6</sup> Den tredje store primære kilde i forhold til Makhno-bevægelsen er Volins<sup>7</sup> bog fra 1947: *The Unknown Revolution 1917-1921*.<sup>8</sup> Volin sluttede sig ligesom Arshinov til Makhno-bevægelsen, hvor han i en periode på seks måneder fra sommeren 1919 til december 1919 arbejder i bevægelsens kultur- og uddannelsessektion. Volins bog indeholder en generel gennemgang af den revolutionære bevægelse i Rusland fra 1825 til 1921, hvor det sidste afsnit omhandler Makhno-bevægelsen. Volin mente selv, at hans afsnit skulle ses som et supplement til Arshinovs bog. Det var Volin, der oversatte Arshinovs bog til tysk og skrev forordet. Volin brugte lange og mange direkte citater fra Arshinovs bog og benyttede sig også af dennes dokumentssamling. Samtidig kan Volins bog på visse punkter ses som et modsvar til Arshinov. Volin var langt mere kritisk i forhold til Makhno-bevægelsen og kritiserede tidligt Arshinov for ikke at belyse bevægelsens svagheder og fejl. Volin lagde vægt på at fremhæve bevægelsens og Nestor Makhnos svagheder og fejl, og denne kritik går helt tilbage til hans arbejde i Makhno-bevægelsen, hvor han stod i opposition til Makhnos og Arshinovs anti-intellektuelle indstilling. Denne problemstilling spillede også en rolle i en konflikt, som opstod mellem de tre i 1926. Makhno og Arshinov var i deres eksil i Vesteuropa fundet sammen med en lille gruppe russiske anarkister

---

<sup>5</sup>Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987.

<sup>6</sup>Makhno, Nestor: *The Struggle Against the State and Other Essays*. AK Press, Edinburgh, 1996.

<sup>7</sup>Pseudonym for Vsevolod Mikhailovich Eichenbaum.

<sup>8</sup>Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990.

omkring avisen *Dielo Trouda* (Arbejdernes sag), som i 1926 udgav pjecen: *Organisational Platform of the General Union of Anarchists (Project)*.<sup>9</sup> Platformen, som denne pjece blev kendt som, indeholdte en opskrift på, hvordan anarkisterne skulle undgå et nederlag, som det de havde oplevet i Rusland efter revolutionen. Platformen vakte stor opsigt i anarkistiske kredse, fordi forfatterne argumenterede for, at det var nødvendigt med en mere stramt struktureret anarko-kommunistisk organisation for at den anarkistiske bevægelse kunne opnå den teoretiske og taktiske enhed, som efter forfatternes mening var nødvendig for at de leninistiske partier ikke skulle vinde kontrollen over de sociale bevægelser. Tilhængere af platformen har siden hen organiseret sig som en særlig *platformistisk* retning indenfor anarkismen. Platformen indeholder et angreb på de intellektuelle anarkister for ikke at handle og understreger nødvendigheden af en effektiv anarkistisk klasseorganisation. Blandt platformens modstandere var Alexander Berkman, Emma Goldman, Camillo Berneri, Errico Malatesta og Volin som alle opfattede platformen som en tilnærmelse til bolsjevismen og det leninistiske parti. Diskussionen mellem Malatesta og Makhno omkring platformen er bl.a. gengivet i bogen *The Anarchist Revolution - Polemical Articles 1924-1931*,<sup>10</sup> som er en samling af Malatestas artikler. Volin argumenterede i stedet for en *forenet anarkisme*, hvor anarko-syndikalister, anarko-kommunister og individualistiske anarkister skulle samles i én organisation og taler om gensidig forståelse og respekt i stedet for teoretisk og taktisk enhed. Disse uoverensstemmelser kan godt have haft indflydelse på Volins kritik af Makhno-bevægelsen da han skrev sin bog.

Udover disse tre vigtigste øjenvidneskildringer findes der også en række andre. I 1923 og 1924 udkom Emma Goldmans bøger *My Disillusionment in Russian*<sup>11</sup> og *My Further Disillusionment in Russia*<sup>12</sup> og i 1925 udkom Alexander Berkmans bog *The Bolshevik Myth*.<sup>13</sup> Emma Goldman og Alexander Berkman arbejdede i en periode med at indsamle dokumenter til Revolutions-museet i Petrograd. Dette arbejde førte dem bl.a. til Ukraine, hvor de forsøgte at få kontakt til Nestor Makhno. Det lykkedes dem imidlertid ikke, men de fik i stedet kontakt til en række andre centrale personligheder i Makhno-bevægelsen, heriblandt Makhnos kone Gallina Kuzmenko. Goldmans og Berkmans bøger er næsten identiske hvilket bl.a. skyldes at de begge er baseret på materiale indsamlet af Berkman. Berkmans bog har dog en fordel i forhold til Goldmans; Emma Goldmans bog er en erindringsbog med alle de fare det medføre, hvorimod Berkmans bog er baseret på den dagbog som han førte i perioden 1919-1921. En anden øjenvidneskildring finder man i Ossip Tsebrys artikel *Memories of a Makhnovist Partisan*<sup>14</sup> som blev udgivet over to numre af avisen *Dielo Truda* i 1949 og 1950. Ossip Tsebry beskriver i sin artikel sine oplevelser som medlem af en Makhno-partisangruppe, og den indeholder som sådan ingen beskrivelse af Makhno-bevægelsen som helhed eller de mere overordnede problemstillinger i bevægelsen. Tsebrys artikel giver en meget personlig skildring og giver os en mulighed for at se Makhno-bevægelsen fra en menig partisans synsvinkel. Jeg vil også nævne *En revolutionærs erindringer*<sup>15</sup> af Victor Serge som udkom i 1951. Victor Serge var aldrig i direkte kontakt med Makhno-bevægelsen, men hans tætte kontakter

---

<sup>9</sup>Makhno, Nestor; Mett, Ida; Archinov Piotr m.fl.: *Organisational Platform of the Libertarian Communists*. Workers Solidarity Movement, Dublin, 1989.

<sup>10</sup>Malatesta, Errico: *The Anarchist Revolution - Polemical Articles 1924-1931*. Freedom Press, London, 1995. S. 92ff.

<sup>11</sup>Goldman, Emma: *My Disillusionment in Russia*. Doubleday, Page & Company, New York, 1923. Internet: [http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist\\_Archives/goldman/disillusion/toc.html](http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/goldman/disillusion/toc.html)

<sup>12</sup>Goldman, Emma: *My Further Disillusionment in Russia*. Doubleday, Page & Company, New York, 1924. Internet: [http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist\\_Archives/goldman/further/further\\_toc.html](http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/goldman/further/further_toc.html)

<sup>13</sup>Berkman, Alexander: *The Bolshevik Myth*. Pluto Press, London, 1989.

<sup>14</sup>Tsebry, Ossip: *Memories of a Makhnovist Partisan*. The Kate Sharpley Library, London, 1993.

<sup>15</sup>Serge, Victor: *En revolutionærs erindringer*. Samlerens Bogklub, København, udgivelsesår ikke angivet.



med både de ledende anarkister og de ledende bolsjevikker gør at hans erindringer giver et godt førstehånds indblik i konflikten mellem de to grupper. Serge havde desuden tæt kontakt med Trotskij, der som leder af Den røde Hær kom til at spille en afgørende rolle i undertrykkelsen af Makhno-bevægelsen. Leon Trotskij producerede også selv en række dokumenter, som man ikke kan komme udenom i en behandling af Makhno-bevægelsen. Disse dokumenter blev udgivet i 1923 i bogen *The Military Writings of Leon Trotsky - How The Revolution Armed*,<sup>16</sup> som indeholder en række tekster og ordre udsendt af Trotskij i den periode, hvor han var øverstbefalende for Den røde Hær. Her finder man bl.a. en tekst om Makhno-bevægelsen skrevet af Trotskij i juni 1919.

Ved siden af øjenvidneskildringerne og erindringerne, hvoraf en del også indeholder dokumenter, er der også udgivet rene kildesamlinger indeholdende forskellige dokumenter. I 1973 udkom Paul Avrachs bog *The Anarchists in the Russian Revolution*.<sup>17</sup> Avrachs bog består af en historisk introduktion efterfulgt af en række dokumenter fra den russiske anarkist bevægelse herunder Makhno-bevægelsen. Denne kildesamling indeholder nogle få nye dokumenter fra Makhno-bevægelsen, men de fleste er tidligere udgivet bl.a. i Arshinovs bog. En anden kildesamling er A. B. Murphys bog fra 2000 *The Russian Civil War - Primary Sources*.<sup>18</sup> Denne kildesamling indeholder en række interessante interne dokumenter fra Den røde Hær vedrørende deres stilling i Ukraine og forholdet til Makhno-bevægelsen. En utrolig spændende kildesamling er *The Unknown Lenin – From the Secret Archive*<sup>19</sup> af Richard Pipes. Efter Sovjetunionens sammenbrud er der blevet åbnet for adgangen til en del dokumenter, som tidligere var hemmelige. Ét af de arkiver som er blevet åbnet, er *Det centrale Partiarkiv* i Moskva. Det har vist sig, at partiarkivet indeholdt ikke mindre end 6724 hemmelige Lenin manuskriber, hvilket svare til det dobbelte af den tidligere ”komplette samling” – af disse er 3714 dokumenter nu blevet tilgængelige. Adgangen til disse dokumenter har bl.a. givet grundlag for en revurdering af Lenins person, men også stridighederne i kommunistpartiet og forholdet til oppositionen bliver belyst på ny. Richard Pipes har i sin bog samlet et mindre udvalg af disse tidligere hemmelige dokumenter, hvilket giver os mulighed for at se helt nye sider af Lenin som f.eks. Lenins anti-semitisme.

De videnskabelige værker om Den russiske Revolution og Den russiske Borgerkrig, som beskæftiger sig med Makhno-bevægelsen er få. I 1940 udgav den russiske anarko-syndikalist Gregory Maximoff bogen *The Guillotine at Work - The Leninist Counter-Revolution*,<sup>20</sup> hvor han behandler undertrykkelsen af den socialistiske opposition og rådsbevægelsen i Rusland. Maximoff beskæftiger sig kun kort med Makhno-bevægelsen. Maximoff var aldrig selv i kontakt med Makhno-bevægelsen, og han så som anarko-syndikalist ikke noget egentlig revolutionært potentiale i Makhno-bevægelsen. I 1961 udkom David Footmans *Civil War in Russia*<sup>21</sup> som indeholder et afsnit, som er det første egentlige forsøg på en videnskabelig behandling af Makhno-bevægelsen. Paul Avrach udgav i 1967 sit roste værk *The Russian Anarchists*,<sup>22</sup> som placerede ham som den russiske anarkismes vigtigste historiker. *The Russian Anarchists* er en

---

<sup>16</sup>Trotsky, Leon: *The Military Writings of Leon Trotsky - How The Revolution Armed*. Pathfinder Press, New York, 1971.

Internet: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/works/1918-mil/index.htm> (vol. 1)

Internet: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/works/1919-mil/index.htm> (vol. 2)

<sup>17</sup>Avruch, Paul: *The Anarchists in the Russian Revolution*. Thames and Hudson, London, 1973.

<sup>18</sup>Murphy, A. B.: *The Russian Civil War - Primary Sources*. Macmillan Press, London, 2000.

<sup>19</sup>Pipes, Richard (red.): *The Unknown Lenin – From the Secret Archive*. Yale University Press, London, 1996.

<sup>20</sup>Maximoff, Gregory P.: *The Guillotine at Work - The Leninist Counter-Revolution*. Cienfuegos Press, Storbritanien, 1979.

<sup>21</sup>Footman, David: *Civil War in Russia*. Faber and Faber, London, 1961.

<sup>22</sup>Avruch, Paul: *The Russian Anarchists*. Princeton University Press, New Jersey, 1967.

gennemgang af hele de anarkistiske bevægelses historie i Rusland fra 1905 til 1921, og den indeholder også en grundig gennemgang og analyse af Makhno-bevægelsen. I 1967 udkom også bogen *Opposition in The U.S.S.R. 1917-1967*<sup>23</sup> af Roland Gaucher, som også indeholder et kort afsnit om Makhno-bevægelsen. De to vigtigste og mest grundige videnskabelige behandlinger af Makhno-bevægelsen er Michael Palijs bog fra 1976 *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*<sup>24</sup> og Michael Malets *Nestor Makhno in The Russian Civil War*<sup>25</sup> fra 1982. Begge værker indeholder udover en historisk gennemgang også en udemærket analyse af Makhno-bevægelsens ideologiske indhold. Sidst vil jeg nævne Paul Avrachs bog fra 1988 *Anarchist Portraits*<sup>26</sup> som indeholder et afsnit om Nestor Makhnos person med en del interessante oplysninger og nye vinkler.

### 3.0 Ideologisk Baggrund

De to ideologier som stod overfor hinanden i konflikten mellem Makhno-bevægelsen og Sovjet-republikken var anarkismen og marxismen. Striden mellem de to ideologier har deres udspring i konflikten mellem Michail Bakunin og Karl Marx i 1. Internationale. Kampen mellem Bakunin og Marx blev central for arbejderbevægelsens senere historie, da det var som resultat af denne, at udspaltningen af en isoleret anarkistisk gren af arbejderbevægelsen begyndte. Siden denne spaltning har der udviklet sig en dyb teoretisk kløft mellem anarkismen og marxismen. Marxismen og anarkismen har det samme endemål; nemlig en omstyrtelse af den kapitalistiske stat og etableringen af et stats- og klasseløst samfund - altså kommunismen. Uenighederne mellem de to ideologier drejer sig primært om overgangssamfundet før en etablering af det kommunistiske samfund er muligt samt revolutionsopfattelsen og de revolutionæres rolle. I spørgsmålet om overgangssamfundet er anarkister og marxister uenige om nødvendigheden af at etablere en overgangsstat i fasen mellem kapitalismen og kommunismen. I spørgsmålet om revolutionsopfattelse går uenigheden dels på om revolutionen skal være social/økonomisk eller politisk og hvad drivkraften i denne revolution er. Marxismen taler om de økonomiske kræfter, mens anarkismen derudover inddrager en forestilling om en universel menneskelig frihedstrang. Det sidste større spørgsmål som skiller anarkisterne og marxisterne er de revolutionæres rolle i en revolution. Marxisterne taler for nødvendigheden af et politisk parti, som kan udgøre en revolutionær ledelse, mens anarkisterne mener at der ikke må etableres nogen ledelse udenfor arbejderklassens egne økonomiske og sociale klasseorganisationer.

Når disse modsætninger er nævnt, skal man også huske på, at de to ideologier trods alt begge udspringer af arbejderbevægelsen, de tilhøre den samme familie, og har i hele de 19. og 20. århundrede gensidigt påvirket hinanden. Marx og Bakunin anerkender således dele af hinandens tanker; Bakunin anerkendte f.eks. hele Marxs økonomiske analyse af den kapitalistiske økonomi og begyndte på at oversætte Marxs *Kapitalen* til russisk.

### 3.1 Marxismen

Det første problem i en gennemgang af marxismen er at afgrænse marxismen. Jeg vil i første omgang koncentrere mig

---

<sup>23</sup> Gaucher, Roland: *Opposition in The U.S.S.R. 1917-1967*. Funk & Wagnalls, New York, 1969.

<sup>24</sup> Palijs, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976.

<sup>25</sup> Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982.

<sup>26</sup> Avrich, Paul: *Anarchist Portraits*. Princeton University Press, USA, 1988.

om Karl Marxs og Friedrich Engels' marxisme; dermed vil jeg ikke forholde mig til alt det, der sidenhen er publiceret i marxismens navn. Dog vil jeg efterfølgende beskrive den særlige *leninistiske* form for marxisme, ikke at forveksle med *marxismen-leninismen*.<sup>27</sup>

Marxismen har en politisk revolutionsopfattelse. For Marx var erobringen af statsmagten det afgørende for gennemførelsen af en socialistisk revolution. Det er gennem denne statsovertagelse at den økonomiske side af revolutionen i form af nationalisering af produktionen skal gennemføres og sikres. Sikringen af revolutionen består i etableringen af en *arbejderstat*, som skal udøve et klasses diktatur (*proletariatets diktatur*) i den ikke nærmere tidsbestemte overgangsfase mellem kapitalismen og kommunismen, som marxister ofte benævner *socialismen*. Marx gik ind for en temmelig centraliseret statsmagt, og han så ikke noget problem i at proletariatet skulle repræsenteres af dette organ. For det var en selvfølge for Marx, at denne stat ville tjene proletariatets interesser - staten er jo en klassestat og arbejderklassen er under socialismen den herskende klasse. Det var Marxs opfattelse, at denne nye stat, efterhånden som klasse modsætningerne forsvandt, også ville dø bort; når klasserne ikke længere eksisterer, vil der heller ikke være behov for et klasses diktatur. Marxs endemål er altså et statsløst samfund. Marxs revolutionsopfattelse bygger på en materialistisk historieopfattelse, hvor produktionsmidlernes udvikling er den drivende kraft i historien. På visse stadier af denne udvikling vil de eksisterende produktionsforhold hindre en videre udvikling af produktionsmidlerne. På disse tidspunkter i historien vil klassekampen tilspidses og resultere i en revolution, som igen bringer forholdet mellem produktionsforhold og produktionsmidlernes udvikling i balance. Under kapitalismen er det ifølge Marx industriproletariatet, der udgør den revolutionære kraft. Marx bygger sin opfattelse af industriproletariatet på to teser: 1.) Proletariatet vil i et fuldt udviklet kapitalistisk samfund, hvor andre produktionsmåder er elimineret, være den eneste revolutionære kraft. 2.) Proletariatet er den eneste klasse, som har socialismen som sin dominerende klasseinteresse. Både bønderne og småborgerskabet har mulighed for at realisere sine interesser i et kapitalistisk samfund, hvor borgerskabet er den herskende klasse. Elendighed kan drive andre klasser til oprør, men om dette resultere i socialisme afhænger ifølge Marx af, om disse klasser allierer sig med proletariatet.

Revolutionen opstår ifølge Marx ikke spontant. Det er nødvendigt, at det kommunistiske mindretal i befolkningen organiserer sig i et politisk parti, som kan lede proletariatet og overtage statsmagten. Kommunisternes lederskab hæver sig over masserne og repræsenterer hele proletariatets objektive interesser. Denne særlige stilling begrundes af Marx med at: "(...) teoretisk har de det forud for proletariatets øvrige masse, at de har indsigt i den proletariske bevægelses betingelser, forløb og almindelige resultater."<sup>28</sup>

Sidst vil jeg nævne at Marx og Engels værker også indeholder mindre autoritære sider som bl.a. kommer til udtryk i perioden efter Pariserkommunen i 1871, hvor Marx var inspireret af den selvorganisering og føderalistiske struktur, som prægede det revolutionære styre i Paris. Denne side af Marx ses bl.a. i teksten *Borgerkrigen i Frankrig*.<sup>29</sup>

---

<sup>27</sup> *Marxisme-leninisme* er en betegnelse som bruges af den særlige udformning af marxismen som blev udviklet af Josef Stalin og dækker over det samme som betegnelsen Stalinisme.

<sup>28</sup> Marx, Karl og Engels, Friedrich: *Det kommunistiske manifest*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1976. S. 28.

<sup>29</sup> Marx, Karl: *Pariserkommunen (Borgerkrigen i Frankrig)*. Forlaget Tiden, København, 1946.

### 3.1.1 Leninismen

Den særlige form for marxisme, der dominerede Det Russiske Kommunistiske Parti i den periode, jeg behandler, er primært formuleret af Vladimir Iljitj Lenin og betegnes leninisme. Jeg vil i denne opgave dog også behandle de dele af denne herskende retning, som blev formuleret af Leon Trotskij. Dette vil jeg, fordi Trotskijs ideer på langt de fleste punkter stemmer overens med leninismen, og fordi den leninisme, som herskede i kommunist partiet, på mange områder var en syntese af Lenins og Trotskijs idéer. Desuden mener jeg, at man først kan begynde at tale om en selvstændig trotskijstisk marxisme efter Lenins død i forbindelse med striden mellem Stalin og Trotskij. Leninismen skiller sig ud fra den af Marx formulerede marxisme<sup>30</sup> ved meget klart at formulere ideen om en stærkt centraliseret stat og et revolutionært lederskab bestående af intellektuelle og de mest klassebevidste industriarbejdere organiseret i et hierarkisk avarntgardeparti. Leninismen forstærker således nogle af de autoritære træk, som i forvejen fandtes i marxismen.

#### 3.1.1.1 Revolutionsopfattelse

Leninismen har ligesom den øvrige marxisme en politisk revolutionsopfattelse, hvor statsmagten er det vigtigste middel til at gennemføre den socialistiske revolution. Lenin og Trotskij, som begge var skolede marxister, anså det for umuligt at der skulle forekomme en socialistisk revolution i et tilbagestående land som f.eks. Rusland. Grunden til at bolsjevikkerne alligevel støttede en socialistisk revolution i Rusland i 1917 var, at Trotskij havde udviklet teorien om den permanente revolution, en teori som også Lenin tilsluttede sig i 1917. Ifølge denne teori er det muligt at springe over den borgerlige kapitalistiske fase i historien. Dette sker ved at proletariatet i et feudalistisk præget samfund laver en socialistisk revolution, som breder sig til andre lande med en højt udviklet kapitalisme.

#### 3.1.1.2 Partiopfattelse

Bolsjevikkerne havde det, man kalder en leninistisk partiopfattelse. Denne partiopfattelse bygger på Lenins idé om, at arbejderklassen ikke selv kan fostre tanken om socialisme, og derfor skal den tilføres udefra via et politisk parti. Denne mistillid til arbejderklassens evner havde Lenin primært fra den tyske socialdemokrat Kautsky, som mente at: "Den socialistiske bevidsthed er et vigtigt, udefra kommende, element i proletariatets klassekamp, ikke noget, som spontant opstår i arbejderklassen selv."<sup>31</sup> Lenin formulerede det på denne måde: "Historien viser i alle lande, at arbejderklassen ved egen kraft kun kan nå til en fagforeningsbevidsthed, det vil sige til den overbevisning, at det er nødvendigt at forene sig i fagforeninger, tage kampen op mod arbejdsgiverne, afkræve regeringen en eller anden arbejdsvenlig lov, etc." og videre "Den politiske klassebevidsthed kan arbejderklassen kun have fået udefra, det vil sige udenfor den økonomiske kamp, udenfor komplekset af sammenhænge mellem arbejdere og arbejdsgivere."<sup>32</sup> Denne partiopfattelse bygger på den opfattelse at den sociale revolution ikke er spontan, men kræver en bevidst minoritet udenfor arbejderklassen, som kan fungere som katalysator og ledelse af den revolutionære bevægelse. Leninismen legitimerer denne minoritets

---

<sup>30</sup> Marx brugte ikke betegnelsen *marxist* eller *marxisme*.

<sup>31</sup> Guérin, Daniel: *Anarkismen*. Borgens Forlag, udgivelsessted ikke angivet, 1979. S. 152.

<sup>32</sup> Cohn-Bendit, Daniel og Gabriel: *Venstreradikalismen*. Rhodos, udgivelsessted ikke angivet, 1968. S. 271f.

ledende rolle med henvisning til marxismens påstået videnskabelige grundlag, og som sådan kan det marxistiske parti hævde at repræsentere det samlede proletariats objektive klasseinteresser.

### 3.1.1.3 Det post-revolutionære samfund – stat og diktatur

Efter en revolution mente Lenin ikke, at det var muligt at organisere samfundet uden en stat, altså skulle arbejderklassens magt centreres i en proletarisk stat, proletariatets diktatur. Denne nye stats opgave var dels at sikre revolutionen med magt og dels at overtage og styre produktionen. Når bolsjevikkerne talte om proletariatets diktatur, spillede partiopfattelsen også en afgørende rolle. Bolsjevikkerne var af den opfattelse at det revolutionære parti repræsenterer hele arbejderklassen, og der var derfor ikke nogen principiel modsætning mellem proletariatets diktatur og partiets diktatur. Således vender Trotskij sig i *Terrorism and Communism* imod politiske koalitioner og argumentere i stedet for partiets uindskrænkede diktatur: “The exclusive role of the Communist Party under the conditions of a victorious proletarian revolution is quite comprehensible. The question is of the dictatorship of a class. In the composition of that class there enter various elements, heterogeneous moods, different levels of development. Yet the dictatorship pre-supposes unity of will, unity of direction, unity of action. By what other path then can it be attained? The revolutionary supremacy of the proletariat pre-supposes within the proletariat itself the political supremacy of a party, with a clear programme of action and a faultless internal discipline. The policy of coalitions contradicts internally the regime of the revolutionary dictatorship. We have in view, not coalitions with bourgeois parties, of which of course there can be no talk, but a coalition of Communists with other "Socialist" organizations, representing different stages of backwardness and prejudice-of the laboring masses. (...) The coalition of the Bolsheviks with the Left Socialist Revolutionists, which lasted for several months, ended with a bloody conflict. True, the reckoning for the coalition had to be paid, not so much by us Communists as by our disloyal companions. Apparently, such a coalition, in which we were the stronger side and, therefore, were not taking too many risks in the attempt, at one definite stage in history, to make use of the extreme Left-wing of the bourgeois democracy, tactically must be completely justified. But, none the less, the Left S.R. episode quite clearly shows that the regime of compromises, agreements, mutual concessions - for that is the meaning of the regime of coalition - cannot last long in an epoch in which situations alter with extreme rapidity, and in which supreme unity in point of view is necessary in order to render possible unity of action. We have more than once been accused of having substituted for the dictatorship of the soviets the dictatorship of our party. Yet it can be said with complete justice that the dictatorship of the soviets became possible only by means of the dictatorship of the party. (...) In this »substitution« of the power of the party for the power of the working class there is nothing accidental, and in reality there is no substitution at all. The communists express the fundamental interests of the working class. It is quite natural that, in the period in which history brings up those interests, in all their magnitude, on to the order of the day, the communists have become the recognized representatives of the working class as a whole.”<sup>33</sup>

Lenin så heller ikke nogen modsætning mellem klassens og partiets diktatur, i »venstre« – *kommunismen en børnesygdom* skrev han således: “Allerede problemstillingen: »Partiets diktatur eller klassens diktatur? Ledernes diktatur (parti) eller massernes diktatur (parti)?« vidner om en ganske utrolig og håbløs tankeforvirring. (...) [fordi] at klasserne sædvanligvis og i de fleste tilfælde ledes af politiske partier (...) og politiske partier i reglen ledes af mere

---

<sup>33</sup>Trotsky, Leon: *Terrorism and Communism*. New Park Publications, London, 1975. S. 122f.

eller mindre faste grupper af de mest autoritative, mest indflydelsesrige, mest erfarne personer, som er valgt til de mest ansvarsfulde poster, og som kaldes førere. (...) at svinge sig op til *generelt* at stille massernes diktatur i modsætning til ledernes diktatur er en latterlig meningsløshed og dumhed.”<sup>34</sup> At Lenin ikke at den nye stats klasses diktatur skulle udøves af det samlede proletariatet selv men derimod af det kommunistiske parti, fremgår tydeligt af følgende citat: “Det er sådan, at partiet så at sige opsuger proletariatets avantgarde, og denne avantgarde gennemfører så proletariatets diktatur.”<sup>35</sup>

#### 3.1.1.4 Revolutionens forsvar - hær

Ifølge leninismen kan forsvaret af revolutionen ikke varetages af arbejderklassen selv gennem f.eks. arbejdermilitser. I stedet for skal den nye arbejderstat etablere en stående hær, som kan forsvare statens interesser mod indre såvel som ydre fjender. Denne hær opfattes som en revolutionær proletarisk hær, selvom den benytter sig af militære specialister og officerer fra den gamle stats hær. Lenin mente ikke, at der var problemer i på denne måde direkte at overtage den gamle stats organer. Proletariatets kontrol over hæren og andre dele af den gamle stats magtapparat skulle ifølge Lenin gå gennem arbejderstaten, som sikrede hærens loyalitet ved at placere politiske kommissærer i alle dele af den.

### 3.2 Anarkismen

En afgrænsning af anarkismen er et endnu større problem end afgrænsningen af marxismen. Anarkismen udgør i mindre grad end marxismen en sammenhængende doktrin. Man kan ikke henviser til en oprindelig anarkisme eller til en ideologs værker, som man i et vist omfang kan i forhold til marxismen. Anarkismen udgør flere forskellige retninger, som på nogle punkter ligger langt fra hinanden. Den største retning indenfor anarkismen er den anarko-syndikalistiske, men derudover findes der også anarkistiske kommunister, individualistiske anarkister og sågar kristne anarkister. Ved siden af denne opdeling findes der også en stadig større gruppe af pacifistiske anarkister, som går på tværs af de forskellige retning. Denne pacifistiske retning er inspireret af den kristne anarkist Tolstoy. De individuelle anarkister bygger i høj grad deres tanker på Max Stirner. Den anarkisme, som jeg har tænkt mig at behandle i dette afsnit, er en blanding af de to nært beslægtede retninger; anarko-syndikalismen og anarko-kommunismen. Begge disse retninger henter deres inspiration i Michail Bakunins og Peter Kropotkins tanker. Langt de fleste anarkistiske tænkere og organisationer placere sig indenfor en af disse to retninger eller et sted imellem dem.

Den anarkistiske revolutionsopfattelse er social/økonomisk. Anarkisterne ønsker ikke at erobre statsmagten eller på anden måde indføre et nyt politisk styre. Den anarkistiske revolution har alene et socialt og økonomisk mål, som består i producenterne overtage af produktionsmidlerne. For at dette mål kan realiseres og for at forhindre et nyt klasseoverherredømme skal staten afskaffes. Anarkisterne mener, at enhver stat vil tjene et mindretals interesser; at selve den over- og underordning som statsmagten forudsætter vil frembringe en ny privilegeret klasse, som vil udøve sit herredømme over samfundets øvrige klasser. Anarkister mener derfor ikke, at staten kan bruges til at afskaffe klassesamfundet - enhver statsmagt både den borgerlige og den socialistiske vil altid frembringe et privilegeret

---

<sup>34</sup> Lenin, V. I.: *Udvalgte værker bind 12*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1976. S. 31ff.

<sup>35</sup> Brunse, Niels (red.): *Parti, stat og fagforeninger*. Rhodos, København, 1976. S. 99.

mindretal, som Bakunin formulerede det: "Marxisterne hævder, at kun diktaturet, vel at mærke *deres eget*, kan skabe frihed for folket; hvortil vi svarer, at intet diktatur kan have noget andet mål end at vare længst muligt, og at det kun er i stand til at slavebinde det folk, som underkaster sig det, og afrette dette sidste så det vænner sig til slaveriet. Friheden kan kun skabes af friheden, det vil sige gennem hele folkets rejsning og gennem de arbejdende massers frie organisering nedefra og op."<sup>36</sup> Anarkister opererer ikke med en speciel samfundsorganisering i overgangsfasen fra kapitalismen til det kommunistiske stats- og klasseløse samfund. Anarkisterne mener, at samfundet, umiddelbart efter at den borgerlige stat er knust, skal organiseres på en måde som også skal fortsætte ind i den kommunistiske fase. Den anarkistiske samfundsmodel bygger på kollektiv ejendomsret og selvforvaltning. Det vil sige, at ikke staten men arbejderne selv skal overtage produktionsmidlerne direkte og selv planlægge og styre produktionen uden statslig indblanding. Disse selvorganiserede producentsammenslutninger skal så samles i en føderalistisk struktur af produktionsenheder, institutioner, regioner og kommuner organiseret fra neden. Den anarkistiske føderalisme er frivillig og er tænkt som et internationalt system af geografiske og industrielle føderationer.

Anarkister er ligesom marxister materialister, men anarkisterne tillægger ikke produktionsmidlernes udvikling den samme rolle som drivkraft i historien. Anarkister opererer med en universel menneskelig trang til frihed som en vigtig revolutionær drivkraft. Bakunin pegede også på elendighed som en drivkraft, som kunne starte en revolution. Hvor marxismen har en klar analyse af arbejderklassen som den revolutionære klasse, der kan indføre socialismen, er anarkismen delt i flere forskellige opfattelser. Bakunin taler om masserne eller folket, men hvem disse grupper mere præcist består af uddyber han ikke. Bakunin taler andetsteds om *blomsten af proletariatet*, hvilket viser at hans teori om elendigheden som revolutionær drivkraft i perioder havde indflydelse på, hvilke grupper han betragtede som potentielt revolutionære: "(...) med dette udtryk mener jeg ikke, som marxisterne, det højere, mest kultiverede og bedst stillede lag af arbejderklassen, dette lag af halvt borgerliggjorte arbejdere (...). Med *blomsten af proletariatet* mener jeg frem for alt denne store masse, disse ukultiverede, arveløse, elendige og analfabetiske millioner, som Engels og Marx agter at underkaste en *meget stærk regerings* faderlige regime (...)."<sup>37</sup> Bakunin mente også at bønderne skulle inddrages i den revolutionære bevægelse, hvilket han bl.a. gør rede for i teksten *Nedvurdering af bønderne: en fordom*.<sup>38</sup> Bakunins engagement i 1. internationale betød, at han i større og større udstrækning så industriproletariatet som den revolutionære klasse, og han var med til at lægge spirene til anarko-syndikalismen i 1. Internationale. Anarko-syndikalismen er den retning indenfor anarkismen, der op gennem historien har haft størst indflydelse, og den ser industriproletariatet som den vigtigste revolutionære klasse. Det er anarko-syndikalisterne der mest overbevisende har formuleret en revolutionær strategi for den praktiske gennemførelse af revolutionen.

Anarkister mener ikke, at der skal eksistere en revolutionær katalysator eller ledelse udenfor eller over arbejderklassen. Anarkismen bygger på en opfattelse af revolutioner som spontane, og anarkisterne ser partierne som snyltere, der ved at overtage den revolutionære ledelse bruger arbejderklassens revolutionære magt til at bringe sig selv til magten. Anarkisterne tror ikke på at et politisk parti kan repræsentere den samlede arbejderklassens objektive interesser - arbejderklassen kan ikke lade sig repræsentere. Anarkisterne bruger ofte parolen fra 1. Internationale: *Arbejdernes frigørelse kan kun være arbejdernes eget værk*. Det som anarko-syndikalismen stiller i stedet for partiet er den revolutionære fagforening. Disse fagforeninger er tænkt som rene økonomiske sammenslutninger, hvis mål er

---

<sup>36</sup>Bakunin, Michail: *Autoritet eller selvforvaltning?*. Borgens Forlag, udgivelsessted ikke angivet, 1979. S. 54.

<sup>37</sup>Ibid. S. 142f.

<sup>38</sup>Ibid. S. 97ff.

arbejdernes direkte overtagelse af produktionsmidlerne. Udover denne revolutionære rolle mener anarko-syndikalisterne også at fagforeningerne skal fungere som skoler i anarkisme; de skal forberede og uddanne arbejderne, så de har de organisatoriske færdigheder, som gør dem i stand til selv at planlægge og styre produktionen. Fagforeningernes tredje opgave er ifølge anarko-syndikalisterne efter revolutionen at udgøre grundelementerne i det anarkistiske samfund og erstatte statens rolle. Anarkisterne skal ikke organisere sig som en politisk magt udenfor disse klasseorganisationer, men virke indenfor dem som rådgivere og inspiratorer. Det er anarkisternes opfattelse, at alle arbejderklassens politiske retninger på lige fod skal arbejde i klasseorganisationerne men uden at organisere sig under et ideologisk banner. På dette punkt har anarkister dog ofte brudt med deres principper, f.eks. i den spanske anarko-syndikalistiske fagbevægelse C.N.T.,<sup>39</sup> hvor anarkisterne organiserede sig selvstændigt i F.A.I.<sup>40</sup> for herigennem at forsøge at holde C.N.T fast på et revolutionært anarkistisk grundlag. En enkelt anarkistisk retning nemlig *platformisterne* mener, at det er nødvendigt med denne politiske organisering, som kan arbejde på et ideologisk grundlag indenfor klasseorganisationerne.

### 3.2.1 Makhnovismen

Det er tvivlsomt, om man overhovedet kan tale om en egentlig makhnovistisk retning indenfor anarkismen, men jeg vil alligevel af nemheds grunde bruge denne betegnelse om den anarkisme, som prægede Makhno-bevægelsen. Den anarkisme, som repræsenteres af Makhno-bevægelsen, er dels formuleret af Nestor Makhno og dels af de intellektuelle som f.eks. Volin, der sluttede sig til bevægelsen. Makhno selv var stærkt inspireret af den anarkistiske kommunisme og var siden 1906 medlem af en anarko-kommunistisk gruppe i sin fødeby Guljai-Polje. Selvom flere intellektuelle anarkister forsøgte at påvirke Makhno-bevægelsen forblev dens anarkisme en lidt primitiv bondeanarkisme med udgangspunkt i anarko-kommunismens ideer om et samfund bestående af frit sammensluttede kommuner.

#### 3.2.1.1 Revolutionsopfattelse

Makhnovismens revolutionsopfattelse bygger ligesom den øvrige anarkisme på at revolutionen opstår spontant, og at dens mål er sociale og økonomiske og ikke politiske. Makhnovismen ser både industriarbejderklassen og bønderne som vigtige revolutionære kræfter.

#### 3.2.1.2 Anarkisternes rolle

Ifølge makhnovismen er anarkisternes rolle principielt den samme som i anarkismen i øvrigt; nemlig at vejlede og inspirere. Men Makhno-bevægelsen fik en lidt anderledes rolle, idet de områder, som var under bevægelsens kontrol, var befriet af og beskyttet af bevægelsens militære afdeling. Man kan med rette stille spørgsmålet, om dette er et udtryk for at arbejdernes frigørelse er deres eget værk, eller om der er tale om en politisk organisation, som handler på vegne af arbejderne. Makhno opfattede ikke selv sine militære operationer som identiske med den sociale revolution, han så dem kun som et middel til at bane vejen for den sociale revolution. Selve gennemførelsen af revolutionen var på den måde

---

<sup>39</sup> *Confederación Nacional del Trabajo*, spansk anarko-syndikalistisk fagbevægelse, grundlagt 1911.

<sup>40</sup> *Federación Anarquista Iberica*, spansk anarkistisk organisation, grundlagt 1927.



stadig op til arbejderne og bønderne selv. I de proklamationer som Makhno-hæren offentliggjorde, når de erobrede et område hed det: "(...) This army does not serve any political party, any power, any dictatorship. On the contrary, it seeks to free the region of all political power, of all dictatorship.(...) The Makhnovist Army does not therefore represent any authority. (...) The freedom of the peasants and the workers belongs to themselves, and should not suffer any restriction. It is up to the workers and peasants themselves to act, to organise themselves, to reach mutual understanding in all fields of their lives, in so far as they desire it, and in whatever way they may think right."<sup>41</sup>

### 3.2.1.3 Det post-revolutionære samfund - føderation

Makhnovismens ideal samfund bygger på klare anarkistiske principper. Det hedder således at de kæmper for: "(...) the creation of a TRUE SOVIET SOCIALIST ORDER (...)"<sup>42</sup> Og med dette mente makhnovisterne at: "The working people themselves must freely choose their own soviets, which will carry out the will and desires of the working people themselves, that is to say, ADMINISTRATIVE, not ruling, soviets."<sup>43</sup> Produktionsmidlerne skal ifølge makhnovismen kollektiviseres gennem arbejdernes direkte overtagelse af produktionen, det hedder bl.a. at: "The land, the factories, the workshops, the mines, the railroads and the other wealth of the people must belong to the working people themselves, to those who work in them, that is to say, they must be socialized."<sup>44</sup> Og denne kollektiviserede produktion skal drives ved at den samlede arbejderklasse: "(...) will run enterprises themselves, through their trade unions, getting production under way and striving to tie together all industry in the country in a single, unitary organization."<sup>45</sup>

### 3.2.1.4 Revolutionens forsvar - milits- og partisanhær

Makhnovismen ligger forsvaret af revolutionen i hænderne på en partisanhær og arbejdermilitser, og den afviser enhver tanke om at etablere en stående hær. I de områder hvor Makhno-bevægelsen havde kontrollen, opløste man andre hær- og politienheder og erklærede at: "State militia, policemen and armies are abolished. Instead of them the people will organize their own selfdefense. Self-defense can be organized only by workers and peasants."<sup>46</sup> Det militære forsvar af revolutionen skal ifølge makhnovismen varetages af en partisanhær, som, når dens opgave er løst, skal opløses, og herefter skal det anarkistiske samfund beskyttes af arbejdermilitser, som organiseres direkte af arbejderklassen i forskellige bydele og landområder.

## 4.0 Historisk baggrund

Jeg vil nu se på det historiske hændelsesforløb i Den russiske Revolution og derefter i den ukrainske del af denne. Selvom revolutionen i Ukraine havde et forløb, som på mange måder var forskellig fra resten af Rusland, mener jeg

---

<sup>41</sup> Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 628.

<sup>42</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 265.

<sup>43</sup> Ibid. S. 273.

<sup>44</sup> Ibid. S. 273.

<sup>45</sup> Ibid. S. 266.

<sup>46</sup> Ibid. S. 267.

ikke, at den ukrainske revolution kan behandles isoleret.

## 4.1 Revolutionens udvikling i Rusland

Den russiske Revolution behandles ofte som et forløb fra revolutionsforsøget i 1905 til bolsjevikernes magtovertagelse i oktober 1917. I min gennemgang af Den russiske Revolution vil jeg i stedet for lægge vægten på udviklingen i årene umiddelbart efter magtovertagelsen i 1917. Jeg vil se på de bonde- og arbejderorganer, som opstod under revolutionen og bolsjevikernes forhold til disse. Jeg vil også se på forholdet mellem bolsjevikkerne og de øvrige revolutionære grupper som støttede revolutionen i oktober 1917.

### 4.1.1 Revolutionerne i 1917

Når man taler om Den russiske Revolution 1917, menes der som regel Oktoberrevolutionen, men i virkeligheden var der tale om to revolutioner. Den første revolution fandt sted i februar 1917, hvor en stærk strejkebevægelse tvang zaren til at abdicere og afskaffede den feudale undertrykkelse. Efter revolutionen i februar dannede de borgerlige partier sammen med mensjevikkerne<sup>47</sup> og de højre-socialrevolutionære<sup>48</sup> Den provisoriske Regering. Man oplevede i perioden fra februar til oktober 1917 en dobbeltmagt situation, hvor Den provisoriske Regering på den ene side og arbejdernes og bøndernes egne organisationer, sovjetterne og fabrikskomitéerne, på den anden side, hver især repræsenterede den politiske magt. Dobbeltmagten var en ustabil tilstand, som i løbet af kort tid måtte ende med en placering af magten til fordel for den ene af parterne. Den provisoriske Regering gik fra februar til oktober fra den ene krise til den anden. Arbejderklassens krav om bedre levevilkår og en afslutning på russisk deltagelse i 1. Verdenskrig blev ikke opfyldt, og afskaffelsen af de feudale ejendomsforhold til jorden, som bønderne allerede mange steder havde ophævet ved selv at dele jorden imellem sig, blev aldrig fuldført med en jordreform. Efter Juli-opstanden i Petrograd, hvor det kom til voldsomme sammenstød mellem demonstrerende arbejdere og kosakker, og efter at hærens leder, Kornilov, i august forsøgte at gennemføre et statskup, stod det klart, at Den provisoriske Regering ikke var i stand til at opfylde Februarrevolutionens krav. Herefter vandt bolsjevikkerne flertallet i mange af landets sovjetter, fordi de formåede at gøre arbejdernes og bøndernes krav om *fred, brød og jord* og *al magt til sovjetterne* til deres program. Konflikten kulminerede natten mellem den 24. og 25. oktober, hvor Petrograd-sovjettens militærekommité sikrede kontrollen over hovedstaden og afsatte den højre-socialrevolutionære ministerpræsident Aleksander Kerenskij og Den provisoriske Regering, mens lignende aktioner fandt sted i resten af Rusland. Samme dag startede den anden kongres for Ruslands arbejder-, soldater-, og bondesovjetter hvor Petrograd-sovjetten kunne overgive magten til sovjetternes repræsentanter.

---

<sup>47</sup> *Mensjevikkerne* - moderat socialistisk parti. Dannet i 1903, da Det russiske Socialdemokrati splittedes i to dele; den revolutionære marxistiske del – bolsjevikkerne (ordet betyder flertallet), og den revisionistiske del – mensjevikkerne (ordet betyder mindretallet).

<sup>48</sup> *De socialrevolutionære* - socialistisk parti, stærkest i landdistrikterne, splittedes i efteråret 1917 i to dele; de højre-socialrevolutionære og de venstre-socialrevolutionære, sidstnævnte dannede i en kort periode efter Oktoberrevolutionen regering sammen med bolsjevikkerne.

#### 4.1.2 Arbejdernes selvorganisering

Under Februarrevolutionen organiserede arbejderne sig spontant i hele landet i fabriks- og værkstedskomitéer (*fabrichno-zavodnye komitety* eller forkortet *fabzavkomy*<sup>49</sup>) og sovjetter. De havde allerede erfaring med disse organisationstyper fra revolutionsforsøget i 1905, hvor der i Skt. Petersborg under en generalstrejke for første gang opstod sovjetter til at organisere de strejkende arbejderes kamp.

Fabrikskomitéerne kan betegnes som grundstenene i arbejdernes selvorganisering. De fungerede som faglige organer uafhængige af fagforeningerne. De spillede en afgørende rolle i forsvaret af Februarrevolutionen. Det var således fabrikskomitéerne, der organiserede bevæbningen af arbejderne og sikrede kontrollen over produktionen og arbejderkvarterene.<sup>50</sup> Efter Februarrevolutionen og dannelsen af Den provisoriske Regering varede det ikke længe, før denne kom i konflikt med fabrikskomitéerne. Da fabrikskomitéerne i de statslige rustningsværker den 2. april<sup>51</sup> afholdte deres anden konference, lød kravene; den fulde kontrol over produktionen, og at de gamle bedriftsledere skulle erstattes af nye, som skulle vælges af arbejderne og kontrolleres af fabrikskomitéerne.<sup>52</sup> Arbejderne, som havde gennemført Februarrevolutionen ville altså ikke lade sig nøje med dens krav om demokrati, når de allerede var blevet bevidst om deres styrke og deres evne til at kontrollere produktionen gennem deres egne organer. En arbejderresolution fra Putilov-værkerne dateret den 24. april 1917 viser tydeligt, hvordan fabrikskomitéerne opfattede deres egen rolle: "Idet de enkelte virksomheders arbejdere uddanner sig i selvforvaltning, forbereder de sig til det tidspunkt, hvor privatejendommen til fabrikker afskaffes og produktionsmidlerne overgår i arbejderklassens hænder. Dette store og betydelige mål, som arbejderne stræber efter, må man bestandig have for øje, også selvom man i begyndelsen kun har med små sager at gøre."<sup>53</sup> I den sidste tid før oktober spillede fabrikskomitéerne en stadig mere offensiv rolle, bl.a. ved deres indsats i dannelsen af De røde Garder, som skete i forbindelse med forsvaret af Petrograd under Kornilovs kupforsøg i august. Dannelsen af disse revolutionære arbejdermilitser betød at Petrograd-sovjetten pludselig rådede over loyale væbnede enheder og dermed blev magtovertagelsen en mulighed. Fabrikskomitéerne spillede en stor rolle i organiseringen af disse militser både under og efter kupforsøget. Det var De røde Garder og revolutionære hærenheder fra bl.a. Østersøflåden der, under kontrol af Petrograd-sovjettens militære revolutionskomité, gennemførte besættelsen af strategiske vigtige steder i Petrograd natten mellem den 24. og 25. oktober og stormede Vinterpaladset, hvor Den provisoriske Regering opholdt sig.<sup>54</sup>

Sovjetterne (*sovjet* er det russiske ord for råd) var en anden af arbejdernes spontant dannede organisationer. Sovjetterne var ikke som fabrikskomitéerne beskæftiget med den daglige kontrol over produktionen, men fungerede som overordnede politiske og økonomiske organer på alle niveauer. Sovjetternes sammensætning var meget forskellige alt efter deres opgave. Repræsentanterne i sovjetterne blev valgt ud fra fabrikskomitéerne, soldaterrådene, og bondekomitéer og -sovjetter. Det var i sovjetterne at de politiske partier var tydeligst repræsenteret. De forsamlinger

---

<sup>49</sup>Brinton, Maurice: *The Bolsheviks & Workers' Control 1917-1921, the State and Counter-Revolution*. Red & Black, Detroit, 1975. S. 1.

<sup>50</sup>Brüggmann, Uwe: *De russiske fagforeninger i revolution og borgerkrig/1917-1919*. Modtryk, Århus, 1976. S. 20.

<sup>51</sup>Brinton, Maurice: *The Bolsheviks & Workers' Control 1917-1921, the State and Counter-Revolution*. Red & Black, Detroit, 1975. S. 2.

<sup>52</sup>Brüggmann, Uwe: *De russiske fagforeninger i revolution og borgerkrig/1917-1919*. Modtryk, Århus, 1976. S. 22.

<sup>53</sup>Ibid. S. 24.

<sup>54</sup>Ibid. S. 66f.

som valgte medlemmer til sovjetten kunne til enhver tid trække repræsentantens mandat tilbage og vælge en ny. Ordet sovjet bliver ofte også i dette projekt brugt som fællesbetegnelse for bonde-, soldater- og arbejdderråd af enhver slags. Det var specielt Petrograd-sovjetten, der kom til at spille en stor rolle i Oktoberrevolutionen. Det var denne, der udgjorde arbejdernes politiske alternativ, og gennem denne at de organiserede opstanden, som afsatte regeringen og overgav magten til sovjetkongressen.

#### 4.1.3 Bolsjevikernes rolle i 1917

Bolsjevikernes rolle i revolutionerne i februar og oktober 1917 og deres holdning til hele rådsdemokratiet er vigtig at forstå, før man kan se logikken i deres politik efter Oktoberrevolutionen. Bolsjevikernes leninistiske partiopfattelse, som jeg tidligere har beskrevet, betød at partiet anså det for umuligt at en socialistisk revolution ville kunne gennemføres uden deres lederskab. Arbejderklassens egne spontane aktioner var om ikke en umulighed så i hvert tilfælde unødvendige. Det vigtige var at arbejderklassens samlede styrke blev brugt i det revolutionære partis lederskabs tjeneste. Denne opfattelse af deres egen rolle og spontaniteten i arbejderklassen gjorde at partiet helt frem til midten af 1917 var negativt indstillet overfor sovjetterne og de øvrige arbejder- og bondeorganer. Under 1905 revolutionen anså bolsjevikkerne sågar sovjetterne som en konkurrerende revolutionær kraft ved siden af partiet. Det var først efter at Lenin vendte tilbage fra sit eksil i Vesteuropa, at bolsjevikkerne ændrede deres politik i forhold til sovjetterne.

Taktikken blev nu at vinde kontrollen over sovjetterne for derigennem at lede revolutionen.

Begivenhederne i 1917 viste imidlertid, at bolsjevikkerne aldrig blev det avantgardeparti, som skulle muliggøre selve revolutionen. Det var arbejderklassen, der tog initiativet, mens bolsjevikpartiets centralkomité gang på gang overraskedes og blot fulgte i kølvandet på arbejderne. Eksempelvis kom Februarrevolutionen fuldstændig bag på de politiske partier, og bolsjevikkerne spillede ingen rolle i denne. Lenins opgave var ikke at overbevise arbejderne og bønderne om, at de skulle overtage magten, men derimod at overbevise partiet om, at dette allerede var i gang med at blive realiseret. Det var partiet, som måtte hæve sig op på massernes niveau og ikke omvendt. De revolutionære krav som blev stillet mellem februar og oktober 1917 blev ikke formuleret af bolsjevikkerne, de gentog dem blot.<sup>55</sup> Trotskij, som i øvrigt var temmelig selvmodsigende omkring partiets ledende rolle, skrev bl.a. at: "Masserne befandt sig i omvæltningens øjeblik hundrede gange længere til venstre end det ekstreme venstreparti."<sup>56</sup> Bolsjevikkerne overtog endda anarkisternes parole: *The land to the peasants! the factories to the workers!*.<sup>57</sup> Man kan sige, at bolsjevikkerne, som en strategisk manøvre i organiseringen af selve magtovertagelsen, støttede sig til arbejdernes egne organisationer, fordi de forstod, at det kun var muligt at tage magten gennem sovjetterne. Bolsjevikpartiet forlod for en periode deres teorier om partiets og statens rolle, hvilket bl.a. ses i Lenins bog *Staten og revolutionen*<sup>58</sup> og de første dekretter efter revolutionen.

---

<sup>55</sup> Cohn-Bendit, Daniel og Gabriel: *Venstreradikalismen*. Rhodos, udgivelsessted ikke angivet, 1968. S. 258-262.

<sup>56</sup> Ibid. S. 259.

<sup>57</sup> Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 212.

<sup>58</sup> Lenin, V. I.: *Udvalgte værker bind 9*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1984.

#### 4.1.4 Afvikling af rådsdemokratiet og selvforvaltningen

Da Oktoberrevolutionen var gennemført, var det, for at bevare troværdigheden i forhold til arbejderne, nødvendigt for bolsjevikkerne hurtigt at indfri løftet om arbejderkontrol. Det skete med et dekret fra Folkekommissærernes Råd, som den nye regering blev kaldt, af 14. november 1917.<sup>59</sup> Dette dekret ændrede fabrikskomitéernes status fra kun at have indsigt i produktionen til at blive egentlige direktioner, hvis beslutninger var bindende. Lenin beskrev tilmed fabrikkerne som »selvstyrende kommuner af producenter og forbrugere«. Dette fik anarko-syndikalist G. P. Maximoff til at hævde: "Bolsjevikkerne havde ikke bare forladt teorien om statens gradvise hendøen, men den marxistiske ideologi som helhed. De var blevet en slags anarkister."<sup>60</sup> Men allerede få uger senere blev de første beslutninger taget, som skulle ende med at underminere fabrikskomitéernes magt og dermed afskaffe arbejderkontrollen og selvforvaltningen.

Det første skridt væk fra idéen om arbejderkontrol og selvforvaltning blev taget den 2. december 1917, da regeringen oprettede *Det øverste råd for Økonomien (VSNKh eller Vesenkha)*.<sup>61</sup> Det øverste råd for Økonomien underlagde produktionen statslig planlægning og erstattede den føderalistiske organisation som fabrikskomitéernes selv var ved at opbygge, *Den al-russiske kongres for Fabrikskomitéer*. Det næste skridt i statsliggørelsen af revolutionen blev taget på fagforeningernes første alrussiske kongres fra 7. til 14. januar 1918 hvor et af hovedemnerne var forholdet mellem fabrikskomitéerne og fagforeningerne og fagforeningerne og staten. Kongressen endte med at vedtage en resolution, som gjorde fabrikskomitéerne til fagforeningsorganer. Denne beslutning betød, at det blev langt lettere for bolsjevikkerne at kontrollere produktionen og valgene til sovjetterne. Fagforeningerne, som i Rusland altid havde været meget svage, var efter revolutionen i vid udstrækning domineret af bolsjevikker. Sammenligner man fagforeningerne med fabrikskomitéerne var de små og politisk var fabrikskomitéerne langt mere radikale og parolerne som blev brugt under Oktoberrevolutionen udgik herfra. Fagforeningerne var centralistisk organiseret og af den samme opfattelse som bolsjevikkerne, hvad angik organiseringen af produktionen; nemlig at det kun var muligt gennem statslige organer.<sup>62</sup> Udviklingen væk fra rådsmagten fortsatte med et dekret fra 23. marts 1918 udstedt af regeringen. Med dette dekret indførte man for første gang egentlig diktatur, forstået som énmandsledelse, indenfor produktionen. Dekretet omhandlede organiseringen og forvaltningen af jernbanerne, som blev underlagt statslige kommissærer med uindskrænkede beføjelser, som kun var ansvarlige overfor regeringen.<sup>63</sup> Det var på samme tid at Lenin begyndte sin argumentation for énmandsledelse og jerndisciplin i produktionen. I april 1918 kunne man i avisen Pravda læse en artikel af Lenin hvori han skrev at: "enhver maskinel storindustri - dvs. netop socialismens materielle produktionskilde og -fundament - kræver den mest ubetingede og strenge enhed i den vilje, der leder hundreders, tusinders og titusinders fælles arbejde. (...) Men hvorledes kan man sikre den strengeste enhed i viljen? Ved at indordne tusinders vilje under en enkelts vilje. Denne indordning kan ved ideel målbevidsthed og disciplin hos deltagerne i det fælles arbejde snarere minde om en dirigents milde ledelse. Den kan antage skarpe diktatoriske former - hvis den ideelle disciplin og

---

<sup>59</sup> Brinton, Maurice: *The Bolsheviks & Workers' Control 1917-1921, the State and Counter-Revolution*. Red & Black, Detroit, 1975. S. 17ff.

<sup>60</sup> Guérin, Daniel: *Anarkismen*. Borgens Forlag, udgivelsessted ikke angivet, 1979. S. 83.

<sup>61</sup> White, James D.: *The Russian Revolution 1917-1921*. Edward Arnold, Bristol, 1994. S. 186.

<sup>62</sup> Brüggemann, Uwe: *De russiske fagforeninger i revolution og borgerkrig/1917-1919*. Modtryk, Århus, 1976. S. 102ff.

<sup>63</sup> Ibid. S 128.

målbevidsthed ikke er til stede. Men på den ene eller anden måde er ubetinget indordning under en enkelt vilje absolut nødvendig for at opnå gode resultater i arbejdsprocesser, der er organiseret efter den maskinelle storindustri type.”<sup>64</sup> Det endelige slag imod fabrikskomitéerne var, at Kongressen for Økonomirådene den 28. maj 1918 besluttede at oprette virksomhedsdirektioner, hvor kun en tredjedel af medlemmerne kunne vælges af arbejderne, mens Det øverste råd for Økonomien og de regionale råd stod for udnævnelsen af de resterende to tredjedele.<sup>65</sup> Kommunisterne var at den klare opfattelse at arbejderne selvforvaltning ikke var afgørende for udviklingen af socialismen. For kommunisterne var revolutionen ikke et spørgsmål om ændringer i den måde som de sociale relationer fungerede på men et simpelt spørgsmål om statsmagt og ejendomsret, Trotskij udtrykker det således: ”It would (...) be a most crying error to confuse the question as to the supremacy of the proletariat with the question of boards of workers at the head of factories. The dictatorship of the proletariat is expressed in the abolition of private property in the means of production, in the supremacy over the whole Soviet mechanism of the collective will of the workers, and not at all in the form in which individual economic enterprises are administered.”<sup>66</sup> Trotskij's logik synes at være følgende: partiet repræsenterer det samlede proletariats objektive interesser, partiet har magten over staten, staten har ejendomsretten over produktionsmidlerne – og derfor har arbejderklassen magten, også selvom de gamle virksomhedsledere overtager driften af fabrikkerne, og arbejderne ikke kan se nogen ændringer i deres dagligdag. Før revolutionen blev fabrikkerne ledet af kapitalisterne, ejet af kapitalisterne og arbejderne havde ikke noget at skulle have sagt, efter revolutionen blev fabrikkerne ledet af kapitalisterne (indsat af staten), ejet af staten og arbejderne havde stadig ikke noget at skulle have sagt. Men Trotskij mente alligevel at man kunne tale om en revolution, fordi han var af den opfattelse at der ikke er nogen forskel på partiets diktatur og klassens diktatur. Trotskij gik endda så vidt, at han direkte argumenterede for partiets diktatur over arbejderklassen, hvis denne ikke støttede partiet, således skrev Trotskij om partiets *førstefødselsret*, der gjorde, at det ikke behøvede at rette sig efter arbejderne: ”En erkendelse af partiets – om jeg så må sige – revolutionære historiske førstefødselsret er nødvendig; partiet er forpligtet til at fastholde sit diktatur på trods af midlertidige svingninger i visse lag, på trods af midlertidige svingninger selv hos arbejderne. (...) Diktaturet støtter sig ikke i ethvert givent øjeblik på det formelle princip om arbejderdemokrati. (...) at partiet som helhed er bundet af en enig forståelse for, at over det formelle moment står partiets diktatur, som forfægter arbejderklassens fundamentale interesser selv under midlertidige stemningssvingninger i den.”<sup>67</sup> Den holdning som Trotskij her giver udtryk for, beskriver ganske godt bolsjevikernes holdning til arbejderdemokratiet: Arbejderdemokratiet er fint, så længe arbejderne støtter bolsjevikkerne. Det er vigtigt at huske på, at fabrikskomitéernes forsøg på at oprette et demokratisk økonomisk rådssystem, truede både bolsjevikernes krav på politisk ledelse og stod i vejen for statsliggørelsen af revolutionen. Derfor blev de underlagt fagforeningerne som igen knyttedes tæt til staten og partiet. Soldaterådene fungerede fra oktober 1917 i hele hæren efter samme principper som fabrikskomitéerne i industrien. Soldaterne valgte gennem soldaterådene selv deres officerer, og privilegier, titler, honnør og separate boliger for officererne var afskaffet.<sup>68</sup> Da Trotskij overtog ansvaret for opbygningen af Den røde Hær i 1918, var nogle af hans

<sup>64</sup> Lenin, V. I.: *Udvalgte værker bind 10*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1983. S. 233.

<sup>65</sup> Guérin, Daniel: *Anarkismen*. Borgens Forlag, udgivelsessted ikke angivet, 1979. S. 87.

<sup>66</sup> Trotsky, Leon: *Terrorism and Communism*. New Park Publications, London, 1975. S. 170.

<sup>67</sup> Brunse, Niels (red.): *Parti, stat og fagforeninger*. Rhodos, København, 1976. S. 269f.

<sup>68</sup> Brinton, Maurice: *The Bolsheviks & Workers' Control 1917-1921, the State and Counter-Revolution*. Red & Black, Detroit, 1975. S. 37f.

første handlinger at indsætte gamle zargeneraler som militærspecialister (*vojenspetsy*), at afskaffe rådsdemokratiet og at genindføre militærdisciplin og -hierarki. Trotskij forsvarede afskaffelsen af soldaterrådernes magt med at: "Da Magten var i Hænderne paa dem, der var os fjendtlige og Hærens Befalingsmænd kun var overklassens Redskaber, var det af Nødvendighed for os selv at vælge Officerer og Underofficerer, for derved at bryde disses Magt; men nu, da Magthaverne er de samme Arbejdere, ud af hvis Rækker der mobiliseres Soldater, er en saadan Fremgangsmaade ganske unødvendig."<sup>69</sup> Logikken i Trotskijs argument er, at arbejdernes magt efter revolutionen er sikret med en socialistisk stats konstitution, og derfor er selvforvaltningen og arbejdernes direkte magt ligegyldig. I marts 1918 blev flådens selvvalgte centralkomité opløst og erstattet med Pubalt, som var et råd af kommissærer udnævnt af partiet. Utilfredsheden med Pubalt nåede langt ind i bolsjevikernes egne rækker. Den 15. februar 1921 afholdte Østersøflådens kommunistiske matroser deres anden kongres, hvor de fordømte Pubalt skarpt for at være et bureaukratisk organ, som arbejdede fuldstændigt plan- og metodeløst uden kontakt til masserne.<sup>70</sup>

Med sovjeternes magt gik det som med fabrikskomitéernes og soldaterrådernes. Bolsjevikkerne havde, ved at vinde kontrollen over de organer, der sendte repræsentanter til de overordnede sovjetter, sikret sig den politiske kontrol. Det skete også at bolsjevikkerne, når de ikke havde flertal, opløste sovjetter og oprettede nye under deres kontrol. Dette var bl.a. tilfældet i Kronstadt,<sup>71</sup> men det skete oftest uden for de store byer, hvor de venstre-socialrevolutionære mange steder havde flertal i bondesovjetterne. Andre gange undlod man at afholde nyvalg til sovjetterne af frygt for at miste flertallet. Der havde således i 1919 ikke været valg til Moskva-sovjetten i over 18 måneder.<sup>72</sup> Det kan være interessant at se nærmere på det hændelsesforløb som ledte frem til opløsningen af Kronstadt-sovjetten. Sovjetten i Kronstadt var under revolutionen én af de mest radikale og tog allerede i maj 1917 stilling i konflikten mellem den provisoriske regering og sovjetterne, ved at erklære at sovjetten var den eneste magt i byen. Kronstadt-sovjetten tog idéen om sovjetdemokratiet og parolen *al magt til sovjetterne* alvorligt, og i løbet af 1917 udviklede der sig i Kronstadt et omfattende selvforvaltningssystem. Det blev dannet hus-, gade-, og område-komiteer, som havde ansvaret for den daglige organisering af byen, og som dannede grundlag for en arbejdermilits. I begyndelsen af 1918 besluttede Kronstadt-sovjetten at kollektivisere samtlige huse i byen og afskaffe privatejendommen til jord og ejendom. Komiteerne i byen fik til opgave at foretage en fordeling af husene og sørge for istandsættelsen og vedligeholdelsen. Der blev af hver bydelskomite oprette et reparationsværksted, som fik ansvar for boligernes stand. Men hvordan reagerede bolsjevikpartiet så på dette initiativ? De slog fast at dette var ulovligt, og kun kunne gennemføres af staten gennem en central plan for hele Rusland. De lokale bolsjevikker, som uheldigvis var kommet til at støttede initiativet, blev ekskluderet fra partiet og beskyldt for *anarko-syndikalistiske tilbøjeligheder*. Staten skred selvfølgelig ind, og afskaffede hele det selvforvaltningssystem som var blevet skabt af arbejderne i byen og opløste Kronstadt-sovjetten og erstattede den med en ny, som var mere pro-bolsjevikisk. Herefter blev administrationen af husene i Kronstadt overdraget til en afdeling under det centrale statsorgan Det øverste råd for Økonomien.<sup>73</sup>

---

<sup>69</sup>Trotsky, L.: *Arbejde, Disciplin og Orden kan redde Sovjetrepublikken*. Europæisk Forlag, udgivelsessted og -år ikke angivet. S. 22f.

<sup>70</sup>Brunse, Niels og Nielsen, Hans-Jørgen: *Oprøret i Kronstadt 1921 - et dokumentarium*. Rhodos, København, 1973. S. 19f.

<sup>71</sup>Ibid. S. 25.

<sup>72</sup>Harman, Chris: *Den Russiske Revolutions nederlag*. Internationale Socialisters Forlag, Århus, 2. revideret udgave, 1992. S. 13.

<sup>73</sup>Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 457ff.

Det, der var tilbage af arbejdermagten i sommeren 1918, var enten underordnet statslige organer, som til tider var udstyret med diktatoriske beføjelser, eller centralistiske organisationer, som f.eks. arbejder- og bondeinspektionen (*Rabkrin*),<sup>74</sup> under dominans af det regerende parti, bolsjevikkerne.

Nåede bolsjevikkerne så deres påstået mål, en øget produktivitet, gennem denne centralisering og statsliggørelse af revolutionen? Nej, til gengæld betød statens overtagelse af produktionen, at mange fabrikker blev lukket, og store dele af produktionen gik i stå, ganske enkelt fordi staten ikke kunne overkomme opgaven. Samtidig var det strengt forbudt for arbejderne selv at drive fabrikkerne videre – *hellere ingen produktion frem for en produktion styret af arbejderne* (samme logik som i forbindelse med Kronstadt-sovjetten). Så hvis ideen var at varetage rent produktionensmæssige interesser gik det helt galt for bolsjevikkerne (en ganske udmærket beretning fra en af de fabrikker som måtte lukke pga. en statsovertagelse, finder man i Volins bog ”*The Unknown Revolution*” (s. 289) eller i dansk oversættelse i Michael Helms bog ”*Anarkismens grundideer*” (s. 83).

#### 4.1.5 Brest-Litovsk freden

Brest-Litovsk freden, som blev indgået mellem Rusland og Tyskland den 3. marts 1918,<sup>75</sup> var dyr for folkene i Rusland. Aftalen, som var blevet forhandlet igennem med tyskerne af en delegation under Trotskij, betød at Rusland mistede store landområder, herunder; Finland, Polen, Ukraine, de baltiske stater og det meste af Hviderusland. Opgøres tabene i tal, viser de tydeligt, hvilket tilbageskridt det var for Rusland, hvis produktion i forvejen led under feudal underudvikling: Rusland mistede 75% af sine kullejer, 73% af sin jernindustri, 33% af tekstilindustrien, 26% af jernbanenettet, 27% af det opdyrkede land og 26% af befolkningen.<sup>76</sup> Rusland stod med andre ord overfor en økonomisk og social krise, som bl.a. viste sig ved at 40% af arbejderne i Petrograd i foråret 1918 var arbejdsløse.<sup>77</sup> Grunden til at bolsjevikkerne alligevel indgik freden på disse ufordelagtige betingelser var, en kombination af at de regnede med at revolutionen snart ville bryde ud i Europa og nødvendigheden af at opfylde revolutionens krav om fred. Den tyske Revolution led imidlertid nederlag i 1918 og Rusland stod herefter isoleret omgivet af fjendtlige lande. I Rusland var modstanden imod Brest-Litovsk freden stor og uenighederne mellem de forskellige revolutionære retninger brød ved denne lejlighed ud i lys lue. Udover de venstre-socialrevolutionære var også anarkisterne og store dele af Østersøflåden modstandere af freden. Ved et masse møde på flådebasen ved Petrograd blev der vedtaget en resolution, hvori man opfordrede til at rive Brest-Litovsk aftalen i stykker og samtidig vendte man sig skarpt mod bolsjevikernes magtmonopol.<sup>78</sup> Modstanderne mente at prisen for fred var for stor, og at bolsjevikkerne begik et løftebrud ved at sælge store dele af Rusland og den revolutionære russiske befolkning til de vestlige imperialister.

---

<sup>74</sup> *Rabkrin* er den russiske forkortelse for Arbejder- og bondeinspektionen. Dette statsorgan skulle udføre arbejderkontrollen på vegne af arbejderklassen. Rabkrin blev ledet af Stalin fra 1919 til foråret 1922. Hans indflydelse på organisationen var stor, også efter at han formelt havde forladt inspektionen. Lenin rejste aldrig nogen indvendinger imod Stalins udnævnelse og virksomhed på denne post.

<sup>75</sup> Adrian, Henrik og Jensen, Lars Hedegaard: *Fundamental historie - Fra krig til krig, Tiden 1914-45*. G.E.C. Gads Forlag, København, 1977. S. 64.

<sup>76</sup> Rosenfeldt, Niels Erik og Pape, Carsten: *Politikens Ruslandshistorie*. Politikens Forlag, København, udgivelsesår ikke angivet. S. 20f.

<sup>77</sup> Brüggemann, Uwe: *De russiske fagforeninger i revolution og borgerkrig/1917-1919*. Modtryk, Århus, 1976. S. 131.

<sup>78</sup> Brunse, Niels og Nielsen, Hans-Jørgen: *Oprøret i Kronstadt 1921 - et dokumentarium*. Rhodos, København, 1973. S. 19.



Specielt afståelsen af det revolutionære Ukraine, som nu blev besat af tyske og østrig-ungarske tropper, vakte harme. Modstanderne af freden argumenterede for at føre en revolutionær krig mod Tyskland for at genvinde Ukraine, fremskynde opløsningen af de tyske hær og puste til den ulmende revolution i Tyskland.

#### 4.1.6 Oppositionen undertrykkes

Det var ikke kun arbejdernes selvorganiserede organer, der blev udsat for undertrykkelse efter Oktoberrevolutionen, det blev den politiske opposition også. Det var alle oppositionsgrupper udenfor Bolsjevikpartiet, der blev undertrykt bl.a. mensjevikkerne og de højre-socialrevolutionære. Disse to moderate socialistiske partier var ikke altid loyale i forhold til sovjetterne, bl.a. arbejdede de højre-socialrevolutionære for genindkaldelse af Den konstituerende Forsamling, hvilket ville betyde en tilbagevenden til et borgerligt demokrati. Men anderledes og mere interessante er omstændighederne omkring undertrykkelsen af anarkisterne og de venstre-socialrevolutionære. Disse to grupper støttede helhjertet Oktoberrevolutionens mål og deltog i dens praktiske gennemførelse.

##### 4.1.6.1 Anarkisterne

Anarkisterne var den gruppe, som var mest loyale overfor sovjetterne, og det var anarkisterne, der mest ihærdigt forsvarede fabrikskomitéernes ret til at kontrollere produktionen. Den russiske anarkist bevægelse bestod, ud over en række smågrupper og Makhno-bevægelsen, som jeg beskriver senere, af tre store organisationer: 1.) *Golos Truda* (Arbejderens stemme), som var en anarko-syndikalistisk propaganda organisation, der arbejdede frem til foråret 1918 i Petrograd og senere i Moskva. *Golos Truda* udgav et dagblad under samme navn. 2.) *Føderationen af anarkistiske grupper i Moskva*, som var en anarko-kommunistisk organisation, der arbejdede frem til 1918 i Moskva og omegn. Føderationen af anarkistiske grupper i Moskva udgav dagbladet *Anarki*. 3.) *Nabat* (Alarm), som var en føderation af anarkistiske organisationer i Ukraine, der arbejdede frem til efteråret 1920. Føderationen byggede delvist på Volins ideer om en *forenet anarkisme*. *Nabat* arbejdede tæt sammen med Nestor Makhno og hans anarkistiske partisaner. *Nabat* udgav en avis under samme navn.<sup>79</sup>

Mellem de to revolutioner i 1917 var anarkisterne principielle modstandere af Den konstituerende Forsamling og så bonde- og arbejderrådene som det eneste alternativ til den borgerlige stat. Bolsjevikkerne havde helt frem til januar 1918 indkaldelse af Den konstituerende Forsamling på sit program. Det var i øvrigt den unge Kronstadt-anarkist Anatol Jelezniakov, der ledte de gruppe matroser, som lukkede Den konstituerende Forsamling.<sup>80</sup> Anarkisterne deltog aktivt i forberedelsen og gennemførelsen af Oktoberrevolutionen. Anarkisterne havde bl.a. stor indflydelse i Kronstadt-sovjetten og fire medlemmer af Den militære Revolutionskomité var anarkister.<sup>81</sup> Efter oktober arbejdede anarkisterne bl.a. i fabrikskomitéerne med at organisere arbejdernes drift af produktionen. Undertrykkelsen af anarkisterne kan derfor ikke forklares som forsvar mod kontrarevolutionen. Da magten begyndte at glide fra arbejdernes hænder over i statens og partiets, var anarkisterne de første til at gøre modstand. De var fra starten bevidste om, hvor denne udvikling

---

<sup>79</sup> Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 267ff.

<sup>80</sup> Ibid. S. 238.

<sup>81</sup> Utechin, S. V.: "*Bolsheviks and Their Allies after 1917: The Ideological Pattern*". Artikel fra tidsskriftet *Soviet Studies*, vol. 10, nr. 2, Glasgow, 1985. S. 122f.

ville ende, hvis den ikke blev stoppet. Som anarkisten Volin skrev i avisen Golos Truda: "Når deres magt først er konsolideret og legaliseret, vil bolsjevikkerne - som er socialister, politikere og statstilhængere, dvs. mænd som handler centralistisk og autoritært - begynde at tilrettelægge landets og folkets liv med regerings- og diktaturmidler som påtvinges af centret (...). Jeres sovjetter (...) vil lidt efter lidt blive reduceret til eksekutivorganer for centralregeringens vilje (...). Vi vil komme til at overvære oprettelsen af et autoritært politisk og statsligt apparat, som vil styre ovenfra og gå i gang med at knuse alt med jernhånd (...). Og ve den, som ikke er enig med centralmagten!"<sup>82</sup> Kampen imod fabrikskomitéernes magt blev, for bolsjevikkerne, også en kamp imod anarkisterne, fordi disse nød stor respekt blandt arbejderne i fabrikskomitéerne. Den 6. april 1918 skrev den franske kaptajn Jacques Sadoul i en indberetning: "Det anarkistiske parti er den mest aktive og mest stridbare af oppositionsgrupperne, sandsynligvis også den mest populære (...). Bolsjevikkerne er urolige."<sup>83</sup> Det første store angreb på anarkister kom den 11. - 12. april 1918, hvor det bevæbnede hemmelige politi, tjekoen,<sup>84</sup> omringede og angreb 26 anarkistiske tilholdssteder i Moskva. Det kom til kampe mellem tjekoen og anarkisterne, der troede at de blev angrebet af kontrarevolutionære, 40 anarkister blev dræbt under kampene og over 500 anarkister blev efterfølgende fængslet.<sup>85</sup> I maj 1918 blev en række af anarkisternes aviser og tidsskrifter lukket, og herefter fulgte en blodig undertrykkelse af anarkisterne som, med enkelte ophold, stod på de næste 4 år. I november 1918 blev alle deltagere i en konference af anarko-syndikalister, som blev afholdt i Moskva, anholdt.<sup>86</sup> Bolsjevikkerne havde held til at splitte anarkisterne op i to grupper; på den ene side *sovjet-anarkisterne* eller *ideologi-anarkisterne* (også kaldet *ideiny-anarkister*), som bestod af tidligere anarkister, der efter revolutionen havde indtaget stillinger i statsadministrationen og på den anden side de »falske« anarkister, som enten blev omtalt som ballademagere, splittelsesfolk, sindsyge eller som banditter og kontrarevolutionære. Denne opdeling gjorde det nemmere for bolsjevikkerne at knuse de kompromisløse, som ikke ville acceptere terroren og bolsjevikernes diktatur. Således svarede Lenin, ifølge Emma Goldman, på et spørgsmål fra anarkisten Alexander Berkman om, hvorfor der sad anarkister i sovjetiske fængsler: "Anarkister? sludder! Hvem har bundet dig den historie på ærmet, og hvordan kunne du tro det? Der sidder selvfølgelig nogle banditter i vores fængsler og nogle tilhængere af Makhno, men ingen ideiny-anarkister."<sup>87</sup> Den sidste anarkistiske demonstration i Moskva var den russiske anarkist Kropotkins begravelsesoptog den 13. februar 1921. Begravelsesoptøget gik bl.a. forbi Butirky-fængslet, hvor de mange anarkistiske fanger sad fængslet. Undertrykkelsen af anarkisterne kulminerede med Den røde Hærs militære sejer over Nestor Makhnos anarkistiske partisaner i Ukraine i august 1921.

#### 4.1.6.2 De venstre-socialrevolutionære

I efteråret 1917 blev de socialrevolutionære splittet i to; venstrefløjen brød i protest mod den socialrevolutionære Kerenskij-regerings fortsatte krigsdeltagelse ud af partiet og dannede Det venstresocialistiske revolutionære Parti. De

<sup>82</sup>Guérin, Daniel: *Anarkismen*. Borgens Forlag, udgivelsessted ikke angivet, 1979. S. 84f.

<sup>83</sup>Ibid. S. 92.

<sup>84</sup>Det hemmelige politi, *Tjeka* (Ekstraordinær kommission til bekæmpelse af kontrarevolution og sabotage) blev oprettet 2. januar 1918, den første chef var Felix Dzerzhinskij.

<sup>85</sup>Brinton, Maurice: *The Bolsheviks & Workers' Control 1917-1921, the State and Counter-Revolution*. Red & Black, Detroit, 1975. S. 38.

<sup>86</sup>Berkman, Alexander: *The Russian Tragedy*. Cienfuegos Press Ltd., Orkney, 1976. S. 49.

<sup>87</sup>Goldman, Emma: *Anarkistiske erindringer*. Samlerens Bogklub, Odense, 1976. S. 198.

vestre-socialrevolutionæres leder blev Maria Spiridonovna, der i 1906 som 18 årig skød og dræbte general Lukhanovskij, guvernøren for Tambov-guvernemetet, på grund hans ansvar for en massakre på oprørske bønder. Efterhånden som bønderne i løbet af 1917 i stigende tal forlod de højre-socialrevolutionære, sluttede de sig til de venstre-socialrevolutionære, som således blev det store bondeparti, der støttede og deltog i Oktoberrevolutionen og indgik i den nye regering; Folkekommissærenes Råd. De venstre-socialrevolutionæres kommissærer i den nye regering blev A. L. Kolegaev, P. P. Proshian, I. Z. Steinberg, V. E. Trutovskij og V. A. Karelin. Maria Spiridonovna selv blev udenfor regeringen for at opbygge partiet og varetage sit arbejde som præsident for bøndernes sovjet. Efter Brest-Litovsk freden brød de venstre-socialrevolutionære med bolsjevikkerne; partiet betragtede fredsslutningen med den tyske kejser som et forræderi mod revolutionen. I et forsøg på at fremprovokere en genoptagelse af krigen mod Tyskland, organiserede de venstre-socialrevolutionære mordet på den tyske kejsers ambassadør i Moskva, Mirbach, den 6. juli 1918. Samme dag indledte de venstre-socialrevolutionære, som nogle steder også blev støttet af lokale anarkister, en opstand imod bolsjevikkerne. Opstanden blev slået ned, og der blev foretaget massearrestationer af venstre-socialrevolutionære, hvis parti blev forbudt. De venstre-socialrevolutionæres forbrydelse mod revolutionen var at slå repræsentanten for den tyske kejser ihjel. Da chefen for tjekkaen efterfølgende beordrede at terroristen skulle fanges og straffes, reagerede de venstre-socialrevolutionære ved at arrestere, Felix Dzerzhinskij - chefen for tjekkaen. Herefter fik tjekkaen nærmest uindskrænkede beføjelser, idet de uden retssag kunne henrette eller fængsle en person, som blot var mistænkt for at være involveret i det som bolsjevikkerne definerede som kontrarevolutionært arbejde. Bruddet med de venstre-socialrevolutionære var et stort tilbageskridt for bolsjevikernes forhold til de store bondemasser, som for de flestes tilfælde så de venstre-socialrevolutionære som deres parti i sovjetterne.<sup>88</sup>

#### 4.1.7 Borgerkrig, krigskommunisme og statskapitalisme

Indtil maj 1918 havde de hvide måtte operere i det skjulte. De hvide var fællesbetegnelsen for de kontrarevolutionære lige fra kosakker under ledelse af tidligere zarofficerer til de kapitalistiske stater interventionstyrker. I foråret 1918 skulle Den tjekkoslovakiske Legion, der indtil Brest-Litovsk freden havde kæmpet sammen med russerne på østfronten, overflyttes til vestfronten. Dette skete bl.a. via den transsibiriske jernbane til Vladivostok, hvorfra legionen skulle udskibes og sejles jorden rundt for at komme tilbage til Europa. Der opstod imidlertid splid mellem bolsjevikkerne og tjekkerne, som resulterede i at tjekkerne organiserede en opstand, der brød ud den 25 maj 1918.<sup>89</sup> Den tjekkoslovakiske Legions opstand betød, at bolsjevikkerne mistede kontrollen over den transsibiriske jernbane og dermed store dele af landet bl.a. Ural og stor dele af Sibirien. Dette gav de kontrarevolutionære fred og ro til at organisere deres væbnede styrker i de områder, der nu lå udenfor bolsjevikernes kontrol.<sup>90</sup> Tjekkernes opstand gav de kapitalistiske stater blod på tanden og i alt 14 lande inter文enerede for at støtte de hvide i deres forsøg på at vælte sovjetmagten.<sup>91</sup> Borgerkrigen

---

<sup>88</sup> Goldman, Emma: *Anarkistiske erindringer*. Samlerens Bogklub, Odense, 1976. S. 214f og White, James D.: *The Russian Revolution 1917-1921*. Edward Arnold, Bristol, 1994. S. 174 og s. 196f.

<sup>89</sup> Brinton, Maurice: *The Bolsheviks & Workers' Control 1917-1921, the State and Counter-Revolution*. Red & Black, Detroit, 1975. S. 44.

<sup>90</sup> Rosenfeldt, Niels Erik og Pape, Carsten: *Politikens Ruslandshistorie*. Politikens Forlag, København, udgivelsesår ikke angivet. S. 31ff.

<sup>91</sup> Nielsen, Freddie og Berger, Ågot: *Den russiske revolution: Oprør eller kup? Førte Lenin til Stalin?*. Artikel fra tidsskriftet *International Socialisme* nr. 1, København, 1992.

brød nu ud i lys lue, og en blokade afskar samtidig sovjetmagten fra omverden.

Krigskommunismen var betegnelsen for den økonomiske politik, der blev ført under borgerkrigen 1918-1920. Systemet var en måde, hvorpå staten gennem tvang, disciplin og nationalisering af industrien forsøgte af få økonomien og varefremskaffelsen til at fungere i det borgerkrigshærgede land. For bønderne betød krigskommunismen tvangsaflevering af hele deres overskudsproduktion uden kompensation.<sup>92</sup> Afleveringspligten blev gennemført af bevåbnede afdelinger og tjekkaen, som også stod for konfiskation af materiel til krigsførelse, bl.a. heste og vogne. Det var idéen, at bønderne skulle modtage industriprodukter som f.eks. sko, sukker og sæbe fra byerne som betaling for korn, men da denne produktionen svigtede, kom bønderne i realiteten til at producere til byerne uden at få noget tilbage.<sup>93</sup> Bolsjevikkerne hævdede at det var nødvendigt at bruge magt ved konfiskationerne, fordi bønderne nægtede at levere fødevarer til byerne. I en samtale med Emma Goldman forklarer den venstre-socialrevolutionære Maria Spiridonovna at: "Det var rigtigt, at bønderne havde nægtet at handle med »centret« gennem dets kommissærer. De havde deres egne sovjetter, og de holdt på, at disse skulle stå i direkte forbindelse med arbejder-sovjetterne. De havde taget meningen og formålet med sovjetterne bogstaveligt, som jævne folk har for vane. Sovjetterne var det medium, hvorigennem de holdt forbindelsen ved lige med arbejderne i byerne og udvekslede de nødvendige varer. Da dette blev dem nægtet, og da man tilmed opløste deres Almindelige Sovjet og fængslede dens medlemmer, blev bønderne opbragte på diktaturet."<sup>94</sup>

For arbejderne i byerne betød krigskommunismen en tilbagevenden til énmandsledelse i industrien og militarisering af arbejdet. I slutningen af 1920 var indførelsen af énmandsledelse så fremskreden, at 4 ud af 5 store virksomheder igen blev ledet af én mand.<sup>95</sup> Det var ofte de gamle ejere af fabrikkerne, der nu kom tilbage og erstattede de kollektive ledelser i rollen som fabriksdirektører<sup>96</sup>. Arbejderne blev også underlagt streng disciplin, bolsjevikkerne talte om militarisering af arbejdet. På bolsjevikernes 9. partikongres argumenterede Trotskij for at arbejderklassen skulle organiseres som militære enheder, der under militærdisciplin skulle kunne kommanderes hen, hvor der var brug for dem ligesom soldater. Arbejdere, der *deserterede* fra arbejdet, skulle sendes i koncentrationslejre.<sup>97</sup> Man indførte også arbejdsbog-systemet, som fratog arbejderne retten til selv at vælge, hvor de ville opholde sig og arbejde og bandt dem til et bestemt distrikt, hvorfra de ikke måtte bevæge sig ret langt væk.<sup>98</sup> Militariseringen af arbejdet bestod også i, at enheder fra Den røde Hær blev overført til civilt arbejde men stadig under militærdisciplin. En anden måde hvorpå bolsjevikkerne forsøgte at hæve produktiviteten, dog uden held, var ved at indføre Taylor-systemet som bl.a. indebar indførelse af akkordløn. Lenin mente at: "Man må stille akkordlønnen på dagsordenen, anvende den praktisk og gennemprøve den, ligeledes anvende meget af det, der er videnskabeligt og fremskridtsvenligt i Taylor-systemet, afpasse fortjenesten efter produktionsydelsens samlede resultater (...) Taylor-systemet, forener - ligesom alle kapitalismens fremskridt - den borgerlige udbytningens raffinerede barbari med en række storslåede videnskabelige

---

<sup>92</sup>Rosenfeldt, Niels Erik og Pape, Carsten: *Politikens Ruslandshistorie*. Politikens Forlag, København, udgivelsesår ikke angivet. S. 41f.

<sup>93</sup>Brunse, Niels og Nielsen, Hans-Jørgen: *Oprøret i Kronstadt 1921 - et dokumentarium*. Rhodos, København, 1973. S. 17.

<sup>94</sup>Goldman, Emma: *Anarkistiske erindringer*. Samlerens Bogklub, Odense, 1976. S. 216.

<sup>95</sup>Ibid. S. 18.

<sup>96</sup>Nielsen, Erik Bach: *Sovjetunionens Historie*. Munksgaard, København, 2. udgave, 1984. S. 47.

<sup>97</sup>Brinton, Maurice: *The Bolsheviks & Workers' Control 1917-1921, the State and Counter-Revolution*. Red & Black, Detroit, 1975. S. 61.

<sup>98</sup>Goldman, Emma: *Anarkistiske erindringer*. Samlerens Bogklub, Odense, 1976. S. 207.

resultater med hensyn til analyse af de mekaniske bevægelser under arbejdet (...)”.<sup>99</sup> I USA kæmpede fagforeningerne samtidig med held imod Taylor-systemet; de hævdede, at det ville gøre arbejderne til robotter.

Betragter man krigskommunismens økonomiske system i forhold til, hvordan bolsjevikkerne beskrev socialismen i 1917, ligner denne delvise tilbagevenden til den kapitalistiske ledelses- og produktionsform en midlertidig nødforanstaltning. Men Lenins egen beskrivelse af denne udvikling var en ganske anden, for ham var statskapitalisme den direkte vej til socialisme, og udviklingen var derfor ikke betinget af borgerkrigen. Allerede før Oktoberrevolutionen skrev Lenin: “Thi socialisme er ikke andet end selve det første skridt fremad fra det statskapitalistiske monopol. Eller med andre ord: socialisme er ikke andet end det statskapitalistiske monopol, anvendt til gavn for hele folket, og for så vidt hører det op med at være et kapitalistisk monopol. (...) den statsmonopolistiske kapitalisme er den mest fuldstændige *materielle* forberedelse til socialismen, den *forgård*, det trin på den historiske stige, som *uden mellemtrin* efterfølges af det trin, man kalder socialismen”.<sup>100</sup> Kampen for socialismen blev altså til kampen mod de småhandlende og bønderne og for udviklingen af statskapitalisme med den tyske statskapitalisme som ideal, som Lenin i maj 1921 beskrev dette: “fortsættelsen af småbesiddernes anarki er den største, den mest truende fare, der *ubetinget* vil bringe os i fordærv (hvis vi ikke besejre dette element), mens betaling af en større tribut til statskapitalismen ikke bringer os i fordærv, men tværtimod vil føre os ad den sikreste vej til socialismen. (...) Tyskland. Her har vi det »sidste nye« i moderne storkapitalistisk teknik og planmæssig organisation, *men underlagt den junkerlig-borgerlige imperialismen*. Stryg de kursiverede ord, indsæt i stedet for den militære, junkerlige, borgerlige, imperialistiske *stat* en anden stat, *også en stat*, men af en anden social type, med et andet klasseindhold, *sovjetstaten*, dvs. en proletarisk stat, og man får den *samlede* sum af betingelser, som fører til socialismen.”<sup>101</sup> Lenin mente at det var Den russiske Revolutions opgave at: “lære af tyskernes statskapitalisme, at overtage den af alle kræfter, ikke sky diktatoriske metoder for at fremskynde denne overtagelse (...). Hvis der blandt anarkister og de venstre-socialrevolutionære (...) findes folk, der er i stand til på narcissistisk vis at ræsonnere, at det ikke sømmer sig for os revolutionære »at lære« af den tyske imperialismen, så kan man ikke sige andet end dette: en revolution, der tog sådanne personer alvorligt, ville være håbløst fortabt”.<sup>102</sup> Også indførelsen af énmandsledelse i produktionen er ofte blevet forklaret som en konsekvens af borgerkrigen, men ifølge en af fortalerne for jerndisciplin og énmandsledelse var borgerkrigen tværtimod en hindring for denne udvikling, Trotskij skrev: “I consider that if the civil war had not plundered our economic organs of all that was strongest, most independent, most endowed with initiative, we should undoubtedly have entered the path of one-man management in the sphere of economic administration much sooner, and much less painfully”.<sup>103</sup> Bolsjevikernes politik i spørgsmålet om disciplin og énmandsledelse af industrien stod i direkte modsætning til de løfter om arbejderkontrol, som blev givet i 1917 - derfor medførte denne politik demoralisering og resignation i de mest progressive dele af det russiske proletariat.

<sup>99</sup> Lenin, V. I.: *Udvalgte værker bind 10*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1983. S. 223f.

<sup>100</sup> Lenin, V. I.: *Udvalgte værker bind 8*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1983. S. 45f.

<sup>101</sup> Lenin, V. I.: *Udvalgte værker bind 14*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1984. S. 156f.

<sup>102</sup> Lenin, V. I.: *Udvalgte værker bind 10*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1983. S. 263.

<sup>103</sup> Trotsky, Leon: *Terrorism and Communism*. New Park Publications, London, 1975. S. 171.

#### 4.1.8 Kronstadt og den 10. partikongres

Krigskommunismen blev af russerne betragtet som et nødvendigt men midlertidigt onde. Det var derfor uforståeligt, at det krigskommunistiske system ikke blev afskaffet, da borgerkrigen sluttede. De russiske arbejdere og bønder troede, at borgerkrigens afslutning ville betyde en tilbagevenden til den politiske kurs, som Oktoberrevolutionen i 1917 havde udstukket. Utilfredsheden med krigskommunismen udviklede sig mange steder til bondeoprør, man regner med at der var 165 større bevæbnede bondebånd. I Tambov-guvernemetet dannede bønderne en regulær hær bestående af 50.000 bønder. De var ledet af højre-socialrevolutionære og kæmpede for genindkaldelse af Den konstituerende Forsamling.<sup>104</sup> I midten af februar 1921 udbrød der strejker i Moskva imod krigskommunismen. Strejkebevægelsen bredte sig hurtigt til Petrograd, hvor den første strejke brød ud den 23. februar 1921 på Trubotjnyj-fabrikken. Arbejderne krævede i første omgang større rationer og øjeblikkelig udlevering af alle disponible sko og frakker (det var blevet kendt, at partimedlemmer på fabrikkerne havde modtaget en ny forsyning af sko og klæder, mens resten af arbejderne måtte gå med tøj og sko, der var i en elendig forfatning),<sup>105</sup> men inden længe så man også mere politiske krav; som forsamlings- og yttingsfrihed og løsladelse af politiske fanger fra arbejderklassen og socialistiske partier - de højre-socialrevolutionære benyttede også muligheden for at kræve genindkaldelse af Den konstituerende Forsamling. Bolsjevikkerne, som nu havde skiftet navn til Det Russiske Kommunistiske Parti, nedsatte en forsvarskomiteé, »*Komitet Oborony*«, med Petrograd-sovjettens formand Zinovjev som leder,<sup>106</sup> som fik ansvaret for at lede kampen imod de strejkende arbejdere. Der blev indkaldt loyale officers-kadetter, kaldet *kursanty*, og allerede den 24. om morgenen kom det til skyderier, da de blev sat ind for at opløse en arbejderdemonstration. De efterfølgende dage voksede strejkebevægelsen og kulminerede den 28. februar, hvor bl.a. arbejderne fra det store Putilov-metalværk var gået med i strejken.<sup>107</sup> Det var denne strejkebevægelse, der førte til matrosernes oprør i Kronstadt. Kronstadtoprørets politiske platform var Petropavlovsk-resolutionen,<sup>108</sup> hvori matroserne bl.a. krævede at kommunisternes parti diktatur blev ophævet og det politiske krav fra oktober *Al magt til sovjetterne!* blev genfremsat med tilføjelsen *ikke til partierne!*<sup>109</sup> Oprøret i Kronstadt var et spontant oprør for genindførelsen af rådsdemokratiet. Kronstadtoprøret blev nedkæmpet af Den røde Hær og mange af oprørene blev henrettet.<sup>110</sup>

Mens oprøret i Kronstadt blev nedkæmpet afholdte Det Russiske Kommunistiske Parti fra 8. til 16. marts 1921 sin 10. partikongres i Moskva. På kongressen blev der udover Kronstadtoprøret diskuteret to vigtige emner; NEP,<sup>111</sup> som var en ny økonomisk politik, og forbud mod fraktioner i partiet særligt i forbindelse med Arbejderoppositionen (*rabotsjaja opozitsija*).

---

<sup>104</sup> Brunse, Niels og Nielsen, Hans-Jørgen: *Oprøret i Kronstadt 1921 - et dokumentarium*. Rhodos, København, 1973. S. 352.

<sup>105</sup> Goldman, Emma: *Anarkistiske erindringer*. Samlerens Bogklub, Odense, 1976. S. 235.

<sup>106</sup> Brunse, Niels og Nielsen, Hans-Jørgen: *Oprøret i Kronstadt 1921 - et dokumentarium*. Rhodos, København, 1973. S. 245.

<sup>107</sup> *Ibid.* S. 23f.

<sup>108</sup> Se resolutionen i bilag 1

<sup>109</sup> Brunse, Niels og Nielsen, Hans-Jørgen: *Oprøret i Kronstadt 1921 - et dokumentarium*. Rhodos, København, 1973. S. 80.

<sup>110</sup> Serge, Victor: *En revolutionærs erindringer bind 1*. Samlerens Bogklub, København, udgivelsesår ikke angivet. S. 188.

<sup>111</sup> NEP er forkortelsen for *Novjaa Ekonomitsjeskaja Politika* - Ny Økonomisk Politik

Kongressen endte med at vedtage NEP hvilket betød en ophævelse af leveringspligten og indførte en vis grad af fri handel, altså afskaffelse af krigskommunismen. Det blev tilladt for bønderne at sælge deres overskudsproduktion og indenfor visse grænser anvende lønnet arbejdskraft.<sup>112</sup> NEP kan ses som et forsøg på at genvinde bøndernes støtte, men uden at give magten tilbage til producenterne, altså sovjetterne. I stedet indførte man en blandøkonomi, som betød genindførelse af en vis grad af privatkapitalisme. NEP betød at udenlandske kapitalister blev lokket til Rusland med fristende tilbud; mod at investere kapital og know-how fik de kontraktrettigheder til mine- og fabriksdrift på fastsatte lejepriser i bestemte perioder - kapitalister og stat delte fortjenesten. Den russiske anarkist Volin kritiserede NEP: "Således blev den sande betydning af den »frihed«, som Kronstadt-rebellerne forlangte, fordrejet fuldstændig. I stedet for arbejdermassernes frie og konstruktive aktivitet, der ville have åbnet vejen for deres totale frigørelse og tilladt dem at fortsætte og accelerere, hvilket var hvad Kronstadt forlangte, var NEP »frihed« for visse individer til at handle og lave forretning, berige sig".<sup>113</sup> NEP, som er et godt eksempel på kommunistpartiets slingrekurs overfor bønderne, fik den konsekvens at kulakkerne vendte tilbage. Ti år senere gennemførte Stalin sin »likvidering af kulakkerne«, som medførte hungersnød og tab af menneskeliv i millionvis.

Det andet store emne på den 10. partikongres var Arbejderoppositionen og fraktionsvirksomhed i partiet, Lenin skrev: "I de sidste måneder har der i partiets rækker utvetydigt vist sig en syndikalistisk og anarkistisk afvigelse, som kræver en yderst energisk, ideologisk bekæmpelse og en rensning og sanering af partiet. (...) Det teoretisk mest afrundede og mest udprægede udtryk for denne afvigelse er de teser og anden litteratur, der stammer fra den såkaldte »arbejderoppositionens« gruppe."<sup>114</sup> Arbejderoppositionen, som blev ledet af fagforeningsmanden Sjljapnikov og kvindesagsforkæmperen Aleksandra Kollontaj, repræsenterede den retning i partiet, der ønskede et opgør med det voksende bureaukrati og en tilbagevenden til arbejderkontrollen. På den 10. partikongres uddelte Alexandra Kollontaj pjecen »Arbejderoppositionen«, hvori der bl.a. stod: "Organiseringen af ledelsen af samfundsøkonomien påhviler den alrussiske kongres af de i fagforeninger sammensluttede producenter, der vælger det centrale organ, der skal lede hele republikkens samfundsøkonomi."<sup>115</sup> Arbejderoppositionen repræsenterede således nogle af de samme holdninger, som bl.a. kom til udtryk i Kronstadtoprørens krav. Det endte imidlertid med, at kongressen vedtog resolutionen »Om enhed i partiet« som betød forbud mod fraktionsvirksomhed, og at Arbejderoppositionen blev opløst, efter at den var blevet beskyldt for at have anarkistiske og syndikalistiske tilbøjeligheder. Med denne beslutning havde partiets ledelse nu patent på den politiske magt i Rusland. I stedet for at opfylde Kronstadtoprørets krav om politiske friheder til andre socialistiske retninger og partier, gik kommunisterne den stik modsatte retning og forbød nu også den politiske opposition indenfor Det Russiske Kommunistiske Parti.<sup>116</sup> Med fraktionsforbudet lagde kommunisterne de sidste rester af det organisationsprincip, som de tidligere havde støttet sig til, den demokratiske centralisme, bag sig – nu stod kun centralismen tilbage. Arbejderoppositionen var den første men ikke den sidste gruppe, som blev ramt af fraktionsforbudet. De følgende år blev enhver opposition til partiets ledelse undertrykt, og dette skete med grove

---

<sup>112</sup> Adrian, Henrik og Jensen, Lars Hedegaard: *Fundamental historie - Fra krig til krig, Tiden 1914-45*. G.E.C. Gads Forlag, København, 1977. S. 125.

<sup>113</sup> Brunse, Niels og Nielsen, Hans-Jørgen: *Oprøret i Kronstadt 1921 - et dokumentarium*. Rhodos, København, 1973. S. 194f.

<sup>114</sup> Lenin, V. I.: *Udvalgte værker bind 14*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1984. S. 132f.

<sup>115</sup> Brunse, Niels (red.): *Parti, stat og fagforeninger*. Rhodos, København, 1976. S. 155.

<sup>116</sup> Rosenfeldt, Niels Erik og Pape, Carsten: *Politikens Ruslandshistorie*. Politikens Forlag, København, udgivelsesår ikke angivet. S. 54f.

metoder som bl.a. tvangsindlæggelse på sindssygehospitalet (en måde at skaffe modstandere af vejen på, som blev opfundet af Lenin allerede i 1922 og siden skulle blive et nyttigt redskab for specielt Stalin og Bresjnev).<sup>117</sup> Den sidste oppositionsgruppe bestående af menige medlemmer som blev undertrykt, var *Arbejdernes Gruppe* hvis leder var Miasnikov, en metalarbejder som havde været medlem af partiet siden 1906.<sup>118</sup> Da Trotskij siden hen faldt i unåde, efter opgøret om arven efter Lenin, var der ingen hjælp at hente – masserne indenfor og udenfor partiet havde, efter de foregående års erfaringer med partiets diktatur, ikke lyst til at vove livet for Trotskij og *Venstreoppositionen*, for hvad skulle det nytte?

## 4.2 Revolution og kontrarevolution i Ukraine

Revolutionen i Ukraine fik en andet og mere rodet forløb end i resten af Rusland. Den ukrainske befolkning oplevede i perioden fra 1917 til 1921 således en social revolution, en kort national selvstændighed, en russisk besættelse, en tysk/østrig-ungarsk besættelse, endnu en russisk besættelse og to kontrarevolutionære generalers forsøg på at erobre landet. Det kan derfor ikke undgås at en gennemgang af denne historiske periode bliver lidt forvirrende med alle de forskellige grupper og personer og deres indbyrdes alliancer og relationer. Jeg vil derfor forsøge at se bort fra så mange unødvendige detaljer som muligt, og i stedet for koncentrere mig om forholdet mellem Makhno-bevægelsen og bolsjevikkerne, som er dette projekts vigtigste problem.

### 4.2.1 Ukraines februar og oktober

I Ukraine havde man i løbet af 1917 og 1918 sine egne revolutioner svarende til de russiske revolutioner i februar og oktober. Men forløbet var alligevel anderledes end i Rusland. For det første kom den ukrainske Oktoberrevolution før den russiske (den fandt sted i løbet af sommeren 1917) og for det andet afløste de to revolutioner ikke hinanden som i Rusland men udviklede sig sideløbende i hver sin ende af landet - man kan sige at dobbeltmagt situationen ikke blev løst i Ukraine, men i stedet delte landet geografisk.

#### 4.2.1.1 Den liberal-nationale bevægelse

Fra den russiske februarrevolutions første dag forsøgte det liberal-nationalistiske ukrainske borgerskab, under ledelse af Simon Petliura (deraf blev de kaldt *Petliurister*), at skabe en løsrivelsesbevægelse, som kunne bane vejen for en selvstændig ukrainsk republik. Den 20. marts 1917 dannede disse ukrainske nationalister den ukrainske *Rada*<sup>119</sup> i Kiev, som i første omgang fungerede som en samlende organisation for løsrivelsesbevægelsen og sidenhen som et egentligt parlament. Parlamentet blev oprettet med en proklamation fra den 24. juni 1917, og den 20. november indførte Radaen national selvbestemmelse, uden dog formelt at løsrive Ukraine fra Rusland, som det hed: "Without separating the Russian Republic and destroying its unity, we shall firmly establish ourselves on our own land in order that with our

---

<sup>117</sup>Pipes, Richard (red.): *The Unknown Lenin – From the Secret Archive*. Yale University Press, London, 1996. S. 8.

<sup>118</sup>Avrich, Paul: "G. T. Miasnikov and the Workers' Group". Artikel fra tidsskriftet *The Russian Review*, vol. 43, Ohio 1984.

<sup>119</sup>*Rada* er det ukrainske ord for råd eller forsamling.



strengt we may help the rest of Russia (...) to become a federation of free and equal peoples.”<sup>120</sup> Dette betød i realiteten selvstændighed for Ukraine, da Radaen ikke anerkendte det nye bolsjevikiske regime, som de frygtede ville påtvinge Ukraine et sovjetssystem eller annektere landet. Den egentlige uafhængighed blev erklæret den 22. januar 1918,<sup>121</sup> men på dette tidspunkt var Ukraines selvstændighedsperiode i realiteten allerede forbi.

Den Ukrainske Demokratiske Republik fik et meget kort liv, det gjorde den af to grunde; for det første var den ikke i stand til eller indstillet på at opfylde de løfter om jordreformer, der var med til at sikre dem støtte i bondemasserne, som havde hjulpet dem til magten. Dette resulterede i en voksende utilfredshed hos de fattige bønder, der i løbet af få måneder forlod nationalisternes lejer og begyndte at se sig om efter en anden mulighed for opfyldelse af deres mål. For det andet var bolsjevikkerne, der lige var kommet til magten i Rusland, bange for at miste kontrollen over det råstof- og fødevarerige<sup>122</sup> Ukraine. Bolsjevikkerne indledte derfor en invasion den 7. januar 1918, og besatte efter voldsomme kampe Kiev den 8. februar, hvorefter de ukrainske nationalister trak sig tilbage til det vestlige Ukraine.<sup>123</sup>

#### 4.2.1.2 Den sociale revolution

Fra Februarrevolutionens første dage bredte en social revolution sig i Ukraine. Denne revolution foregik sideløbende med de liberal-nationales bestræbelser på at etablere en stat. Over hele Ukraine, men stærkest i den sydlige og sydøstlige del af landet, organiserede bønderne og arbejderne sig i sovjetter og produktionskollektiver. Arbejderne i byerne overtog flere og flere steder kontrollen over fabrikker og værksteder, og på landet angreb de fattige bønder de store jordbesiddere, godsejerne og kulakkerne, og kollektiviserede jorden. Det specielle ved denne udvikling i Ukraine var, at den ikke var under bolsjevikernes kontrol. Kommunist partiet var svagt i Ukraine og havde aldrig haft nogen særlig indflydelse på arbejderne og i endnu mindre grad på bønderne (ved valget til den første Rada fik kommunisterne således kun 750.000 stemmer ud af en samlet befolkning på ca. 30 millioner<sup>124</sup>). I det hele taget voksede arbejderne og bøndernes selvorganiseringsorganer frem uden nogen stor indblanding fra de politiske partier, som havde mere travlt med at etablere en selvstændig ukrainsk republik. Disse omstændigheder betød, at den sociale revolutionen i Ukraine foregik helt på arbejderne og bøndernes betingelser og fik et mere spontant og frit forløb end i Rusland. Bolsjevikernes militære besættelse af Ukraine i januar 1918 ændrede i første omgang ikke ved den revolutionære udvikling i landet.<sup>125</sup>

#### 4.2.2 Brest-Litovsk og Tysk/Østrig-Ungarsk besættelse

Begge de ukrainske bevægelser; den sociale revolution og den ukrainske selvstændighedsbevægelse blev bremsede og

---

<sup>120</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 25.

<sup>121</sup>Ibid. S. 28f.

<sup>122</sup>Man talte om Ukraine som Europas kornkammer. Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 543.

<sup>123</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 28 og Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 65.

<sup>124</sup>Arnfred, Signe; Skibstrup, Maj; Bryld, Mette m.fl.: Alexandra Kollontaj – Udvalgte skrifter bind 3: Om Alexandra Kollontajs samtid og ideer: Stækkede vinger. Tiderne Skifter, København, 1978. S. 227.

<sup>125</sup>Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 545ff.

rullet tilbage, da bolsjevikkerne indgik Brest-Litovsk freden med den tyske kejser i marts 1918. I Ukraine betød Brest-Litovsk freden, at døren blev åbnet for tyske og østrig-ungarske besættelsestropper. Den ukrainske Rada støttede i begyndelsen besættelsen af landet, som de så som en befrielse fra bolsjevikkerne. De benyttede lejligheden til igen at etablere en ukrainsk stat; Den Ukrainske Folkerepublik, under ledelse af Simon Petliura. Denne nye republik blev dog straks opløst igen af besættelsesmagten som af militære grunde indsatte deres eget styre. Besættelsesmagten havde én interesse i at annektere Ukraine, som var at sikre sine mad og råstofforsyninger så en fortsættelse af krigen på vestfronten blev mulig. Denne forsyning blev bedst sikret ved at opløse arbejder- og bondekollektiverne og genindsætte de gamle herskere. Som marionet for den tyske kejser valgte man at indsætte et konservativt politisk styre under Hetman Skoropadskijs ledelse.<sup>126</sup> Under ly af de tyske besættelsestropper gennemførte Skoropadskij og det monarkistiske borgerskab en blodig kontrarevolution i hele Ukraine - hvilket betød opløsning af alle kollektiver og sovjetter og jordbesiddernes og fabrikerjernes tilbagevenden til deres tidligere pladser. Det var den tysk/østrig-ungarske besættelse, og de konsekvenser dette fik for de fattige bønder og arbejdere i Ukraine, der udløste det oprør, som inden længe var samlet i Makhno-bevægelsen.

### 4.2.3 Makhno-bevægelsen

Over hele Ukraine blev der dannet bonde-guerillaere, der kæmpede imod besættelsestropperne og det tilbagevendte ukrainske borgerskab. Makhno organiserede en sådan bonde-guerilla i området omkring Guljai-Polje i det sydøstlige Ukraine og fik snart ry som en af de dygtigste guerillaledere og flere og flere af de tidligere uafhængige guerilla grupper sluttede sig sammen og blev til Makhno-hæren. I de områder, som var under Makhno-hærens kontrol, etablerede bønderne og i mindre omfang også arbejderne et rådsdemokrati efter anarkistiske principper, og de oprettede bonde- og arbejderkollektiver. Når jeg i det følgende taler om Makhno-bevægelsen, mener jeg både den militære og civile del af bevægelsen.

#### 4.2.3.1 Nestor Makhno

Makhno-bevægelsen fik sit navn efter den ukrainske anarkist Nestor Ivanovich Makhno. Makhno blev født i 1889 i en fattig bondefamilie og voksede op i byen Guljai-Polje, som ligger i Ekaterinoslav provinsen mellem floden Dnieper og Det azovske Hav. Nestor Makhnos politiske interesse blev vagt af den mislykkede 1905 revolution og i 1906 sluttede han sig til en anarko-kommunistisk gruppe i Guljai-Polje.

I 1908 blev Makhno arresteret, og sammen med 13 andre anarkister blev han i 1910 dømt til døden for at have udført et række politiske henrettelser og eksproprieringer. Makhnos dom blev pga. hans unge alder omstødt til livsvarigt fængsel med hårdt straffearbejde. Makhno kom til at afsone sin straf i Butirky-fængslet i Moskva. Under opholdet i fængslet var Makhno i næsten konstant konflikt med fængsels autoriteterne, og han tilbragte meget af tiden i lænker eller i særlige straffeceller. På trods af dette var fængslet den vigtigste politiske skole for Makhno; det var her han fik kontakt med Peter Arshinov og andre anarkister, som indførte ham i den anarkistiske ideologi og underviste ham i russisk

---

<sup>126</sup>Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 65.

grammatik, litteratur, historie, geografi, matematik og politisk økonomi.<sup>127</sup> Fængselsopholdet har sikkert også haft indflydelse på, at Makhno sidenhen altid befriede fangerne og brændte fængslerne ned i de byer som Makhno-hæren erobrede.

Den 2. marts, 1917, blev Makhno, ligesom alle andre politiske fanger blev det efter Februarrevolutionen, løsladt fra fængslet. Han vendte straks tilbage til sin fødeby Guljai-Polje og blev som byens eneste politiske fange modtaget som en helt. Tilbage i Guljai-Polje gik Makhno i gang med at organisere den sociale revolution. Makhno var med til at organisere en fagforening for landarbejderne, og blev valgt som formand for den lokale fagforening af tømre og metalarbejdere. Makhno blev også formand for Guljai-Poljes arbejder- og bondesovjet og tog her initiativ til at danne en væbnet afdeling, som eksproprierede de lokale godsejeres ejendomme og fordelte jorden mellem bønderne.<sup>128</sup>

Med Brest-Litovsk og den tysk/østrig-ungerske besættelse af Ukraine var det ikke muligt at fortsætte det revolutionære arbejde i Guljai-Polje, og Makhno valgte at flygte til Rusland. Før flugten deltog Makhno i slutningen af april i en anarkist-konference i Taganrog, hvor man planlagde at tage kampen op imod besættelsesmagten det følgende efterår. Det ufrivillige ophold i Rusland brugte Makhno til flere formål. For det første ville Makhno undersøge, hvad man under den kommende kamp i Ukraine kunne forvente at støtte eller modstand fra det kommunistiske regime i Rusland. Makhno rejste derfor rundt i Rusland for med egne øjne at se, hvordan kommunisternes politik blev praktiseret. Herefter rejste Makhno til Moskva, hvor han mødtes med Lenin for at diskutere situationen i Ukraine og muligheden for en væbnet opstand mod besættelsesmagten og social revolution. For det andet ville Makhno besøge de anarkistiske organisationer i Rusland for at søge støtte, råd og vejledning. Han besøgte bl.a. sin ven Arshinov og sit store forbillede Kropotkin. Opholdet i Rusland var på alle måder en skuffelse for Makhno. Han så hvordan kommunisterne allerede havde sat sig på magten og etableret et autoritært statsstyre, som de bl.a. brugte til at undertrykke de andre socialistiske retninger, herunder anarkisterne. Makhno var også skuffet over sit møde med den anarkistiske bevægelse i Rusland. Han så de russiske anarkister som papir-revolutionære, der skrev opfordringer og holdt mange taler for folket, men manglede modet og viljen til at handle for en ændring af revolutionens kurs. Desuden mente Makhno, at de russiske anarkister var dårligt organiseret - han stod ligesom Volin for en forening af alle anarkistiske retninger og opfattede den russiske anarkistbevægelses opdeling i forskellige retninger og fraktioner som et svaghedstegn. Det var en skuffet Nestor Makhno, der med hjælp fra Lenin rejste hemmeligt tilbage til Ukraine for at begynde sin revolutionære kamp.<sup>129</sup>

#### 4.2.3.2 Fra partisan grupper til Makhno-hær

I løbet af sommeren 1918 lykkedes det Nestor Makhno at organisere en partisangruppe i Guljai-Polje, som tog kampen op imod besættelsesstyrkerne og de lokale godsejere. Denne partisangruppe, som i slutningen af september bestod af 50-60 partisaner, fungerede som en slags undergrundshær, da den ikke havde noget territorium under sin kontrol. Efter et slag, hvor Makhnos partisangruppe og en anden partisangruppe under ledelse af Fedor Shchus´ sammen erobrede

---

<sup>127</sup> Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 67ff.

<sup>128</sup> Avrich, Paul: *Anarchist Portraits*. Princeton University Press, USA, 1988. S. 112.

<sup>129</sup> Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 90.

byen Dibrivka, blev det besluttet at slå de to partisangrupper sammen under Nestor Makhnos ledelse. Makhno fik ved denne lejlighed tilnavnet »batko«, som betyder *lille far*. Denne nye partisangruppe fik navnet »Batko Makhno Hæren« og voksede sig hurtig stærkere. Man rekrutterede nye partisaner og blev bedre udrustet. Hen imod slutningen af 1918 var der over 600 makhno-partisaner i det der nu hed »Batko Makhnos Revolutionære Partisan Hær«. Makhnos partisanhær havde nu ændret deres struktur, og man havde udviklet den helt specielle måde at føre krig på, som Makhno blev kendt for.<sup>130</sup>

#### 4.2.3.2.1 Makhno-partisanernes taktik

Nestor Makhno, som ifølge Victor Serge var: "en født strateg" og hvis partisaner "viste sig i besiddelse af en organisations- og kampevne, som var helt episk",<sup>131</sup> udviklede en helt unik type hær og strategi. Nestor Makhno havde ikke nogen militær uddannelse og ingen tidligere erfaringer med militære operationer. Makhno-hæren bestod af kavaleri, infanteri, artilleri, maskingevær enheder og en efterretningstjeneste.<sup>132</sup> Befalingsmændene og den militære ledelse blev valgt at de menige partisaner.<sup>133</sup> Makhno-partisanerne bar ikke en fælles uniform, man så nogle i uniformer fra andre hære; Den røde Hær, den tyske og fra den gamle zarhær og mange i civilt tøj. Makhno-hæren var dårligere udrustet end de forskellige andre hære som de kæmpede imod - ofte gik makhno-partisanerne i kamp med kun et gevær for hver to eller tre mand, når én faldt gik geværet videre til den næste.<sup>134</sup> Alligevel lykkedes det for Makhno-hæren at vinde en række militære sejre over langt bedre udrustede og talmæssigt overlegne modstandere. Makhno-hærens store styrke var dens fantastisk mobilitet. Makhno opfandt en form for infanteri, der var anbragt i lette affjedrede kærre (*tachanka*),<sup>135</sup> hvilket gjorde det muligt at tilbagelægge op til hundrede kilometer om dagen uden at partisanerne blev udmattede. Tachankaen blev også brugt på en anden måde; under slagene blev der bagpå vognen monteret et maskingevær hvorfra fjenden kunne beskydes mens vognen kørte.<sup>136</sup> Makhno-hærens store mobilitet skyldtes også det særlige forsyningssystem som man havde. Sloganet for dette forsyningssystem var »enhver landsby er et hestedepot«. <sup>137</sup> Makhno-hærens tætte kontakt med bønderne gjorde at de i de landsbyer de nåede frem til blev forsynet med mad af bønderne og fik byttet deres trætte heste med friske. Våbenforsyningerne bestod nærmest kun af det, de kunne erobre fra fjenden. Alt dette gjorde, at Makhno-hæren ikke skulle tænke på at beskytte lange forsyningslinjer eller at fragte besværlige ekstra forsyninger.

En anden styrke ved Makhno-hæren var dens fantasi og ofte meget utraditionel måde at føre krig på. Når partisanerne kom i vanskeligheder begravede de ofte alle deres våben og opløse sig selv. Partisanerne kunne så i civilt tøj passere

---

<sup>130</sup>Ibid. S. 110f.

<sup>131</sup>Serge, Victor: *En revolutionærs erindringer bind 1*. Samlerens Bogklub, København, udgivelsesår ikke angivet. S. 176f.

<sup>132</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 109.

<sup>133</sup>Der er mange undtagelser fra denne ordning som jeg vil komme ind på senere.

<sup>134</sup>Serge, Victor: *En revolutionærs erindringer bind 1*. Samlerens Bogklub, København, udgivelsesår ikke angivet. S. 177.

<sup>135</sup>Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 92.

<sup>136</sup>Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 85f.

<sup>137</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 113.

ubevæbnet og ubemærket gennem frontlinjen, grave andre våben op fra et andet depot bag fjendens linjer og angribe fra uventet hold. De var også i besiddelse af et lager af fjendens uniformer, hvilket gjorde det muligt at bevæge sig usynligt rundt i de fjendtlige lejre. Ved en lejlighed fik Makhno og en gruppe partisaner adgang til en af overklassens fester, forklædte som vagter angreb de festdeltagerne under middagen. Mange steder dannede bønderne også lokale selvforsvarsgrupper, som, når de kunne komme afsted med det, angreb fjenden. Der er eksempler på bønder, der, under høsten, gemte maskingeværer i markerne, og når en fjendtlig patrulje kom forbi blev den beskydt. Efterfølgende henvendte de selv samme bønder sig til myndighederne, for at fortælle hvilken i retning de skyldige banditter flygtede for på den måde at lede opmærksomheden væk fra dem selv.<sup>138</sup>

#### 4.2.3.3 Kampen mod besættelsestropperne

Makhno-hærens første opgave var kampen imod de tyske og østrig-ungarske besættelsestropper. Denne kamp blev ført på flere niveauer; på et rent militært niveau og på et revolutionært niveau. Makhno-hæren indledte en militær kampagne mod besættelsestropperne, men den opfattede samtidig ikke de menige soldater i besættelseshæren som sine fjender men derimod som arbejdere og bønder. Dette kom til udtryk ved, at makhno-partisanerne, når de havde vundet et slag, skød officererne og derefter spredte revolutionært propaganda blandt de menige soldater, før de blev sat fri. I en af disse propaganda-tekster opfordres soldaterne til at: "Disobey their officers; to cease to be the assassins of the Ukrainian revolutionaries, peasants, and workers, to cease to be the hangmen of their revolutionary liberation work; but instead to shoot the officers who had brought them into Ukraine and made them the assassins of the better sons of the toiling people; and to return to their fatherland to start a revolution there and liberate their oppressed brothers and sisters."<sup>139</sup> Makhno-hæren intensiverede hen imod slutningen af 1918 kampen mod besættelsestropperne, og det lykkedes bl.a. at erobre byen Guljai-Polje, som var Makhno-bevægelsens centrum. De tyske og østrig-ungarske tropper blev efterhånden som der i deres hjemlande udviklede sig revolutionslignende situationer mere og mere modtagelige for den revolutionære propaganda. Dette bevirkede at Makhno-hæren fik kontrol over store mængder våben, som de overtog fra besættelsestropper, der frivilligt lod sig afvæbne. Besættelsestropperne efterlod også en del våbendepoter.<sup>140</sup> Man kan sige at besættelsen af Ukraine ophørte af flere forskellige grunde; 1.) for det første havde modstandskampen en indflydelse (som f.eks. ved Guljai-Polje). 2.) Den politiske udvikling, specielt i Tyskland, havde en stor indflydelse på de menige soldater. 3.) Med fredsslutningen efter 1. Verdenskrig blev Tyskland pålagt at trække sine tropper ud af Ukraine.<sup>141</sup>

#### 4.2.3.4 Kampen mod de liberal-nationale

Efter besættelsens ophør forsøgte de liberal-nationale igen at etablere en selvstændig ukrainsk republik. Den 14. december 1918 indtog de liberal-nationale Kiev og tvang Hetman Skoropadskij på flugt. Dette nye styre havde den

---

<sup>138</sup>Tsebry, Ossip: *Memories of a Makhnovist Partisan*. The Kate Sharpley Library, London, 1993. S. 10.

<sup>139</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 99.

<sup>140</sup>Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 83.

<sup>141</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 199.

følgende korte periode kontrollen over store dele af Ukraine, dog ikke den syd-østlige del af landet, hvor Makhno-bevægelsen opererede. Makhno-bevægelsen og kommunisterne var enige om, at dette nye styre var borgerligt og nationalistisk, og de indledte derfor en fælles kamp mod det. En af de mest opsigtsvækkende episoder i denne kamp mod de liberal-nationale var erobringen af byen Ekaterinoslav. Det var Nestor Makhno selv, der ledte partisanerne og en gruppe kommunister under denne erobring. Tidligt om morgenen den 26. december kørte makhno-partisanerne forklædte som arbejdere på vej til arbejde ind i Ekaterinoslav i et almindeligt passagertog. På byens hovedbanegård steg partisanerne af toget, fandt deres skjulte våben frem og erobrede banegården. Fra denne helt uventede position indledte partisanerne kampen om byen, som de derpå vandt. Ekaterinoslav var byen, hvor de liberal-nationales militære styrker var centreret, hvilket betød at erobringen af byen gav Makhno-hæren adgang til store våbenlagre, og de liberal-nationales nye styre i Kiev blev militært svækket.<sup>142</sup> En måned senere, den 5. februar 1919, indtog Den røde Hær Kiev og gjorde en ende på de liberal-nationales republik. Herefter havde kommunisterne kontrollen over det meste af Ukraine og Simon Petliura og hans tilhængere måtte igen flygte til det vestlige Ukraine.

#### **4.2.4 Den lange fred**

I perioden fra januar til juni 1919 oplevede Makhno-bevægelsen den første af to perioder hvor en revolutionær organisering af det civile samfund blev muligt. Makhno-bevægelsen havde i denne periode kontrollen over et større geografisk område. Makhno-bevægelsen havde stor indflydelse i et geografisk område som strakte sig langs med Sortehavet og Det azovske Hav, fra Odessa i vest til Taganrog i øst og til Kharkov i nord men det egentlige kerneområde var mindre. Det kan ikke siges med sikkerhed, hvor stort Makhno-bevægelsens kerneområde var, men i forbindelse med den regionale kongres som blev afholdt i april 1919, skrev Arshinov, at den repræsenterede 72 distrikter, hvilket svarede til over 2 millioner mennesker.<sup>143</sup> Makhno-bevægelsen blev stærkere, desto nærmere man kom byen Guljai-Polje, som var bevægelsens centrum.

##### **4.2.4.1 Denikin-fronten**

Den eneste trussel mod Makhno-området i denne periode var den kontrarevolutionære general Anton Ivanovich Denikin, som angreb med sine styrker fra Don-regionen i øst. Denikin, som ikke kendte til Makhno-bevægelsen, havde regnet med, at han kunne indtage det meste af Ukraine uden at møde egentlig modstand. Men Denikin stødte uventet ind i Makhno-hæren, som pressede de kontrarevolutionære styrker tilbage til Don-regionen, hvor de kom fra. Makhno-hæren etablerede efterfølgende en front som strakte sig langs med Det azovske Hav og mod nord ved Taganrog. Denikin-fronten sikrede Makhno-området det næste halve år.<sup>144</sup>

##### **4.2.4.2 Militær alliance med kommunisterne**

I begyndelsen af 1919, hvor kommunisterne igen var kommet tilbage til Ukraine, var forholdet mellem dem og

---

<sup>142</sup>Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 84.

<sup>143</sup>Ibid. S. 98.

<sup>144</sup>Ibid. 91f.

Makhno-bevægelsen godt. Kommunisterne havde ikke noget særligt godt kendskab til Makhno-bevægelsen, men opfattede dem som en oplagt alliancepartner og regnede med at partisanerne ville søge ind i Den røde Hær. I den kommunistiske presse over hele Rusland blev Nestor Makhno beskrevet som en modig partisanleder og stor revolutionær.<sup>145</sup>

Den første egentlige kontakt mellem Makhno-bevægelsen og de nyankomne kommunister var et møde i Nyzhniedniprovsk den 26. januar 1919, hvor man skulle undersøge mulighederne for en militær alliance. Mødet endte med at repræsentanterne for de to parter underskrev den militære Chubenko-Dybenko aftale.<sup>146</sup> Denne aftale betød at Makhno-hæren i princippet blev en del af Den røde Hær. Makhno-hærens officielle betegnelse blev »3. Trans-Dnieper Brigade« og den blev underlagt Den røde Hærs administrative overkommando. Den røde Hær overtog forpligtelserne med forsyninger af militært udstyr, mad og penge. Samtidig beholdt Makhno-hæren hele sin interne organisationsstruktur og militære ledelse. Man havde også retten til stadig at bruge navnet »Batko Makhnos Revolutionære Partisan Hær« og den sorte fane som symbol. Et særligt punkt i aftalen sikrede at Makhno-hæren ikke kunne flyttes væk fra denikin-fronten.<sup>147</sup> Den røde Hær overtog efter Chubenko-Dybenko aftalen ansvaret for en del af den nordlige denikin-front.

#### 4.2.4.3 Organisering af det befriede område

Aftalen mellem Makhno-bevægelsen og kommunisterne indeholdte ikke nogen afklaring af, hvilken politisk status det territorium, som var kontrolleret af Makhno-bevægelsen, skulle have. Det er svært at sige, i hvilken retning kommunisternes planer på dette område pegede på daværende tidspunkt. Ifølge Victor Serge overvejede kommunisterne af give Makhno-området selvstyre, han skrev i sine erindringer: "(...) Trotsky skulle meget senere (vist nok i 1938) berette, at Lenin og han havde tænkt på at anerkende oprettelsen af et selvstyrende område for Ukraines anarkistiske bønder, der havde Makhno som militærchef."<sup>148</sup> En anden mulighed er at kommunisterne kun ønskede militære aftaler i forbindelse med kampen mod de kontrarevolutionære, mens spørgsmålet om den civile organisation skulle udskydes til at kommunisterne havde vundet kontrollen over området.

Under alle omstændigheder ventede Makhno-bevægelsen ikke på tilladelse fra kommunisterne før de gik i gang med at organisere det civile samfund. Freden blev brugt til at reorganisere hele det revolutionære samfund; bonde- og arbejderrådene og produktionskollektiverne blev gendannet. Det første kollektiv, eller kommune som de blev kaldt, blev dannet nær landsbyen Pokrovskoe og kom til at bestå af 300 medlemmer. Denne første kommune fik navnet *Rosa Luxemburg*, opkaldt efter den marxistiske martyr fra Den tyske Revolution. Ellers var det almindeligt at kommunerne fik numre og kom til at hedde: kommune nr. 1, kommune nr. 2 o.s.v.. Samtidig med kommunernes organisering blev der skabt et regionalt netværk, som kunne koordinere rådernes og kommunernes arbejde - det blev kaldt *Den Regionale Kongres af Bønder, Arbejdere og Partisaner*. Den 1. kongres blev afholdt den 23. januar 1919 og beskæftigede sig hovedsageligt med den militære trussel fra Denikin. Den 2. kongres, som blev afholdt den 12. februar, beskæftigede sig

---

<sup>145</sup>Avrich, Paul: *The Russian Anarchists*. Princeton University Press, New Jersey, 1967. S. 216.

<sup>146</sup>Aftalen har navn efter repræsentanten fra Den røde Hær, Dybenko, og Makhno-hærens repræsentant Chubenko.

<sup>147</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 148.

<sup>148</sup>Serge, Victor: *En revolutionærs erindringer bind 1*. Samlerens Bogklub, København, udgivelsesår ikke angivet. S. 174.

både med civile spørgsmål som økonomi, kultur og produktion og den militære organiseringen af hæren. Denne kongres vedtog at gennemføre en *frivillig* og *egalitær* mobilisering til Makhno-hæren, som manglede partisaner. Med egalitær mobilisering, mente man, at byrden med at sende partisaner skulle fordeles lige mellem de forskellige landsbyer, kommuner, familier osv. Begrebet frivillig mobilisering er straks mere uklart. Den frivillige mobilisering var meget omdiskuteret, specielt i anarkistiske kredse,<sup>149</sup> men det blev aldrig helt klart, hvad meningen var. En forklaring på dette begreb kan være, at man var klar over, at en partisan, som blev taget til fange af de kontrarevolutionære, havde større chance for at overleve som indkaldt end som frivillig. I realiteten fik beslutningen ingen virkning da en mobilisering nemlig var umulig pga. våbenmangel. På denne 2. kongres blev der også dannet et *Revolutionært Militær Råd af Bønder, Arbejdere og Partisaner*, som fik til opgave at føre de militære, sociale, økonomiske og politiske beslutninger ud i livet mellem kongresserne. Dette råd kunne til enhver tid opløses af kongressen.<sup>150</sup>

#### 4.2.5 Første strid med kommunisterne

Efterhånden som kommunisterne fik større kendskab til Makhno-bevægelsens natur, blev de mere fjendtligt indstillet. Det var umuligt for kommunisternes politiske kommissærer at operere i Makhno-hæren, og også tjekoen blev forhindret i at oprette afdelinger i Makhno-området. Kommunisterne var bekymrede for den anarkistiske indflydelse, som Makhno-bevægelsen havde på bønderne. Derfor indledte kommunisterne i forbindelse med Makhno-bevægelsens 3. regionale kongres en kampagne som i juni kulminerede med Trotskijs ordre nr. 1824 og et militært angreb på Guljai-Polje regionen.

##### 4.2.5.1 Den 3. regionale kongres og Dybenkos angreb

Den 19. april 1919 indledte Makhno-bevægelsen sin 3. regionale kongres i Guljai-Polje. Det var i denne anledning at kommunisterne begyndte deres kampagne mod Makhno-bevægelsen. Kongressen modtog en erklæring fra den kommunistiske kommandant Dybenko, hvori han betegner kongressen som kontrarevolutionær og erklærer dens organisatorer for lovløse, det hedder i erklæringen: “Any Congress called in the name of the Revolutionary Military General Staff, which is now dissolved by my order, shall be considered manifestly counter-revolutionary, and its organizers will expose themselves to the severest repressive measures, to the extent of their being declared outlaws. I order that steps be taken immediately so that such measures may not be necessary.”<sup>151</sup> Kongressen blev afholdt som planlagt og formulerede bl.a. et sarkastisk svar til Dybenko. Svaret til Dybenko som havde overskriften *kontrarevolutionær?* indeholder bl.a. følgende: “»Comrade« Dybenko, you are still, it seems, rather new to the revolutionary movement of the Ukraine, and we shall have to tell you about its very beginnings. That is what we are going to do, and after learning these facts, you will perhaps shift your sights a little.”<sup>152</sup> Herefter følger en gennemgang af den revolutionære bevægelse i Ukraine hvor de regionale kongresser bl.a. beskrives: “Those who came to the congress were not counter-revolutionaries, but people who had been the first to raise the flag of the insurrection and

---

<sup>149</sup> Denne diskussion vender jeg tilbage til senere

<sup>150</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 87ff.

<sup>151</sup> Ibid. S. 99.

<sup>152</sup> Ibid. S. 101.



social revolution.”<sup>153</sup> Som et modsvar til Dybenkos kriminalisering af kongressen stilles der i brevet følgende spørgsmål: “Can there exist laws made by a few people who call themselves revolutionaries which permit them to outlaw a whole people who are more revolutionary than themselves? (...) Should the mass of revolutionary people perhaps be silent when such a revolutionary takes away the freedom which they have just conquered?”<sup>154</sup>

Trotsky ankom til Ukraine og fik hovedansvaret for at udvikle den plan som skulle gøre det muligt at tage magten fra Makhno-bevægelsen i det syd-østlige Ukraine. Trotskijs kampagne mod Makhno-bevægelsen blev ført på flere niveauer. I første omgang indledte kommunisterne en bagvaskelseskampagne mod Makhno-bevægelsen. I den kommunistiske presse blev Makhno-bevægelsen omtalt som et *kulak-oprør* ledet af *anarko-banditter*. Trotsky skrev i artiklen »Makhno-bevægelsen« at bevægelsen var en anarko-kulak bevægelse, og han mistænkte den for at dække over en fælles front af social-revolutionære, mensjevikker, antisemitter, kadetter<sup>155</sup>, de sorte hundrede<sup>156</sup> og alle andre kontrarevolutionære.<sup>157</sup> Trotsky grundlagde med dette angreb på Makhno-bevægelsen den frontsammenblanding, som sidenhen skulle blive et af Stalins vigtigste propaganda våben imod Trotsky og trotskijsterne.<sup>158</sup> Strategien bygger i al sin enkelthed på at finde en fællesnævner, som kan bruges til at sammenblende forskellige bevægelser; Makhno-bevægelsen var modstander af kommunisternes styre og Denikin var modstander af kommunisternes styre, altså dannede Makhno-bevægelsen og Denikin ifølge Trotskijs logik fælles front.

#### 4.2.5.2 Blokade mod Makhno-hæren

Kampagnen mod Makhno-bevægelsen havde også en militær side. Det militære angreb på Makhno-bevægelsen indledtes med en blokade, som standsede alle forsyninger til Makhno-hæren på denikin-fronten. Makhno-hæren protesterede højlydt mod denne blokade og advarede mod Denikins voksende styrke.

#### 4.2.5.3 Den 4. regionale kongres

I maj måned 1919 forsøgte tjekoen at likvidere Nestor Makhno i Guljai-Polje, men dette angreb blev opdaget, og tjekisterne blev henrettet.<sup>159</sup> Det endelige angreb på Makhno-bevægelsen kom i forbindelse med den planlagte 4. regionale kongres. Makhno-bevægelsen, som ønskede at udbrede sin opfattelse af socialisme og sovjet-demokrati, inviterede udover arbejderne, bønderne og makhno-partisanerne også soldaterne i Den røde Hær til at deltage i kongressen. Indkaldelsen til kongressen, som skulle afholdes den 16. juni, blev udsendt den 31. maj<sup>160</sup> og blev af kommunisterne opfattet som en provokation og indblanding i Den røde Hærs indre anliggender.

---

<sup>153</sup>Ibid. S. 102.

<sup>154</sup>Ibid. S. 103.

<sup>155</sup>*Kadet partiet* var et konservativt parti. Betegnelsen *kadet* blev under borgerkrigen ofte brugt mere bredt som betegnelse for en kontrarevolutionære.

<sup>156</sup>*De sorte hundrede* (Chornyje Sotni) var en højre-ekstremistisk kontrarevolutionær organisation som opstod i Rusland efter revolutionsforsøget i 1905. Den var særlig kendt for sin anti-semitisme.

<sup>157</sup>Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 592.

<sup>158</sup>I bilag 2 og 3 ser man eksempler på front-sammenblandingen; et fra kommunisternes kampagne mod Makhno-bevægelsen (bilag 2) og et fra Stalins kampagne mod trotskijsterne i 1930'erne (bilag 3).

<sup>159</sup>Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 593.

<sup>160</sup>Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 120f.

#### 4.2.5.3.1 Ordre nr. 1824

Som reaktion på indkaldelsen til den 4. regionale kongres udsendte Trotskij den 4. juni sin ordre nr. 1824<sup>161</sup>, som markerede det endelige brud mellem kommunisterne og Makhno-bevægelsen. I ordre nr. 1824 forbød Trotskij afholdelsen af den kommende 4. regionale kongres, han sidestillede deltagelse i og opfordring til deltagelse i denne med højforræderi med dødsstraf som følge. I ordre nr. 1824 beskyldte Trotskij også Makhno-hæren for ustandseligt at vige tilbage for de hvide pga. ledelsens uegnethed, kriminelle tendenser og forræderi. På denne måde overlod Makhno-hæren ifølge Trotskij fronten til Denikin.<sup>162</sup> Trotskijs beskrivelse af, hvordan Makhno-hæren veg tilbage for Denikins styrker, stemmer imidlertid ikke overens med, hvad den kommunistiske kommandant Antonov, som havde besøgt fronten, beskrev: "The insurgents fighting the Whites are on a level with the Red Army men, but are in a far worse condition for supplies."<sup>163</sup> Trotskijs taktik virker klar; først etablerede han en blokade af Makhno-hærens forsyninger, og efterfølgende beskyldte han dem for at overlade fronten til Denikin. Den strategi, som Trotskij her udviklede, blev sidenhen brugt af stalinisterne under Den spanske Borgerkrig i kampen mod trotskijsterne i POUM-militserne og de anarko-syndikalistiske CNT-FAI-militser. Samtidig med at ordre nr. 1824 blev udsendt, gennemførte kommunistiske styrker et lynangreb på Guljai-Polje, hvor de bl.a. opløste Rosa Luxemburg kommunen og andre kollektiver. Da Nestor Makhno, nogle dage efter at ordre nr. 1824 var blevet udsendt, ved et tilfælde hørte om ordren, reagerede han ved at trække sig som leder af Makhno-hæren og overlade kommandoen til Den røde Hær. Denne tilbagetrækning, som Makhno offentliggjorde i et brev til Den røde Hærs ledelse den 9. juni,<sup>164</sup> havde to formål. For det første ville Makhno undgå at denikin-fronten brød sammen som følge af en konflikt mellem Den røde Hær og Makhno-hæren. For det andet ville han, ved i praksis at opløse Makhno-hæren i Den røde Hær, undgå en afvæbning. Med Makhnos tilbagetrækning sikrede Makhno-bevægelsen sig at partisanerne på et senere tidspunkt kunne forlade Den røde Hær og gendanne Makhno-hæren. Nestor Makhno selv gik sammen med en mindre gruppe under jorden. Som følge af ordre nr. 1824 blev en del bønder, som forsøgte at organisere den kommende kongres, skudt. Også fem af Makhno-hærens kommandanter blev arresteret og siden skudt den 17. juni i Kharkov.<sup>165</sup>

#### 4.2.5.4 Åbning af fronten

I dagene før ordre nr. 1824 rapporterede Nestor Makhno, at Den røde Hær havde trukket en del af sine styrker tilbage fra denikin-fronten i Grishino-regionen. Med denne tilbagetrækning havde Denikin adgang til Guljai-Polje regionen fra nord-øst. Denikin passerede nu Makhno-hæren på dens venstre flanke og indledte et angreb på Guljai-Polje og Makhno-hæren.<sup>166</sup> Noget tyder på at kommunisternes tilbagetrækning i Grishino-regionen var led i et bevidst angreb på Makhno-bevægelsen. Ifølge Arshinov skulle en kommandant have citeret Trotskij for følgende udtalelse: "it would be better to yield the whole Ukraine to Denikin than to permit a further development of Makhnovshchina. Denikin's

---

<sup>161</sup> Se ordre nr. 1824 i bilag 4.

<sup>162</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 122f.

<sup>163</sup> Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 33.

<sup>164</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 128ff.

<sup>165</sup> Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 39.

<sup>166</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 126.

movement, being frankly counter-revolutionary, can be undermined later by means of class propaganda, whereas the Makhnovshchina develops in the depths of the masses and arouses the masses themselves against us".<sup>167</sup> Trotskij's plan kunne være at udrydde Makhno-bevægelsen ved af lade Denikin indtage Guljai-Polje regionen for herefter at rydde Denikin af vejen og indtage Makhno-området som nye magthavere og befriere. Hvis Trotskij havde planlagt dette begik han en fejl; han overhørte Makhno-hærens advarsler om Denikins voksende styrke og undervurderede derfor Denikin. At Trotskij faktisk havde undervurderet Denikin, er der meget der tyder på. Få dage før Denikin indtog Ekaterinoslav og Kharkov, erklærede Trotskij, at Denikin ikke udgjorde nogen fare, og at Ukraine ikke var truet.<sup>168</sup> Et andet aspekt af hændelsesforløbet, som peger i retning af at Trotskij undervurderede Denikins styrke, er den uorganiserede og hurtige tilbagetrækning, som Den røde Hær fortog fra Ukraine.

#### 4.2.6 Den lange tilbagetrækning

Da Den røde Hærs tilbagetrækning fra Ukraine var en realitet brød de tidligere makhno-enheder ud af Den røde Hær for igen at samles i Makhno-hæren. Der var en udbredt utilfredshed med kommunisternes politik som gik ud på at overlade Ukraine til Denikin for bedre at kunne forsvare Rusland. Denne utilfredshed medførte at mange soldater deserterede, og flere steder, som f.eks. i Novy Buh, udviklede det sig til egentlige mytterier. Mange af disse røde soldater sluttede sig til Makhno-hæren, som nu hed »Ukraines Revolutionære Oprørs-Hær (Makhnovister)«, for at tage kampen op imod Denikin.<sup>169</sup> Desertørerne fra Den røde Hær og de gamle makhno-partisaner havde plyndret Den røde Hær for våben, hvilket gjorde det muligt at bevæbne denne nye Makhno-hær.<sup>170</sup>

Efter at Denikin havde invaderet Ukraine, indledte han selv med en del af sine styrker en offensiv mod Den røde Hær i Rusland, mens en anden del under ledelse af General Slastchoff blev i Ukraine for at bekæmpe Makhno-hæren og sikre forsyningslinjerne. Den nye Makhno-hær blev efter sin dannelse pga. presset fra Denikins fremrykkende styrker tvunget til at gennemføre en flere måneder lang tilbagetrækning mod vest på tværs af Ukraine. Anarkisten Volin sluttede sig i denne periode til Makhno-bevægelsen og beskriver i sin bog det syn der mødte ham: "(...) the Insurrectionary Army gradually took a strange appearance. (...) Arriving at Makhno's army at the beginning of its withdrawal, I saw this picturesque »kingdom on wheels«, as it was later called, and followed its fantastic movements. (...) Over the dusty roads and the neighbouring fields this human sea moved slowly, with thousands of cattle, with wagons of every kind, with its own supply, administration and health service."<sup>171</sup> Det som Volin her beskrev, var ikke blot en hær men en hel migration. Som følge af den hvide terror, der fulgte i kølvandet på Denikins fremrykning, søgte tusindvis af bondefamilier med deres dyr og øvrige egendele beskyttelse ved at slutte sig til Makhno-hæren. Forrest i denne karavane kørte infanteriet i tachankaer, derefter fulgte alle flygtningene og bagerst red kavaleriet, som var i næsten konstant kamp med Denikins styrker. Over den forreste vogn i denne blanding af en hær og en flygtningestrøm vejede en stor sort fane, hvorpå der med sølvbogstaver på den ene side var broderet teksten »frihed eller døden« og på den

---

<sup>167</sup>Ibid. S. 126.

<sup>168</sup>Ibid. S. 131.

<sup>169</sup>Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 44.

<sup>170</sup>Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 606.

<sup>171</sup>Ibid. S. 607.

anden side »jorden til bønderne, fabrikkerne til arbejderne«. <sup>172</sup>

#### 4.2.6.1 Peregonovka-slaget

I midten af september nåede Makhno-hæren i sin tilbagetrækning til byen Uman i det vestlige Ukraine, som på dette tidspunkt var under de liberal-nationales kontrol. Makhno-hæren indgik en ikke-angrebs aftale med de liberal-nationale, som gav dem ret til at rykke ind i det område, som de liberal-nationale kontrollerede. Makhno-hæren fik også ret til at aflevere sine mange sårede på Umans hospitaler. Det viste sig imidlertid at de liberal-nationale samtidig med forhandlingerne med Makhno-hæren havde ført hemmelige forhandlinger med Denikin om en fælles udryddelse af Makhno-hæren. Som følge af denne hemmelige aftale mellem Denikin og de liberal-nationale blev Makhno-hæren den 25. september ved landsbyen Peregonovka omringet af en talmæssigt overlegen og bedre udrustet Denikin-hær. General Slastchoff, som var sikker på en total sejr over Makhno-hæren, udsendte følgende ordre: "Makhno's bands are surrounded. They are completely demoralised, disorganised, starving and without ammunition. I order that they be attacked and destroyed within three days."<sup>173</sup> Den 26. september indledte Makhno-hæren imidlertid en helt uventet modoffensiv mod Denikins styrker. Det næste døgn udkæmpede Makhno-hæren sit største og et af militærhistoriens mest bemærkelsesværdige slag. I løbet af et døgn lykkedes det Makhno-hæren at nedkæmpe størstedelen af Denikins styrker i Ukraine. Efter Peregonovka-slaget delte Makhno-hæres sig i tre og foretog en lynfremrykning mod øst. I løbet af de næste få uger havde Makhno-hæren indtaget hele Ukraine og udryddet Denikins styrker<sup>174</sup> - den 7. oktober indtog Makhno-hæren Guljai-Polje.<sup>175</sup>

Peregonovka-slaget er af mange blevet fremhævet som et af Den russiske Borgerkrigs vigtigste slag, David Footman skriver herom: "There is some justification for the claim that Peregonovka was one of the decisive battles of the Civil War in the south."<sup>176</sup> Denikin havde som tidligere nævnt indledt en offensiv mod Den røde Hær i Rusland og var i den forbindelse nået helt frem til byen Orel, som han indtog den 13. oktober. Herfra var vejen åben til Tula, der var en af de vigtigste byer for kommunisterne; det var her våbenindustrien og store militære depoter var centreret. Denikin regnede i midten af oktober med, at han ville indtage Moskva og vælte kommunisternes regime i løbet af vinteren 1919-1920. Denikin beskrev Den røde Hær som demoraliseret og svækket.<sup>177</sup> I et brev til sin ven N. I. Astrov skrev Denikin: "Do not worry, everything will be all right, and I will drink tea in your house in Moscow."<sup>178</sup> Denikin havde sågar fået trykt proklamationer og plakater med billeder af sig selv til at sætte op i det befriede Moskvas gader.<sup>179</sup> Men Denikins offensiv blev bremsset, da Makhno-hæren i løbet af september og oktober 1919 overskar Denikins forsyningslinjer, som gik fra byerne ved Det azovske Hav mod nord, og sidenhen erobrede forsyningsbaserne. Denikins styrker syd for Moskva fik nu ingen mad-, våben-, og ammunitionsforsyninger, og man var nødt til at sende store styrker tilbage til

---

<sup>172</sup> Ibid. S. 607ff.

<sup>173</sup> Ibid. S. 616.

<sup>174</sup> Ibid. S. 619f.

<sup>175</sup> Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 48.

<sup>176</sup> Footman, David: *Civil War in Russia*. Faber and Faber, London, 1961. S. 276.

<sup>177</sup> Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 194.

<sup>178</sup> Ibid. S. 194.

<sup>179</sup> Ibid. S. 194.

Ukraine for at kæmpe mod Makhno-hæren. Den røde Hærs modoffensiv kunne herefter uden de store problemer drive Denikins halvt opløste styrker tilbage mod Sorte Havet. Meget tyder på, at Makhno-hæren med slaget ved Peregonovka forhindrede, at Moskva faldt i de kontrarevolutionæres hænder. En af officererne i den ukrainske del af Denikin-hæren skrev efterfølgende: "People interested in the history of the civil war, 1917-1920, came to the conclusion a long time ago that the breakthrough of »Father Makhno« in the fall of 1919 disorganized the rear of the Armed Forces of South Russia and thus tipped the scale in favor of the Reds."<sup>180</sup> Pierre Berland, som var korespondent for den franske avis *Le Temps* i Moskva, skrev: "There is no doubt that Denikin's defeat is explained more by the uprisings of the peasants who brandished Makhno's black flag, than by the success of Trotskii's regular army. The partisan bands of »bat'ko« tipped the scales in favor of the Reds and if Moscow wants to forget it today, impartial history will not."<sup>181</sup>

#### 4.2.7 Den korte fred

Fra slutningen af oktober 1919 havde Makhno-bevægelsen igen kontrollen over store dele af Ukraine, og Makhno-hæren som nu bestod af over 40.000 partisaner<sup>182</sup> var stærkere end nogensinde. I de følgende måneder oplevede bevægelsen endnu en relativt fredelig periode, hvor organiseringen af det civile samfund igen blev mulig. Udover en genetablering af bøndernes kommuner blev der i denne periode også gjort et forsøg på at organisere de større byer efter Makhno-bevægelsens særlige anarkistiske ideer. Denne by-organisering blev primært praktiseret i Aleksandrovsk og Ekaterinoslav. I Aleksandrovsk blev der bl.a. den 20. oktober 1919 afholdt en regional arbejder-kongres, som skulle udvikle en måde at organisere produktionen i byerne på og et samarbejde med kommunerne på landet.<sup>183</sup> I Ekaterinoslav var en civil organisering meget vanskelig at gennemføre, da byen var under bombardement fra Denikins styrker, som på dette tidspunkt holdt nogle positioner udenfor byen. Makhno-bevægelsen indførte som de eneste altid organisations- og ytringsfrihed for alle socialistiske retninger i de områder og byer de indtog. I en proklamation fra Makhno-bevægelsen hed det bl.a.: "All socialist political parties, organizations and tendencies have the right to propagate their ideas, theories, views and opinions freely, both orally and in writing. No restriction of socialist freedom of speech and press will be allowed, and no persecution may take place in this domain", samtidig blev der nævnt to undtagelser: "Military communiques may not be reprinted unless they are supplied by the editor of the central organ of the revolutionary insurgents, *Put'k Svobode.*" og "(...) any attempt to prepare, organize and impose a political authority over the working people will not be permitted by the revolutionary insurgents, such an act having nothing in common with the free dissemination of ideas."<sup>184</sup> Som følge af denne frihed opstod der i Ekaterinoslav en række aviser af forskellig politisk observans; den højre-socialrevolutionære *Narodovlastie*, den venstre-socialrevolutionære *Znamya Vosstanya*, den kommunistiske *Zvezda* og to eller tre andre aviser.<sup>185</sup> Det er bemærkelsesværdigt at Makhno-bevægelsen tillod kommunisterne nogen friheder efter den politiske og militære kampagne, som de tidligere på året havde ført mod Makhno-bevægelsen.

---

<sup>180</sup>Ibid. S. 196.

<sup>181</sup>Ibid. S. 208.

<sup>182</sup>Ibid. S. 112.

<sup>183</sup>Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 636ff.

<sup>184</sup>Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 155.

<sup>185</sup>Ibid. S. 153f.

#### 4.2.7.1 Militære fejtagelser

Efter slaget ved Peregonovka var Makhno-hæren større og stærkere end nogensinde, men efter at have befriet Ukraine fra Denikins styrker begik den det, som af flere er blevet betegnet som dens største militære fejtagelse. I stedet for at etablere et forsvar af et større geografisk område koncentrerede Makhno-hæren alle sine styrker i nærheden af Guljai-Polje. Makhno-bevægelsen vidste, at Den røde Hær i sin offensiv mod Denikin var på vej mod Ukraine, og den vidste også at kommunisterne ikke ville acceptere, at en anarkistisk rådsbevægelse bredte sig over et større område i Ukraine med mindre det var absolut nødvendigt. Hvis Makhno-bevægelsen havde benyttet den enorme sympati og støtte den havde i efteråret 1919 til at organisere et stærkt forsvar i et større geografisk område, kunne den måske have presset kommunisterne til at acceptere dens selvstyre. En af de kritikere, som var fortalere for denne mulighed, Arshinov, skrev: "The banner of the Makhnovshchina rose spontaneously and floated over the whole Ukraine. It was only necessary to take certain measures in order to merge all the numerous armed formations which were wandering over the whole Ukraine into a single, powerful, popular and revolutionary army that could have stood guard around the territory of the revolution. Such a force (...) would have been the most persuasive argument against the Bolsheviks, accustomed as they were to work and deal with force."<sup>186</sup> Da dette ikke skete, var det, igen ifølge Arshinov, fordi bevægelsen var i en *sejersrus* efter sin succesfulde kamp mod Denikin, og i denne optimisme gav den sig i stedet for militære at beskæftige sig med militære foranstaltninger til at føre sit positive politiske program ud i livet.<sup>187</sup>

#### 4.2.8 Anden strid med kommunisterne

Da Den røde Hær i løbet af december 1919 og januar 1920 igen indtog Ukraine, var deres politik overfor Makhno-bevægelsen klar på forhånd; de havde under ingen omstændigheder tænkt sig at acceptere dens selvstændighed. Allerede i en resolution fra november 1919, som beskriver hvordan genbesættelsen skulle finde sted efter Denikins nederlag, hed det bl.a.: "(...) 5. The countryside must be disarmed without fail and at all costs. (...)".<sup>188</sup> Den 4. januar, endnu inden der havde været kontakt mellem Den røde Hær og Makhno-hæren, beordrede den kommunistiske kommandant Uborevich at den 41., 45., og 46. division skulle invadere Makhno-området, tilintetgøre Makhno-hæren og afvæbne befolkningen. Dagen efter fandt der et møde sted i Aleksandrovsk mellem Makhno-hæren og den 45. divisions 1. brigade. På dette møde blev Uborevichs ordre fra dagen før ikke nævnt, i stedet blev man enige om en arbejdsdeling i kampen mod resterne af Denikins styrker.<sup>189</sup> Arshinov beskriver mødet mellem makhno-partisanerne og de menige soldater fra Den røde Hær som varmt og kammeratligt, og videre: "(...) the combatants of both armies shook hands and declared that they would fight together against their common enemy: capitalism and counter-revolution."<sup>190</sup>

---

<sup>186</sup>Ibid. S. 161f.

<sup>187</sup>Ibid. S. 160f.

<sup>188</sup>Pipes, Richard (red.): *The Unknown Lenin – From the Secret Archive*. Yale University Press, London, 1996. S. 76f.

<sup>189</sup>Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 54f.

<sup>190</sup>Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 162.

#### 4.2.8.1 Diplomatisk skuespil

Den 8. januar 1920 blev den ordre givet, som skulle give Den røde Hær en god grund til at bryde alliancen med Makhno-hæren og indlede et angreb. Uborevich gav Makhno-hæren ordre til at lade sig overflytte til den polske front.<sup>191</sup> Denne ordre blev af Makhno-hæren opfattet som en ren provokation, hvis formål var på den ene eller den anden måde at udrydde Makhno-bevægelsen. Hvis Makhno-hæren på den ene side adlød ordren og lod sig overflytte til den polske front, ville kommunisterne uden modstand kunne invadere Makhno-området og underlægge det deres eget regime. Samtidig ville Makhno-hæren være svag på den polske front, fordi den ikke havde kendskab til den lokale geografi og ikke havde den fornødne støtte i lokalbefolkningen, to vigtige forudsætninger for Makhno-hærens måde at føre krig på. Dette ville give kommunisterne en god grund til at opløse Makhno-hæren. Hvis Makhno-hæren på den anden side nægtede at adlyde ordre og ikke ville lade sig overflytte til den polske front, ville Den røde Hær have en god grund til at angribe Makhno-hæren for at være kontrarevolutionære og nægte at adlyde ordre. Begge parter vidste, at den eneste mulige udgang på dette diplomatiske spil ville blive, at Makhno-hæren ville nægte at lade sig overflytte. Det er der tre grunde til; 1.) Makhno-hæren var på ingen måde længere forbundet med Den røde Hær og skulle derfor heller ikke modtage eller følge ordre derfra. 2.) Efter kommunisternes angreb på Makhno-bevægelsen i sommeren 1919 kunne ordren om overflytning kun opfattes som en måde at overtage Makhno-området på. 3.) Det var praktisk umuligt at overflytte Makhno-hæren, da over halvdelen af hæren, herunder Nestor Makhno, var ramt af tyfus.<sup>192</sup> At kommunisternes hensigt hele tiden havde været at få Makhno-hæren til at nægte overflytningen fremgår også af en korrespondance mellem Uborevich og en anden kommunistisk kommandant, Iona E. Iakir., hvori Uborevich skrev: “an appropriate reaction by Makhno to this order would give us the chance to have accurate grounds for our next steps.”<sup>193</sup> I sit svar til dette forsikre Iakir udfra sit personlige kendskab til Makhno, at denne ikke vil adlyde ordren.

#### 4.2.8.2 Makhno lovløs og kommunistisk angreb

Makhno-hærens svar kom straks og var som ventet, at man nægtede at lade sig overflytte, og at man i øvrigt af flere grunde opfattede ordren som en provokation. Samtidig med det officielle svar udsendte Makhno-hæren en appel til soldaterne i Den røde Hær hvori de opfordredes til: “(...) not to be duped by the provocative maneuvers of their commanders.”<sup>194</sup> Den 9. januar fik dette korte diplomatiske spil sin afslutning ved at den kommunistiske kommandant Yegorov i en ordre erklærede Makhno-hærens ledelse for lovløs.<sup>195</sup> Herefter indledte Den røde Hær det angreb på Makhno-hæren, som den i virkeligheden allerede fik ordre til den 4. januar; altså før det diplomatiske spil om overflytningen til den polske front overhovedet var begyndt. De følgende 9 måneder lå Den røde Hær og Makhno-hæren i krig med hinanden.

---

<sup>191</sup>Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 55.

<sup>192</sup>Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 650f.

<sup>193</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 210.

<sup>194</sup>Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 163.

<sup>195</sup>Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 55.

#### 4.2.8.3 Krig og den røde terror

Der er ikke mange oplysninger at hente omkring detaljerne i denne 9 måneder lange krig mellem Den røde Hær og Makhno-hæren. Arshinov beskrev krigen som: “(...) a violent (...)” og “(...) merciless struggle on both sides.”<sup>196</sup> Krigen gik specielt hårdt ud over civilbefolkningen, som kom til at lide under den røde terror. Den røde Hær kæmpede ikke kun imod Makhno-hæren men mod hele befolkningen i Makhno-området. Den røde Hær angreb byer hvor befolkningen havde sympati for Makhno-bevægelsen. De skød menige partisaner, ødelagde deres huse, konfiskerede alle deres egendele og forfulgte hele deres familier. Desuden foretog kommunisterne masse arrestationer af uskyldige bønder og arbejdere, som beskyldtes for at samarbejde med makhno-partisanerne. Ifølge de mest moderate vurderinger blev mere end 200.000 civile henrettet i Ukraine i denne periode, og næsten lige så mange blev deporteret til Rusland og Sibirien.<sup>197</sup> Kommunisternes politik med at skræmme arbejderne og bønderne fra at gøre oprør kender vi også fra andre dele af Rusland. I forbindelse med et bondeoprør i provinsen Penza i sommeren 1918 gav Lenin følgende ordre: “(...) Comrades! The uprising of the five kulak districts should be mercilessly suppressed. (...) One must give an example. 1. Hang (hang without fail, so the people see) no fewer than one hundred known kulaks, rich men, bloodsuckers. 2. publish their names. 3. take from them all the grain. 4. Designate hostages – as per yesterday’s telegram. Do it in such a way that for hundred of versts<sup>198</sup> around, the people will see, tremble, know, shout: they are strangling and will strangle to death the bloodsucker kulaks. (...)”<sup>199</sup>

Set i lyset af den røde terror er det bemærkelsesværdigt at Makhno-hæren i kampen mod Den røde Hær praktiserede den samme politik med at sætte tilfangetagede menige soldater fra fjendens hær fri som under kampen mod de tyske og østrig-ungarske besættelsestropper. Makhno-hæren skød som regel officerer og politiske kommissærer fra Den røde Hær, hvis de blev taget til fange, men de menige soldater blev derimod tilbudt enten at slutte sig til Makhno-hæren eller at blive afvæbnet og sat fri. De soldater, som blev sat fri, blev opfordret til at tage hjem og aldrig mere tjene en magt, der undertrykker folket.<sup>200</sup> Ved en lejlighed havde Makhno-hæren taget 80 soldater fra Den røde Hær til fange, som blev sat fri. Ifølge et øjenvidne sagde Nestor Makhno til disse soldater at: “I am freeing you, and your duty must be to tell everywhere who Makhno is, for what he is fighting and how he is fighting.” og efterfølgende forklarede han: “Those eighty souls will be the best agitators in my behalf. To some they will tell what I am fighting for, to others, how I am fighting. There will be more benefit for me from that than if I had them shot.”<sup>201</sup> Det var imidlertid meget få af disse frisatte soldater, der nåede ret langt væk. Den røde Hær oprettede specielle afdelinger, hvis eneste opgave var at indfange de soldater, som Makhno-hæren satte fri og genindsætte dem i deres oprindelige enheder.<sup>202</sup> Makhno-hæren udsendte også en række opfordringer og appeller til soldaterne i Den røde Hær, hvori de forklarede hvad Makhno-

---

<sup>196</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 164.

<sup>197</sup> Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 212f og Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 165f.

<sup>198</sup> En versta svare til ca. 1,07 km.

<sup>199</sup> Pipes, Richard (red.): *The Unknown Lenin – From the Secret Archive*. Yale University Press, London, 1996. S. 50.

<sup>200</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 166 og s. 196 (note 5).

<sup>201</sup> Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 212f.

<sup>202</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 166 og s. 196 (note 5).



bevægelsen var og opfordrede soldaterne til at slutte fred med bønderne og arbejderne i stedet for at lade sig bruge som instrumenter i undertrykkernes hænder.<sup>203</sup>

#### 4.2.9 Militær og politisk alliance med kommunisterne

I løbet af sommeren 1920 begyndte Denikins efterfølger, General Peter Nikolaevich Wrangel, en offensiv mod nord fra Krim halvøen. Som følge af den voksende trussel fra Wrangel tog kommunisterne initiativ<sup>204</sup> til at indlede fredsforhandlinger med Makhno-hæren. Den 28. september blev det første møde mellem de to parter holdt, og den 15. oktober underskrev de en politisk- og militær aftale som skulle forene dem i kampen mod Wrangel.<sup>205</sup> Den militære del af aftalen indeholdte følgende punkter: 1.) Makhno-hæren skulle tilslutte sig Den røde Hær som en speciel partisan enhed med sine egne organisations principper og interne struktur. 2.) Makhno-hæren måtte ikke optage enheder eller soldater, som var deserteret fra Den røde Hær, i sine rækker. Hvis soldater sluttede sig til Makhno-hæren bag Wrangels linjer skulle de så snart de kom i kontakt med Den røde Hær overføres til denne. Alle partisaner som på daværende tidspunkt var i Makhno-hæren ville blive i deres enheder, også selvom de tidligere havde været en del af Den røde Hær. 3.) Makhno-hæren skulle informere befolkningen om eksistensen af denne aftale og opfordre til at standse alle angreb på Den røde Hær. 4.) Familier til makhno-partisaner bosat i områder under kommunisternes kontrol skulle have samme rettigheder som familier til soldater i Den røde Hær. Den politiske del af aftalen bestod af 4 punkter, men kun de 3 første nåede at blive underskrevet af begge parter, de lød: 1.) Øjeblikkelig løsladelse af alle makhnovister og anarkister, som var fængslet i Sovjet-republikken. Ophør af al undertrykkelse af makhnovister og anarkister. 2.) Fuldstændig ytrings- og organisationsfrihed for makhnovister og anarkister i Sovjet-republikken. 3.) Alles ret til at deltage i valg til sovjetterne. Makhnovisternes og anarkisternes ret til at lade sig vælge til sovjetterne. Frihed til at organisere den kommende 5. ukrainske kongres af sovjetter, som skulle finde sted i december. Det fjerde punkt i den politiske del af aftalen blev ikke underskrevet af kommunisterne, som argumenterede for at det først skulle sendes til Moskva til godkendelse. Punktet lød: "(...) in the region where the Makhnovist Army is operating, the population of the workers and peasants will create its own institutions of economic and political self-management; these institutions will be autonomous and joined in federation, by means of agreements, with the governmental organs of the Soviet Republic."<sup>206</sup> Grunden til at dette fjerde punkt ikke blev underskrevet var sandsynligvis, at det ville komplicere den ophævelse af aftalen, som efter alt at dømme allerede var planlagt af kommunisterne.

Den følgende periode med fred mellem Makhno-hæren og Den røde Hær blev benyttet til igen at forsøge at organisere det civile samfund. Arbejder- og bonderådene opstod igen og forberedelserne til en stor sovjet-kongres i december gik i gang. Man forsøgte også i denne periode at organisere et uddannelsessystem, som skulle fungere efter principper udviklet af den spanske anarkist Francisco Ferrer. Der blev også etableret et teater i Guljai-Polje.<sup>207</sup>

---

<sup>203</sup> Ibid. S. 273ff.

<sup>204</sup> Michael Malet har i sin bog et citat af den kommunistiske kommandant, Frunze, hvori det fremgår at det var Makhno-hæren der den 30. september tog initiativet til at indlede fredsforhandlingerne. Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 64.

<sup>205</sup> Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 223.

<sup>206</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 177ff.

<sup>207</sup> Ibid. S. 181f.

#### 4.2.9.1 Krigen mod Wrangel

Krigen imod General Wrangels kontrarevolutionære styrker varede herefter kun én måned. I løbet af den 7. og 8. november brød Den røde Hær og Makhno-hæren i fællesskab igennem Wrangels front ved Perekop. Herefter angreb Den røde Hær imod øst, mens Makhno-hæren fortsatte mod syd. I løbet af den 13. og 14. november indtog Makhno-hæren Simferopol. Wrangels nederlag var nu en realitet, og de resterende dele af Wrangels hær søgte til de forskellige havnebyer på Krim, hvorfra de i dagene fra den 13. til 16. november 1920 blev evakueret ved hjælp af skibe. Med Wrangels nederlag var den sidste kontrarevolutionære trussel mod Sovjet-republikken elimineret. Spørgsmålet var nu, hvad der skulle ske med Makhno-bevægelsen.

#### 4.2.10 Tredje strid med kommunisterne

Makhno-bevægelsen ventede ikke, at kommunisterne ville holde den aftalen som var indgået i forbindelse med krigen mod Wrangel. Da nyheden om Makhno-hærens erobring af Simferopol den 16. november nåede Guljai-Polje sagde en makhnovist ved navn Grigory Vasilevsky til Nestor Makhno at: "This is the end of the agreement! wager that in a week the bolsheviks will be on our backs."<sup>208</sup> Han fik næsten ret, for allerede den 26. november blev det signal givet, som indledte den sidste strid mellem de to parter.

##### 4.2.10.1 Ordre om opløsning af Makhno-hæren

Den 23. november udsendte den kommunistiske kommandant Frunze ordre nr. 00149, som brød aftalen mellem Den røde Hær og Makhno-hæren. Ordre nr. 00149 var et klart brud på den militære del af aftalen mellem Makhno-hæren og Den røde Hær, der stod bl.a.: "(...) the Revolutionary Military Soviet of the southern front considers that the task of the Partisan Army is completed and asks the Revolutionary Military Council of the Partisan Army to begin immediately the work of integration of the partisan insurrectionary detachments into regular military units of the Red Army. (...) the Partisan Army as a separate organization is no longer required (...) its existence alongside the Red Army detachments, but with separate organization and purpose, would give rise to a completely inadmissible situation." Frunze afsluttede ordren med at give Makhno-hæren en frist til den 26. november til at reagere på ordren.<sup>209</sup> Ordre nr. 00149 blev aldrig sendt til Makhno-hæren, de kendte ikke til dens eksistens før den 15. december, hvor den blev offentliggjort i Kharkov avisen *Kommunist*.<sup>210</sup> Dagen efter ordre nr. 00149 udsendte Frunze endnu en ordre, nr. 00155, hvori han skrev, at Makhno-hæren sammen med de utilfredse kulakker var ved at forberede et angreb på Sovjet-republikken. I ordre nr. 00155 skrev han også, at Den røde Hær, hvis ordre. nr. 00149 ikke blev opfyldt, skulle forberede sig på at: "(...) start speaking a different language to these Makhnovist youths (...)"<sup>211</sup> Den 26. november indledte kommunisterne angrebet på Makhno-bevægelsen; i Kharkov og andre store byer blev de anarkistiske organisationer og aviser angrebet, og

---

<sup>208</sup> Ibid. S. 186.

<sup>209</sup> Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 232.

<sup>210</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 194.

<sup>211</sup> Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 70f.

anarkisterne blev anholdt (ved denne lejlighed blev Volin fængslet), på Krim angreb Den røde Hær Makhno-hæren og henrettede den militære ledelse, og også Guljai-Polje blev omringet og angrebet.<sup>212</sup> At dette angreb hele tiden havde været planlagt underbygges af hele hændelsesforløbet; 1.) Den 15. og 16. november, altså dagene efter Makhno-hærens erobring af Simferopol, var der blevet delt anti-Makhno propaganda tekster ud til soldaterne i Den røde Hær. Disse tekster bar overskrifterne »Til kamp mod Makhno« og »Død over makhnovismen«.<sup>213</sup> På dette tidspunkt var hverken ordre nr. 00149 eller 00155 udsendt. 2.) Lenin involverede sig i dagene før den 26. november personligt i planerne ved at sende en opfordring til den politiske leder i Ukraine, kommunisten Rakovski. I denne opfordring hed det: "Keep a close watch on all anarchists and prepare documents of a criminal nature as soon as possible, on the basis of which charges can be preferred against them. Orders and documents are to be kept secret. Send out the necessary instructions."<sup>214</sup> 3.) Makhno-hæren modtog aldrig ordre nr. 00149. 4.) Volin, som under sin fængsling i Moskva overfor en kommandant i tjekkaen kaldte kommunisternes angreb forræderisk, fik følgende svar: "Ah, you call it treacherous? That only demonstrates your ineradicable naiveté. As for us Bolsheviks, we see it as proof that we have learned much since the beginning of the Revolution and have now become really skilful statesmen. This time we did not let ourselves be victimised. When we needed Makhno, we took advantage of him, and when we had no further need of his services, and he began to be something of a nuisance, we got rid of him completely."<sup>215</sup> Den 27. november brød resterne af Makhno-hæren igennem Den røde Hærs linjer og den 28. brød Nestor Makhno og hans styrker i Guljai-Polje igennem de styrker som havde omringet byen. Den følgende uge blev brugt til at gendanne Makhno-hæren, som nu skulle udkæmpe det der viste sig at blive dens sidste krig.<sup>216</sup>

#### 4.2.10.2 Den sidste krig og flugten

Fra slutningen af november 1920 til slutningen af august 1921 udkæmpede Makhno-hæren og Den røde Hær en ulige krig. I begyndelsen af denne krig vandt Makhno-hæren en del slag over talstærke røde styrker og var derfor præget af en vis optimisme. Makhno-hærens styrke lå igen i dens gode kendskab til den lokale geografi og dens dybe rødder i den lokale befolkningen. Den røde Hær sendte store styrker med tung skyts efter Makhno. Den røde Hær var langsom og afhængig af forsyningslinjer, samtidig kæmpede den mest lang jernbanerne og de større veje. Makhno-hæren derimod var let og mobil og bevægede sig i denne krig mod Den røde Hær næsten aldrig langs veje eller jernbaner men over marker og stepper og gennem skove. Den røde Hær havde heller ikke den styrke som en sympatiserende lokalbefolkning giver. For Makhno-hæren fungerede landsbyerne som depoter og hospitaler, og lokalbefolkningen var dens spioner, som altid vidste hvor Den røde Hær var. Dette beskriver en kommunistisk officer på følgende måde: "Spies and informers of the Makhno partisans were in each village, in each grange, roamed all the time and everywhere, appearing as beggars, Red Army men seeking their units, workers from mines exchanging coal for bread, seemingly repentant deserters, or even former Communists, injured women, widows, and orphans looking for »shelter and justice, and others«. This is why the staff of Makhno men was always provided with accurate, verified, and timely

<sup>212</sup> Ibid. S. 70.

<sup>213</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 188f.

<sup>214</sup> Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 71.

<sup>215</sup> Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 676.

<sup>216</sup> Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 71f.

information.”<sup>217</sup> Den røde Hærs store styrker gik i kampen mod Makhno-hæren frem i blinde, og de blev, når de mindst regnede med det, angrebet af Makhno-hæren. Det lykkedes i denne periode for Makhno-hæren at vinde over styrker, som var mange gange større end dem selv, den kommunistiske kommandant Budenny beskriver et af disse slag: “They had evidently not seen us and were taken by surprise (...) We prepared to pursue them - we were sure they’d turn and flee - we outnumbered them five to one. Well, before we knew it, they had galloped straight into us, slashing right and left with their sabres and shouting »Liberty or death.« Their attack was so unexpected, so incredibly reckless, that our men became panicky. We fled.”<sup>218</sup> Meget tyder på at Makhno-hæren var den bedste af de to hære, men Den røde Hær var størst. Der var ikke pga. manglende militære evner at Makhno-hæren tabte krigen mod Den røde Hær, men fordi den langsomt blev udmattet. Den røde Hær havde på dette tidspunkt ingen ydre fronter, som skulle holdes og havde derfor næsten udtømmelige forsyninger af mad, våben, ammunition og soldater til at nedkæmpe indre fjender som f.eks. Makhno-bevægelsen og Kronstadt-oprørene med. Der blev sendt mange kinesiske og baltiske soldater til Ukraine, fordi man var bange for at russiske og ukrainske ville desertere og slutte sig til Makhno-hæren. Makhno-hæren kunne ikke holde ud i længden mod denne enorme hær. Bønderne som havde været plaget af krig siden 1918 kunne ikke blive ved med at sende friske heste og partisaner til Makhno-hæren. I slutningen af august 1921 opgav en hårdt såret Nestor Makhno kampen og besluttede sig for at flygte ud af landet. Nestor Makhno beskriver her denne flugt: “On the way we met several of our units, and explained to them the reasons for our departure for abroad. They all said the same thing: »Go and get well, Batko, and then come back and help us...« (...) we attacked and beat the 38th Regiment of the 7th Cavalry Division, and we then rode 110 versts without stopping. Defending ourselves continuously from the furious attacks of all these troops, we finally escaped, but only after having lost 17 of our best comrades. On August 22, they had to take care of me again; a bullet struck me in the neck and came out of the right cheek. Once again I was lying in the bottom of a cart. On the 26th we were obliged to fight a new battle with the Reds. We lost our best comrades and fighters: Petrenko-Platonov and Ivanyuk. I was forced to change our route for the last time, and on August 28, 1921, I crossed the Dniester. I am now abroad...”<sup>219</sup> Nestor Makhno og de 83 andre partisaner, heriblandt hans kone, som var flygtet, blev i første omgang interneret i en fangelejr i Rumænien. De sovjetiske myndigheder krævede, at Makhno skulle udleveres, men i stedet fik Makhno og de øvrige partisaner lov til at krydse grænsen til Polen. I Polen blev Makhno igen fængslet, men han flygtede med hjælp fra nogle lokale anarkister og tog herefter gennem Tyskland til Frankrig. Makhno slog sig ned i Paris, hvor han levede resten af sit liv som fabriksarbejder. Makhnos sidste år var præget af sygdom og længsel efter at vende tilbage til Ukraine. Han døde i 1934 af tuberkulose.<sup>220</sup> To år efter Makhnos død samledes dele af Makhno-hæren igen denne gang for at kæmpe sammen med de spanske anarkister under Den spanske Borgerkrig.<sup>221</sup>

---

<sup>217</sup> Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 237.

<sup>218</sup> Ibid. S. 240.

<sup>219</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 206f.

<sup>220</sup> Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 242ff.

<sup>221</sup> Avrich, Paul: *Anarchist Portraits*. Princeton University Press, USA, 1988. S. 124.

## 5.0 Tre forskellige tilgange til forståelsen af Makhno-bevægelsen

Jeg vil i det følgende forsøge at nå til en dybere forståelse af Makhno-bevægelsens natur; dens politiske indhold, struktur og sociale sammensætning. Dette vil jeg gøre ved at afprøve tre forskellige tilgange til Makhno-bevægelsen 1.) at den var kontrarevolutionær, 2.) at den var en bandithær og 3.) at den var en revolutionære anarkistisk bevægelse. Dette skal bruges til at undersøge, om min tese om at Makhno-bevægelsen som en revolutionær anarkistisk bevægelse er holdbar.

### 5.1 Kontrarevolutionære

Forståelsen af Makhno-bevægelsen som kontrarevolutionær er formuleret af kommunisterne, og den har præget især stalinistisk og trotskijstisk historieskrivning. Denne forståelse stammer fra Leon Trotskij, der i sin kampagne mod Makhno-bevægelsen i foråret 1919 første gang beskyldte bevægelsen for at være en kontrarevolutionær kulak-bevægelse.

Forståelsen af Makhno-bevægelsen som kontrarevolutionær bygger på fire påstande: 1.) det var en kulak-bevægelse, 2.) det var en ukrainsk nationalistisk bevægelse, 3.) det var en antisemitisk bevægelse og 4.) bevægelsen var i alliance med Wrangel. Disse fire påstande vil jeg behandle hver for sig.

#### 5.1.1 Kulak bevægelse

Beskrivelsen af Makhno-bevægelsen som en kulak-bevægelse stammer fra den kommunistiske presse-kampagne mod bevægelsen i foråret og sommeren 1919. Trotskij skrev i sin artikel »Makhno-bevægelsen«, at bevægelsen var udtryk for "Anarko-kulak debauchery".<sup>222</sup> Men denne opfattelse findes også i nyere kommunistiske tekster; i en engelsk udgave af Lenins udvalgte værker, udgivet i Moskva i 1971 beskrives Nestor Makhno i navneindekset som: "(...) a ringleader of the counter-revolutionary anarcho-kulak detachments in the Ukraine (...)".<sup>223</sup>

Ser man på Makhno-bevægelsens sociale sammensætning, finder man en enestående homogen bevægelse. Bevægelsen bestod kun af almindelige bønder og i et mindre omfang af arbejdere. Blandt de ledende personer i bevægelsen og hæren finder man kun bønder og arbejdere; Nestor Makhno, var søn af en fattig bondefamilie.<sup>224</sup> Den eneste undtagelse var Volin, som var søn af en lægefamilie og voksede op i det intellektuelle miljø i Rusland. Volin studerede ved universitetet i Skt. Petersborg og talte flydende tysk og fransk.<sup>225</sup> I modsætning til denne homogene bevægelse stod Den røde Hær og kommunisterne. Den røde Hær gjorde stor brug af den gamle zar-hærs officerer og generaler. På den måde bestod de store masser af menige soldater i Den røde Hær af almindelige bønder og arbejdere ligesom i en hvilken som helst anden hær, mens store dele af officerskorpset blev rekrutteret fra det gamle zar-aristokrati. Også mange af de ledende kommunister kom fra overklassen; Trotskij var søn af en rig bondefamilie og Lenins familie tilhørte en lavere

---

<sup>222</sup>Trotsky, Leon: *The Military Writings of Leon Trotsky - How The Revolution Armed*. Pathfinder Press, New York, 1971.

Internet: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/works/1919-mil/index.htm>

<sup>223</sup>Lenin, V. I.: *Selected Works*. Progress Publishers, Moskva, 1971. S. 774.

<sup>224</sup>Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 121f.

<sup>225</sup>Avrich, Paul: *Anarchist Portraits*. Princeton University Press, USA, 1988. S. 126.

stand af den russiske adel.<sup>226</sup>

At Makhno-bevægelsen skulle basere sig på kulakkerne, der kun udgjorde en lille del af bondebefolkningen, er utænkeligt, når man ser på bevægelsens historie og politik. Trotskij modsiger da også sin egen påstand om, at Makhno-bevægelsen bestod af kulakker ved at sige: "The liquidation of Makhno does not mean the end of the Makhnovschyna, which has its roots in the ignorant popular masses".<sup>227</sup>

Når kommunisterne alligevel beskyldte bevægelsen for at være et kulak-oprør, kan det måske forklares ud fra forskellene mellem kommunisternes og Makhno-bevægelsens politik i forhold til jorden og bønderne. Kommunisterne førte frem til foråret 1921, hvor NEP blev indført, en politik, som gik ud på at skærpe konflikten mellem de fattigste bønder og kulakkerne; altså dem der havde fået jord efter jordreformen og dem, der havde mistet jord. I en kommunistisk resolution som beskrev retningslinjerne for genbesættelsen af Ukraine i efteråret 1919 hed det: "3. In connection with the advance of Red Army troops into the Ukraine, intensified work on the [class] differentiation of the village; singling out tree groups; recruiting poor peasants (+ middle peasants) into the administration. Rendering the kulaks completely harmless."<sup>228</sup> De fattigste bønder skulle efter splittelsen af landsbyen underordnes by-proletariatet i en alliance, der skulle sikre et proletarisk diktatur i by og på land. Denne alliance mellem by og land blev imidlertid umuliggjort af kommunisterne selv, da de indførte krigskommunismen med dens tvangsafleveringer. Resultatet blev en bondebefolkning, der var splittet i to grupper med modsatrettede interesser og en uddybning af modsætningerne mellem land og by. Makhno-bevægelsen søgte at løse problemerne med klasse modsætningerne på landet og forholdet til by-proletariatet på en anden måde. Makhno-bevægelsens jordpolitik byggede på det de kaldte »teorien om den forenede landsby«, hvilket gik ud på at fordele al jord mellem familierne og kommunerne efter den regel, at ingen fik mere jord end de selv kunne dyrke uden brug af andres arbejdskraft. Med denne fordeling fik kulakkerne og de andre tidligere jordbesiddere, som stadig var tilbage, også en del af jorden. Ved at inddrage disse grupper i den revolutionære genopbygning og produktion skulle stabiliteten sikres og klasse modsætningerne udjævnes; makhnovisterne formulerede det således: "We are sure that, mainly in these conditions, the kulak elements of the village will be pushed to one side by the very course of events. The toiling peasantry will itself turn effortlessly on the kulaks, firstly by adopting the kulak's surplus land for general use, then naturally drawing the kulak elements into the social organisation."<sup>229</sup> At denne politik faktisk virkede antydes bl.a. i en tale kommunisten Iakovlev holdte i 1920: "In the Makhno movement it is difficult to distinguish where the poor peasant begins and the »kulak« ends."<sup>230</sup> Et andet eksempel gives af en kommunist, der deltog i de to regionale kongresser i januar og februar 1919, han skrev: "In 1919 when I asked the chairman of the two Congresses (a Jewish farmer) whether the »kulaks« were allowed to participate in the Congress, he angrily responded: »When will you finally stop talking about kulaks? Now we have no kulaks among us; everybody is tilling as much land as he wishes and as much as he can«".<sup>231</sup> Om forholdet mellem bønderne og by-proletariatet sagde Makhno-bevægelsen: "The family of toilers should not be divided into parties and mutually hostile groupings, but rather

---

<sup>226</sup>Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 122.

<sup>227</sup>Ibid. S. 122.

<sup>228</sup>Pipes, Richard (red.): *The Unknown Lenin – From the Secret Archive*. Yale University Press, London, 1996. S. 76.

<sup>229</sup>Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 118f.

<sup>230</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 157.

<sup>231</sup>Ibid. S. 293 (note 36)

should there be closest links between workers and peasants, between all toilers (...).<sup>232</sup> Med en tæt forbindelse mellem arbejdere og bønder mente makhnovisterne et direkte samarbejde og udveksling mellem arbejderne og bøndernes organisationer. Det var bl.a. denne forbindelse Makhno-bevægelsen forsøgte at skabe med arbejder-kongressen i Aleksandrovsk den 20. oktober 1919. Ved flere lejligheder i løbet af 1918 og 1919 lykkedes det også Makhno-bevægelsen at udveksle produkter direkte med arbejderne på Petrograds og Moskvas fabrikker.<sup>233</sup>

Det er muligt, at det var Makhno-bevægelsens »forenede landsbyer«, der gav kommunisterne anledning til at beskylde bevægelsen for at være et kulak-oprør, men beskyldningerne er under alle omstændigheder ubegrundet.

### 5.1.2 Nationalisme og selvstændighed

Makhno-bevægelsen blev også beskyldt for at være separatistisk og nationalistisk. Denne påstand bygger på Makhno-bevægelsens krav på selvstændighed og modvilje mod centralmagten.

Nestor Makhno opfattede sig ikke som russer men som ukrainer, og han reagerede mod russere der omtalte Ukraine som »Lille Rusland« eller »Syd Rusland«. Under Makhnos møde med Lenin i 1918 brugte Lenin betegnelsen Syd Rusland, hvilket Makhno reagerede på ved at sige: "The Anarchist-Communists in Ukraine - or as you Communist-Bolsheviks are trying to avoid the word »Ukraine« and are calling it »South Russia« (...)."<sup>234</sup> Senere ved samme lejlighed tilbød Lenin at hjælpe Makhno over grænsen til det besatte Ukraine, hvortil Makhno spurgte: "What frontier? (...) you consider Ukraine as »South Russia«."<sup>235</sup> Den nationale bevidsthed som Makhno her udviser skal ses i sammenhæng med Ukraines historiske forhold til Rusland. Rusland har siden 1700-tallet været en imperialistisk magt i forhold til Ukraine. I 1764 beordrede Katarina den 2. en administrativ forening og russificering af Ukraine.<sup>236</sup> Denne russificering betød bl.a. at det ukrainske sprog under zarene var forbudt i skolerne og på tryk. Denne undertrykkelse af ukrainsk sprog og kultur gik hårdest ud over de fattigste bønder; altså den gruppe Nestor Makhno tilhørte. Set i dette lys er Makhnos anti-imperialistiske uvilje mod de russiske kommunist leders brug af betegnelsen »Syd Rusland« forståelig. Det er sandsynligvis den samme anti-imperialistiske holdning, der ligger i navnet »Ukraines Revolutionære Oprørs-Hær (Makhnovister)«. At den nationale bevidsthed, som her ses i Makhno-bevægelsen, ikke var nationalistisk men anti-imperialistisk, ses af at bevægelsen aldrig støttede ideen om at oprette en selvstændig ukrainsk republik. Nestor Makhno så ingen forskel på den russiske statsmagt over Ukraine og en selvstændig ukrainsk stat, i 1928 skrev han: "We must demonstrate that a »blow-in« State power and an »independent« State power amount to just about equal in value and that the toilers have nothing to gain from either: they should focus all their attention elsewhere: on destroying the nests of the State apparatus and replacing these with worker and peasant bodies for social and economic self-direction."<sup>237</sup> Når Makhno-bevægelsen talte om selvbestemmelse i Ukraine skulle det forstås i ordets anarkistiske forstand, i en proklamation fra oktober 1919 hedder det: "When speaking of Ukrainian independence, we do not mean national independence in Petliura's sense, but the social independence of workers and peasants. We declare that

---

<sup>232</sup>Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 118.

<sup>233</sup>Ibid. S. 119f.

<sup>234</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 94.

<sup>235</sup>Ibid. S. 94.

<sup>236</sup>Ibid. S. 3.

<sup>237</sup>Makhno, Nestor: *The Struggle Against the State and Other Essays*. AK Press, Edinburgh, 1996. S. 27.

Ukrainian, and all other, working people have the right to self-determination not as an »independent nation«, but as »independent workers«.”<sup>238</sup> Heller ikke i spørgsmålet om ukrainsk kultur og sprog er der noget der tyder på nationalisme. På spørgsmålet om hvilket sprog der skulle undervises på i skolerne svarede Makhno-bevægelsen: “The revolutionary insurgents, holding to the principles of true socialism, cannot in any field or by any measure do violence to the natural desires and needs of the Ukrainian people. This is why the question of the language to be taught in the schools cannot be solved by our army, but can only be decided by the people themselves, by parents, teachers and students. (...) Denikin’s so-called »Special Bureau,« as well as General Mai-Maevsky’s order No. 22, which forbids the use of the mother tongue in the schools, are null and void (...). In the interest of the greatest intellectual development of the people, the language of instruction should be that toward which the local population naturally tend, and this is why the population, the students, the teachers and the parents, and not authorities or the army, should freely and independently resolve this question.”<sup>239</sup> Grunden til, at man ikke indførte ukrainsk som undervisningssprog, var bl.a., at der i Ukraine, særligt langs Det azovske Hav, lå en række landsbyer, hvor der boede græske, bulgarske, tyske og jødiske kolonier. Disse kolonier, især de græske og jødiske, tog aktiv del i Makhno-bevægelsen og en indførelse af ukrainsk som officielt sprog ville være et klart brud på de anarkistiske principper i forhold til disse kolonier. I spørgsmålet om nationalisme skal man også huske på det fjerde punkt i aftalen mellem Den røde Hær og Makhno-hæren fra 1920, hvori der ikke tales om selvstændighed men om autonomi og en føderativ sammenslutning mellem Sovjet-republikken og Makhno-området.

Selvom man kan spore en vis national bevidsthed i Makhno-bevægelsen, mener jeg ikke, at det giver belæg for at kalde bevægelsen nationalistisk. Kun en anti-imperialistisk og anarkistisk forståelse af Makhno-bevægelsens forhold til det nationale spørgsmål og selvstændighed giver mening.

### 5.1.3 Antisemitisme

Beskyldningerne mod Makhno-bevægelsen, om at den skulle være antisemitisk, kom fra alle sider og er sidenhen gentaget igen og igen. Som i så mange andre tilfælde var kommunisterne de første til at fremsætte beskyldningerne. Allerede i foråret 1919 dukkede der for første gang historier op i den kommunistiske presse, bl.a. Trotskijs tidlige nævnte artikel om Makhno-bevægelsen, hvori Nestor Makhno og bevægelsen omtales som antisemitisk.

At der var antisemitisme i Ukraine, og at der blev organiseret pogromer, som kostede tusindvis af jøder livet, hersker der ingen tvivl om. Centralkomiteén for de jødiske organisationer i Rusland lavede en grundig kortlægning af disse pogromer i perioden fra januar til september 1919. Der ligger nogle vigtige oplysninger i denne kortlægning; for det første er der ikke registreret nogle pogromer i det syd-østlige Ukraine, hvor Makhno-bevægelsen var stærkest, langt de fleste pogromer fandt sted i det nationalist kontrollerede vestlige Ukraine. For det andet nævnes Makhno-bevægelsen ikke på listen over antal ofre og hvem der stod bag. På denne liste nævnes bl.a.; de liberal-nationale med 15000 ofre, Denikin med 9500 ofre og Den røde Hær med 500 ofre.<sup>240</sup> Når forskellige historikere har forsøgt at finde beviser for beskyldningerne mod Makhno-bevægelsen for antisemitisme er de alle nået til den samme konklusion, nemlig at der ikke findes beviser for at Makhno-bevægelsen skulle være antisemitisk. Den amerikanske historiker Paul Avrich har

<sup>238</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 210.

<sup>239</sup> Ibid. S. 210f.

<sup>240</sup> Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 169.



gennemgået en stor mængde fotografier, som dokumentere antisemitisme og pogromer i Ukraine under borgerkrigen. I denne gennemgang fandt han ikke ét fotografi som kunne forbinde Makhno-bevægelsen med jødeforfølgelserne.<sup>241</sup> Mens den påståede antisemitisme savner beviser er der masser af konkrete eksempler på, at Nestor Makhno og Makhno-bevægelsen ikke var antisemitisk, og at de faktisk gjorde meget for at bekæmpe antisemitismen. Makhnos og Makhno-bevægelsens politiske grundlag var anarkismen, som er en internationalistisk socialistisk retning, der modsætter sig ethvert forsøg på at splitte arbejderklassen med racistiske og nationalistiske opdelinger. Makhno-bevægelsen udsendte mange tekster og proklamationer, hvori den tog afstand fra antisemitisme, og der blev afholdt møder i hele Makhno-området om emnet for at forhindre at antisemitismen skulle brede sig til bønderne og partisanerne.<sup>242</sup> I maj 1919 udsendte Makhno-bevægelsen en tekst som bl.a. indeholdte følgende: "Shameful acts are being carried out. Anti-Semitic pogroms are taking place. Peasants, workers and insurgents! You know that the workers of all nationalities - Russians, Jews, Poles, Germans, Armenians, etc. - are equally imprisoned in the abyss of poverty. (...) The revolution and the honor of workers obliges all of us to declare as loudly as possible that we make war on the same enemies: on capital and authority, which oppress all workers equally, whether they be Russian, Polish, Jewish, etc. (...) The bourgeoisie of all countries and nationalities is united in a bitter struggle against the revolution, against the laboring masses of the whole world and of all nationalities. (...) the bourgeoisie of all countries - hurries to the Russian revolution to create nationalist hatred (...). Your revolutionary duty is to stifle all nationalist persecution by dealing ruthlessly with all instigators of anti-Semitic pogroms. The path toward the emancipation of the workers can be reached by the union of all the workers of the world. Long live the workers international! Long live the free and stateless anarchist commune!".<sup>243</sup> I august 1919 udsendte Makhno-hæren ordre nr. 1, der under punkt 2 fastslog at ethvert overgreb mod civilbefolkningen, uanset dens nationalitet, skulle straffes med døden.<sup>244</sup> Denne dødsstraf blev brugt både i de få tilfælde, hvor der forekom antisemitisme indenfor Makhno-bevægelsen men også i tilfælde af antisemitisme udenfor bevægelsen. En af de gange dødsstraffen blev brugt imod antisemitisme i Makhno-bevægelsen var den 4. eller 5. maj 1919. Nestor Makhno ankom til byen Verkhni Tokmak hvor han på byens banegård så en plakat med teksten »Død over jøder, red revolutionen, Længe leve Batko Makhno«. Det blev undersøgt, hvem der havde sat plakaten op, og da det viste sig at være en makhnovist, blev denne skudt på stedet.<sup>245</sup> Dødsstraffen blev også brugt overfor den selvbestaltede Ataman<sup>246</sup> Grigoriev. Grigoriev var en tidligere zar-officer, der først havde støttet Skoropadskij derefter de liberal-nationale og til sidst havde sluttet sig til kommunisterne. I begyndelsen af maj 1919 brød Grigoriev imidlertid med kommunisterne og nedsatte sig som selvbestaltet ataman med sin egen partisan-hær. Grigoriev erobrede et mindre område vest for Makhno-området og erklærede krig mod kommunisterne. Grigorievs oprør havde ikke noget egentlig politisk grundlag men baserede sig på en blanding af nationalisme, antisemitisme, foragt for centralmagten og et krav om demokratiske friheder.<sup>247</sup> I løbet af maj og juni begik Grigoriev en række pogromer hvoraf den værste kostede 3000

<sup>241</sup> Avrich, Paul: *Anarchist Portraits*. Princeton University Press, USA, 1988. S. 123.

<sup>242</sup> Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 170.

<sup>243</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 216f.

<sup>244</sup> Ibid. 218.

<sup>245</sup> Ibid. S. 214.

<sup>246</sup> Ataman er betegnelsen for en kosak høvding.

<sup>247</sup> Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 160ff.

mennesker livet i Elisavetgrad.<sup>248</sup> Grigoriev håbede på at skabe en alliance med Makhno i en fælles kamp mod kommunisterne. Der blev arrangeret et møde mellem de to partisan-hære den 27 juli 1919 i landsbyen Sentovo (Makhno-bevægelsen havde allerede på forhånd stemplet Grigoriev som kontrarevolutionær men håbede på at de efter at have ryddet Grigoriev af vejen kunne overtage nogle af de menige partisaner). Ved dette møde foreslog Grigoriev en fælles front mellem alle modstandere af kommunisterne, selv General Denikin. Makhnovisternes svar var at Grigoriev var at regne for en kontrarevolutionær og antisemit. Mødet endte med, at Grigoriev blev skudt af makhnovisterne.<sup>249</sup> Et andet tegn på at Makhno-bevægelsen ikke var antisemitisk er det store antal af jøder, der deltog aktivt i bevægelsen. Langs Det azovske Hav lå der en række jødiske kolonier, hvorfra Makhno-hæren rekrutterede mange partisaner, så mange at der blev dannet hele afdelinger af hæren, som kun bestod af jøder.<sup>250</sup> Selve kolonierne blev også bevæbnet af Makhno-hæren og opfordret til at danne selvforsvars grupper, så de kunne forsvare sig mod antisemitiske angreb.<sup>251</sup> Også mange intellektuelle jøder sluttede sig til bevægelsen; heriblandt Volin og Aaron Baron.<sup>252</sup> Emma Goldman og Alexander Berkman, som havde stor sympati for Makhno-bevægelsen, var begge jøder. At alle disse jøder skulle blive i en antisemitisk bevægelse gennem flere år og efterfølgende forsvare den virker som tilstrækkelig bevis for at beskyldningerne mod Makhno-bevægelsen var grundløse. I slutningen af 1920'erne skrev Nestor Makhno fra sit eksil i Frankrig en række artikler, hvor han tilbageviste alle beskyldninger mod ham selv og Makhno-bevægelsen for antisemitisme.<sup>253</sup> Når man beskæftiger sig med antisemitisme i Rusland er Lenins rolle særlig interessant. Af kilder som først er blevet tilgængelige efter Sovjetunionens sammenbrud, fremgår det at antisemitismen ikke alene har eksisteret blandt de menige soldater i Den røde Hær men også gjorde sig gældende i toppen af kommunistpartiet. Under tilbagetrækningen fra Polen i efteråret 1920 begik Den røde Hær en række pogromer i Ukraine. De lokale jødiske kommunister var oprørte og sendte en rapport til Lenin hvori de beskrev situationen således: "(...) A new wave of pogroms has swept over the district. (...) certain facts can be established definitively. Retreating units of the First Cavalry Army (Fourth and Sixth Divisions) have been destroying the Jewish population in their path, looting and murdering. ROGACHEV (more than thirty killed), BARANOVKA about fourteen dead, ROMANOV (not established), CHUDNOV (about fourteen) are new pages in the history of Jewish pogroms in the Ukraine. All the enumerated localities have been completely plundered. (...) Emergency aid is vital. A large sum of money and food must be sent. (...)". Lenin foretog sig intet efter denne henvendelse og hans eneste kommentar er at finde på selve dokumentet hvor han med streg under har skrevet "Into the Archive".<sup>254</sup> "Into the Central Committee Archive" var også Lenins eneste reaktion da han i sommeren 1921 modtog en lignende rapport om pogromer i provinserne Gomel og Minsk.<sup>255</sup> Et mere direkte eksempel på noget der ligner antisemitisme hos Lenin, finder man i en resolution fra efteråret 1919, som skulle fungere som retningslinjer for genbesættelsen af Ukraine efter Denikins nederlag. I resolutionen kan man bl.a. læse: "(...) 7. Treat the Jews and urban inhabitants in the Ukraine with an iron rod, transferring them to the front, not letting them into government agencies (except in an insignificant percentage, in particularly exceptional circumstances, under

<sup>248</sup> Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 139.

<sup>249</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 135f.

<sup>250</sup> Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 172.

<sup>251</sup> Ibid. S. 170.

<sup>252</sup> Ibid. S. 172.

<sup>253</sup> Makhno, Nestor: *The Struggle Against the State and Other Essays*. AK Press, Edinburgh, 1996. S. 28ff.

<sup>254</sup> Pipes, Richard (red.): *The Unknown Lenin – From the Secret Archive*. Yale University Press, London, 1996. S. 116f.

<sup>255</sup> Ibid. S. 128f.

class control). (...)”. Lenin skrev i margenen af dokumentet udfor ordet *Jews*: ”Express it politely: Jewish petty bourgeoisie”, dokumentet var åbenbart i sin oprindelige form for åbenlyst anti-semitisk for Lenin, så derfor: *express it politely!* (Lenin ønskede også *class control* udskiftet med *special supervision!*).<sup>256</sup> For at afslutte dette afsnit vil jeg give ordet til den jødiske historiker Tcherikower, som har antisemitisme i Ukraine under borgerkrigen som sit speciale: “1. It is undeniable that, of all these armies, including the Red Army, the Makhnovists behaved best with regard to the civil population in general and the Jewish population in particular. I have numerous testimonies to this. The proportion of *justified* complaints against the Makhnovist army, in comparison with the others, is negligible. 2. Do not let us speak of pogroms alleged to have been organized by Makhno himself. This is a slander or an error. Nothing of the sort occurred. As for the Makhnovist Army, I have had hints and precise denunciations on this subject. But, up to the present, every time I have tried to check the facts, I have been obliged to declare that on the day in question no Makhnovist unit could have been at the place indicated, the whole army being far away from there. Upon examining the evidence closely, I established this fact, every time, with absolute certainty, at the place and on the date of the pogrom, no *Makhnovist* unit was operating or even located in the vicinity. *Not once* have I been able to prove the presence of a Makhnovist unit at the place where a pogrom against the Jews took place. Consequently, the pogroms in question could not have been the work of the Makhnovists.”<sup>257</sup>

#### 5.1.4 Forholdet mellem Makhno og Denikin/Wrangel

Makhno-bevægelsen er i perioder af kommunister blevet beskrevet som en egentlig kontrarevolutionær bevægelse. Første gang Makhno-bevægelsen blev døbt kontrarevolutionær var i foråret 1919 under Trotskij's kampagne mod bevægelsen. På dette tidspunkt brugte Trotskij betegnelsen kontrarevolutionær som en front, bag hvilken han kunne sammenblande alle modstandere af kommunisternes diktatur, uanset om de lå til venstre eller til højre for kommunisterne. Det var også Trotskij, der antydede en alliance mellem Makhno-bevægelsen og Denikin ved at beskylde Makhno-hæren for at vige tilbage for de hvides angreb. Som jeg allerede i min gennemgang af hændelsesforløbet beskrev var disse anklager mod Makhno-bevægelsen falske. Denikin skrev i øvrigt senere fra sit eksil om Makhno-bevægelsen at: “The Makhno movement was ... the most antagonistic to the idea of the White movement”.<sup>258</sup> På samme tid som beskyldningerne mod Makhno-bevægelsen blev rejst i 1919, havde den ledende kommunist Kamenev besøgt Makhno og kunne fortælle Dybenko at: “all rumors of separatist or anti-Soviet plans on the part of the brigade and its commander, Makhno, are baseless. I saw in Makhno an honest and brave fighter who is fighting the Whites and foreign conquerors under difficult conditions.”<sup>259</sup> I 1920 begyndte kommunisterne igen at tale om Makhno-bevægelsen som kontrarevolutionær. Denne gang byggede de deres beskyldninger på en påståede alliance mellem Makhno-bevægelsen og den kontrarevolutionære general Wrangel. I både den kommunistiske og den kontrarevolutionære presse begyndte man i løbet af sommeren 1920 at skrive om en alliance mellem General Wrangel og Nestor Makhno. Wrangels kontrarevolution var anderledes en forgængeren Denikins. Wrangel indså at en

---

<sup>256</sup>Ibid. S. 76f.

<sup>257</sup>Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 699.

<sup>258</sup>Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 140.

<sup>259</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 159.

kontrarevolution ikke kunne bygge på kravet om at vende tilbage til de ejendomsforhold som eksisterede før revolutionen, da dette ville møde for stor modstand i de store bonde masser. Wrangel indså at en kontrarevolution kun kunne lykkes, hvis han ikke fik bønderne imod sig, og for at sikre dette ville han som en del af sit kontrarevolutionære program gennemføre en jordreform.<sup>260</sup> I sit forsøg på at vinde bøndernes støtte fik Wrangel den idé, at en alliance med Makhno måske var en mulighed. Mange af Wrangels efterretningsofficerer forsøgte at tale ham fra ideen og fortalte ham at Makhno var anarkist og næppe ville indgå en alliance med en zar-general. Alligevel sendte Wrangel i juli 1920 en repræsentant til Makhno med et brev som opfordrede til dannelse af en alliance, i brevet stod der bl.a.: "To the ataman of the partisan forces, Makhno. The Russian army is fighting exclusively against the Communists in order to help the people save themselves from the commune and commissars and to secure for the working peasants the land of the state, the landlords, and other private properties. (...) Everybody who is fighting for the people should proceed hand in hand with us. (...) Send your representative to headquarters with reports on what you particularly need and for an agreement about operational matters."<sup>261</sup> For Makhno-bevægelsen var det vigtigt at der ikke opstod nogen tvivl om deres standpunkt og at der ikke spredtes rygter om en Makhno-Wrangel alliance. Da Makhno-bevægelsen modtog brevet fra Wrangel diskuterede man hvad der skulle gøres og Nestor Makhno sagde: "The only answer we can give to such vile offers is the following: any delegate sent from Wrangel, or from anyone on the right, should be executed on the spot, and no answer will be given."<sup>262</sup> Repræsentanten fra Wrangel blev henrettet på stedet og Wrangels brev blev efterfølgende offentliggjort i den makhnovistiske presse sammen med en artikel hvor hele episoden blev beskrevet. Efter denne begivenhed fortsatte rygterne om en Makhno-Wrangel alliance i både den kommunistiske og kontrarevolutionære presse - kommunisterne trykte sågar Wrangels brev som bevis for eksistensen af en sådan alliance, deres kilde har efter al sandsynlighed været den makhnovistiske presse. Selvom alle parter vidste at en sådan alliance ikke eksisterede kunne både kommunisterne og Wrangel få noget ud af rygterne om den. Kommunisterne brugte rygterne i et forsøg på at underminere Makhno-bevægelsens støtte i befolkningen, og Wrangel brugte dem til at vinde bøndernes sympati.

Det står dog helt fast at en alliance aldrig har eksisteret, hvilket kommunisterne da også indrømmede, da aftalen mellem Makhno-hæren og Den røde Hær blev indgået i oktober 1920. Den 14 oktober 1920 blev der i den kommunistiske avis *Proletaren* trykt en artikel med overskriften »Makhno og Wrangel« hvori Trotskij skrev: "Makhno's men not only did not enter into negotiation with the representatives of Wrangel, but publicly hanged them as soon as they arrived at the headquarters. (...) All the documents mentioning a formal alliance were fabricated by Wrangel (...)."<sup>263</sup>

## 5.2 Banditter

Når man beskæftiger sig med Makhno-bevægelsen støder man uundgåeligt ind i beskrivelser, der omtaler bevægelsen som banditter. Kommunisterne brugte i deres propaganda ordet bandit i en negativ betydning, og foregav at de ikke bekæmpede en politisk bevægelse men simpelthen banditter. Men man støder også på anarkistiske forfattere, der

---

<sup>260</sup>Ibid. S. 215f.

<sup>261</sup>Ibid. S. 220.

<sup>262</sup>Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 175.

<sup>263</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 220 og s. 225.

sidenhen har brugt betegnelsen bandit, dog i en positiv forståelse af ordet. Den amerikanske anarkist George Woodcock beskriver f.eks. Nestor Makhno som en: "anarchist Robin Hood".<sup>264</sup> Men kan man tale om Nestor Makhno som en bandit? Det vil jeg nu undersøge ved at tage udgangspunkt i Eric Hobsbawms forståelse af det sociale banditvæsen.<sup>265</sup>

### 5.2.1 Hobsbawms sociale-banditter og Makhno

Eric Hobsbawm argumentere for at banditter er et socialt fænomen, som optræder i alle bondesamfund. Der kan være mange forskellige grunde til at banditvæsnet opstår, men som hovedregel udgår banditterne fra et befolkningsoverskud som af den ene eller den anden grund, f.eks. mangel på jord, ikke kunne integreres i bondesamfundet. En del af disse banditter bliver almindelige røvere, som af hele samfundet også bønderne opfattes som kriminelle, men der findes også en anden gruppe; dem Hobsbawm kalder sociale banditter. De sociale banditter er kendetegnet ved at de af bønderne og de fattige ikke opfattes som kriminelle, som Hobsbawm skriver: "Det særlige ved sociale banditter er, at de er landstrygere af bondeslæggt, som godsejerne og staten betragter som kriminelle, men som lever i bondesamfundet og af folket bliver betragtet som deres helte, forsvarere, hævnere og forkæmpere for retfærdighed, måske endog som ledere af frihedsbevægelser."<sup>266</sup> Hobsbawm deler de sociale banditter op i 3 hovedgrupper: 1.) *den ædle røver*, som Robin Hood er et godt eksempel på, 2.) *haidukerne*, som er primitive modstandskæmpere eller guerillaenheder og 3.) *hævnerne*, som gør uret til ret gennem hævn. Jeg vil i det følgende ikke holde mig til denne opdeling eller forsøge at placere Makhno-bevægelsen i den ene eller den anden kategori. I stedet for vil jeg se hvilke ligheder og forskelle der er mellem Makhno-bevægelsen og det sociale banditvæsen generelt.

Det er ikke svært at finde ligheder mellem Nestor Makhno og den sociale bandit. De udgik begge fra de fattige bondemasser, som forsynede dem med mad og andre nødvendige ting, og betragtede dem som deres egne helte. Makhno havde ligesom den sociale bandit sine rødder i bondesamfundet og var dybt afhængig af de lokale bønder. En af bønderne i Makhno-området sagde: "Batko is one of us. He'll take a glass of vodka with us, he'll have a good chat, he'll fight by our side."<sup>267</sup> I den første periode af Makhno-bevægelsens historie finder man træk som leder tanker på Robin Hood, den ædle røver. Makhno havde i 1917 organiseret en væbnet gruppe som eksproprierede de lokale godsejeres ejendomme. Michael Palij beskriver hvordan en del af byttet blev fordelt blandt de lokale bønder: "The raiders expropriated everything they needed, especially arms, ammunition, and military equipment, while other goods were distributed among the peasants of the surrounding villages."<sup>268</sup> Dette var dog ikke den almindelige måde at fordele rigdommene retfærdigt på, men den blev brugt i perioder, hvor bevægelsen ikke havde kontrol over et geografisk område, hvor de kunne realisere deres kollektive ejendomsret. Det er heller ikke svært at finde nogle af de træk som kendetegner den type bandit som Hobsbawm kalder hævneren. Hævnen er typisk for de primitive bondeoprør, argumentere Hobsbawm, fordi deres oprør ikke har nogen positiv side. Oprøret bliver alene en blodig hævn over

<sup>264</sup>Woodcock, George: *Anarchism - a history of Libertarian ideas and Movements*. World Publishing, New York, 1962. S. 419.

<sup>265</sup>Beskrivet i bogen: Hobsbawm, Eric J.: *Banditter - om ædle røvere, hævnere, gangaceiros og haiduk'er*. Politisk Revy, København, udgivelsesår ikke angivet.

<sup>266</sup>Hobsbawm, Eric J.: *Banditter - om ædle røvere, hævnere, gangaceiros og haiduk'er*. Politisk Revy, København, udgivelsesår ikke angivet. S. 15f.

<sup>267</sup>Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 121.

<sup>268</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 73.

bondens fjender og alle de symboler, der repræsenterer undertrykkelsen, Hobsbawm skriver: "En vild og vilkårlig hævn: ja, men for de svage, der altid bliver tabere og selv ikke i deres drømme kan håbe på en virkelig sejr, er kun en »ødelæggelsens revolution« mulig. Og her må hele verden lægges i ruiner, eftersom ingen »god« verden forekommer mulig. (...) For primitive bondeoprørere har ikke noget positivt program, de har kun det negative program (...). At dræbe, at nedslagte og brænde alt af, der ikke er nødvendigt eller nyttigt for manden med ploven eller hyrden med sin stav, er at afskaffe korrupsion og kun at efterlade det der er godt, rent og naturligt."<sup>269</sup> Makhno-hærens operationer under den tysk/østrig-ungarske besættelse bar til tider præg af at være hævnaktioner frem for militære aktioner. Makhno-hæren stormede mange steder godsejerne, der var vendt tilbage til deres ejendomme og slog alle ihjel. Efter slaget ved Peregonovka indtog Makhno-hæren en landsby, hvor den lokale præst havde været skyld i at 40 bønder var blevet slået ihjel. En makhno-partisan gik hen til præsten og rev hans sorte præste-kappe af og sagde: "With this, we can make a beautiful black flag. Our's is all worn out. Now get on your knees and say your prayers without turning round."<sup>270</sup> herefter blev præsten skudt mens hele landsbyen så på. En anden episode, som jeg allerede har nævnt, udspillede sig, da Makhno og en gruppe partisaner i forklædning havde fået adgang til en overklassefest. Festdeltagerene havde ikke hørt om Makhno-hærens sejr over Denikins styrker og regnede ikke med at være i fare. Da festen var ved at slutte afslørede makhnovisterne deres sande identitet og Makhno råbte: "The property is surrounded by Makhnovists, the guard is disarmed. You must pay."<sup>271</sup> alle festdeltagerne blev herefter slået ihjel. Hobsbawm beskriver også en række kendetegn ved den måde, hvorpå bønderne ser banditterne. I mange tilfælde opstår der fortællinger og myter, om at banditterne har overnaturlige evner. Det er almindeligt at banditterne bliver opfattet som usårlige og usynlige. Hobsbawm forsøger at forklare disse myter. Myten om den usynlige bandit bunder efter al sandsynlighed i bandittens identifikation med bønderne. Banditten bevæger sig rundt på landet klædt eller forklædt som almindelig bonde. Banditten genkendes ikke af politiet eller andre myndigheder før han afsløre sig selv, sådan som den usynlige Makhno gjorde det ved overklassefesten. Makhnos kone Gallina Kuzmenko fortalte i en samtale med Emma Goldman, at der blandt bønderne i Ukraine var opstået den myte at Makhno var usårlig. Bønderne mente, at når Makhno selv ledte alle sine slag og kæmpede i forreste række, måtte han være usårlig ellers ville han have været slået ihjel.<sup>272</sup> Hobsbawm forklarer, hvad han mener, der ligger bag myten om den usårlige bandit: "Til dels viser det (...) den sikkerhed, som banditterne havde blandt deres egne og på kendt område. Desuden udtrykker det ønsket om, at folkets forkæmper ikke skal kunne slås ud (...). Det er bandittens sikre adelsmærke, at man nægter at tro på, at han er død. (...) Bandittens nederlag og død betyder også nederlag for hans folk, og hvad der er værre, at deres håb knuses. Mennesker kan leve uden retfærdighed, og bliver almindeligvis også nød til det, men de kan ikke leve uden håb."<sup>273</sup> Udødeligheden ligger også gemt i en anden myte; Pugachev-myten. I løbet af 1500-tallet og 1600-tallet etablerede oprørske bønder i Ukraine sig i frie kosak-hære. Disse kosakker, der nægtede at underkaste sig den russiske centralmagt og zaren blev et symbol på oprør og frihed for de fattige bønder. Paul Avrich beskriver hvordan disse kosak samfund

<sup>269</sup> Hobsbawm, Eric J.: *Banditter - om ædle røvere, hævnere, gangaceiros og haiduk'er*. Politisk Revy, København, udgivelsesår ikke angivet. S. 75f.

<sup>270</sup> Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 623.

<sup>271</sup> Ibid. S. 624.

<sup>272</sup> Goldman, Emma: *My Disillusionment in Russia*. Doubleday, Page & Company, New York, 1923. Internet: [http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist\\_Archives/goldman/disillusion/toc.html](http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/goldman/disillusion/toc.html)

<sup>273</sup> Hobsbawm, Eric J.: *Banditter - om ædle røvere, hævnere, gangaceiros og haiduk'er*. Politisk Revy, København, udgivelsesår ikke angivet. S. 56f.

fungerede: "(...) the Cossacks were the very symbol of popular freedom, audacious rebels who rejected domination from every source. (...) More than anything else the Don Cossacks prided themselves on their autonomy and self-rule. True to their libertarian spirit, they recognized no authority but that of their own general assembly, or *krug*, which gathered periodically in the Cossack capital of Cherkassk, situated on a large fortified island in the lower Don. (...) the assembly meted out justice and decided on matters affecting the community as a whole, such as the admission of new members and the organization of military campaigns or expeditions of plunder. (...) Cossack government thus took the form of a rough-and-ready folk democracy (...)." <sup>274</sup> Gennem næsten 200 år ledte disse kosakker talrige bondeoprør og blev derfor dyrket som folkets helte. En af disse kosak helte hed Pugachev. Pugachev ledte i 1770'erne et oprør i Ukraine mod adelen og den russiske zar. <sup>275</sup> Efter at Pugachevs oprør var blevet knust, opstod den myte, at han, før de slog ham ihjel, sagde til adelsmændene at: "In this uprising I only gave you a foretaste. But wait: soon after me will come the real *broom* - it will sweep all of you away." <sup>276</sup> Da Nestor Makhno startede sit oprør og særligt efter at han havde slået Denikin og *fejlet* alle hans styrker ud af Ukraine opstod der en forestilling om at Makhno var den efterfølger som Pugachev i sin profeti nævnte. Makhno blev af mange bønder opfattet som en slags Messias eller genfødt Pugachev. Denne myte underbygger Hobsbawms påstand om at bondeoprøret aldrig dør.

Af de typer af banditter som Hobsbawm nævner er det haidukkerne, Makhno-bevægelsen har flest ligheder med. Haidukkerne, som også omfatter kosakkerne, er et mere permanent socialt banditvæsen. Det er denne type af banditter som Hobsbawm mener har størst potentiale i forbindelse med revolutioner. Han taler om at banditterne i forbindelse med revolutioner ofte smelter sammen med de revolutionære organisationer. Men selv denne type banditter kan aldrig i sig selv være en revolutionær bevægelse. Banditterne er individuelle rebeller og er udtryk for en social protest eller primitivt oprør men ikke revolution. Hobsbawm forklarer her hvorfor: "Som individer er de ikke så meget politiske eller sociale oprørere for slet ikke at sige revolutionære, som de er bønder, der nægter at underkaste sig, og dermed adskiller sig fra deres fæller. Eller endnu enklere: de er mænd, der bliver udelukket fra det sædvanlige arbejde og derfor bliver tvunget ud i lovløshed og »forbrydelse«. *En masse* er de bare symptomer på krise og spændinger i deres samfund - på sult, pest, krig eller noget andet der opløser samfundet. Selvfølgelig er der derfor ikke et program for et bondesamfund, men en form for selvhjælp til at slippe ud af det under visse omstændigheder. Banditterne har ikke andre idéer end bondesamfundets (...). Deres eneste »idé« er at de nægter at underkaste sig individuelt. De er aktivister og ikke ideologer eller profeter, fra hvem man kan vente ny visioner eller planer for social eller politisk organisering. (...) til tider synes de endda ude af stand til at fatte ideen bag det, der i dag ville blive kaldt en »agrarreform«. For så vidt banditterne har et »program« er det et forsvar for, eller en genskabelse af den traditionelle orden »som burde være«." <sup>277</sup>

Hobsbawm skriver også at hvis disse bonde banditter endelig skulle udvikle sig til en egentlig revolutionær kraft vil den være traditionalistisk. Det ville være en revolution, som kæmpede imod det, som magthaverne opfatter som fremskridt altså en reaktion. Det er på dette sidste vigtige punkt, at Makhno-bevægelsen er forskellig fra banditterne. Makhno-bevægelsen var fra begyndelsen motiveret af en politisk ideologi og havde et positivt politisk program for organiseringen af hele det revolutionære samfund. Makhno-bevægelsens program var ikke traditionalistisk men

<sup>274</sup> Avrich, Paul: *Russian Rebels 1600-1800*. Allen Lane the Penguin Press, London, 1973. S. 59f.

<sup>275</sup> Ibid. S. 179ff.

<sup>276</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 145.

<sup>277</sup> Hobsbawm, Eric J.: *Banditter - om ædle røvere, hævnere, gangaceiros og haiduk'er*. Politisk Revy, København, udgivelsesår ikke angivet. S. 23ff.

revolutionært i ordets egentlige betydning. Selvom en del af makhno-partisanerne sikkert har haft de samme motiver for at tilslutte sig bevægelsen, som mange banditter har haft for at blive lovløse, er de ikke banditter. Makhno-bevægelsen havde sin egen kultur- og uddannelsessektion og presse. Makhno-hæren var formelt underlagt og styret af arbejder- og bondekongresserne og mellem dem af kongressernes eksekutiv-komité, Det Revolutionære Militær Råd af Bønder, Arbejdere og Partisaner. Alle disse træk gør at det er svært at kategorisere Makhno-bevægelsen som banditter i Hobsbawms forstand, selvom der er fællestræk mellem bevægelsen og banditterne - specielt i de perioder hvor Makhno-bevægelsen ikke kontrollerede et geografisk område. Sidst i dette afsnit vil jeg lige for en god ordens skyld give ordet til Makhno-bevægelsen for at høre, hvad de mente om banditter: "The worker-peasant soviets, the self-defense groups of workers and peasants and also every worker and peasant must not permit any counter-revolutionary manifestation whatsoever by the bourgeoisie and officers. Nor should they tolerate the appearance of banditry. Everyone convicted of counter-revolution or banditry will be shot on the spot."<sup>278</sup>

### 5.3 Revolutionære anarkister

Makhno-bevægelsens ideologiske grundlag, som det f.eks. kommer til udtryk i de forskellige tekster bevægelsen udgav,<sup>279</sup> var klart anarkistisk, og bevægelsens formelle struktur byggede også på anarkistiske principper. Makhno-bevægelsen bliver da også officielt opfattet som en del af den anarkistiske tradition men ikke uden forbehold. Langt størstedelen af den kritik, der gennem tiderne er blevet rettet mod Makhno-bevægelsen, er faktisk kommet fra anarkister. Var Makhno-bevægelsens afvigelser fra den anarkistiske idé så store, at det ikke giver mening at opfatte bevægelsen som en del af den anarkistiske tradition? Jeg vil i det følgende behandle den anarkistiske kritik i to dele; den del der retter sig mod Makhno-bevægelsens militære side, og den del der retter sig mod den civile.

#### 5.3.1 Anarkistisk hær

Anarkister har altid, uanset hvilken retning de har tilhørt, været antimilitarister. Anarkister har altid opfattet militarismen som en af de vigtigste undertrykkelsesmekanismer i samfundet. En hær baserer sig på ukritisk disciplin og hierarki. En hær skaber ubevidste og ufrie mennesker ved at opdrage dem til at lade sig lede og kommandere. På den måde opfatter anarkister militæret som et af statens vigtigste kontrolredskaber; staten får med militæret både kontrol over den legitime fysiske voldsanvendelse og over den mere symbolske vold i form af opdragelse til underkastelse og autoritet.

Anarkisterne forkaster enhver statsdannelse, og de forkaster også oprettelsen af en stående hær, men samtidig anerkender de, at en revolution kan blive tvunget til at forsvare sig på den ene eller den anden måde. Som alternativ til en stående hær stiller anarkisterne arbejdsmilitser. Disse militser skal være organiseret efter nogle andre principper end en traditionel hær. Militserne skal være fri for militær rangordning og disciplin, og alle befalingsmænd skal vælges af soldaterne. Desuden skal disse militser være under kontrol af arbejderklassens organer, hvilket i de fleste tilfælde sige arbejderrådene eller fagforeninger. Efter at opgaven med at beskytte revolutionen mod udefra kommende angreb er løst,

---

<sup>278</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 267.

<sup>279</sup> Se f.eks. bilag 5.



skal disse militser opløses og muligvis erstattes af en anden type milit. Denne anden type milit skal have til opgave at løse en række politiopgaver. I modsætningen til den militære milit skal politi-militsen vælges direkte af de arbejdere, som den skal fungere blandt, og den skal til enhver tid kunne udskiftes eller opløses. Efterhånden som anarkiet udvikler sig vil også disse civile politi-militser blive overflødige og opløses.

Men selv en milit bliver at anarkister opfattet som en potentiel fare mod anarkiet og som en intern kontrarevolutionær trussel. Volin formulerede det således i forbindelse med Makhno-hæren: "Any army, of whatever kind, is an evil, and even a free and popular army, composed of volunteers and dedicated to the defence of a noble cause, is by its very nature a danger. Once it becomes permanent, it inevitably detaches itself from the people and the world of labour. Its members lose the inclination and the ability to lead a healthy working life. (...) it becomes a collection of idlers who acquire anti-social, authoritarian and even dictatorial leanings, who acquire also a taste for violence as a thing in itself, for the use of brute force even in cases where recourse to such means is contrary to the very cause it purports to defend."<sup>280</sup> Mange anarkister har sågar draget den konsekvens af denne opfattelse af et voldeligt forsvar, at de helt har afskrevet volden som middel i kampen for anarkiet. George Woodcock er en af de anarkister, der mener, at et voldeligt forsvar af revolutionen nødvendigvis fører til revolutionens nederlag.<sup>281</sup>

### 5.3.1.1 Vold og anarkisme

Der har altid eksisteret en pacifistisk retning indenfor anarkismen. Pacifisterne finder man dels blandt de kristne anarkister, som f.eks. Tolstoy, og dels blandt anarko-syndikalisterne. Den pacifistiske retning har specielt efter anarko-syndikalismens opståen fået en større og større betydning i den anarkistiske tradition. Anarko-syndikalismen har indført en særlig form for militant pacifisme. Denne pacifisme bygger på metoder som sabotage, blokader, strejker, sit-down, besættelser, arbejd langsomt, boycott samt militærnægtelse og andre former for civil ulydighed. Disse pacifistiske anarkister opfatter volden som en kontrarevolutionær trussel i sig selv. De ser volden som det mest ekstreme udtryk for magt, og som nævnt er magten en af anarkismens hovedfjender. Det er en almindelig anarkistisk opfattelse, at målet ikke kan adskilles fra midlet og omvendt. Hvis man ønsker at opnå et ikke-autoritært mål, kan dette aldrig ske med et autoritært middel; midlet er med til at bestemme målet. Man kan f.eks. ikke først umyndiggøre mennesker i en militær organisation og samtidig tro, at de vil være i stand til at handle selvstændigt og anti-autoritært, når den militære sejr er vundet. Midlet påvirker målet, gennem de mennesker som bruger det. Derfor vil en militær sejr altid blive et nederlag for den anti-autoritære revolution. Jo mere vold, desto mindre revolution. I forbindelse med den russiske revolutions nederlag skrev Emma Goldman: "*Der findes ikke nogen større vildfarelse end troen på, at målet og hensigterne er én ting, mens metoderne og taktikken er noget andet. (...) Al menneskelig erfaring lærer os, at metoderne og midlerne ikke kan adskilles fra det endelige mål. De midler, som tages i anvendelse, bliver - i kraft af individuelle vaner og social praksis - en integrerende del af endemålet; de påvirker og omformer det, og snart bliver målene og midlerne identiske.*"<sup>282</sup> Udfra denne opfattelse er den anarkistiske revolution og forsvaret af den kun mulig med ikke-voldelige midler, ellers vil magten og autoriteten genopstå, og revolutionen vil være tabt.

---

<sup>280</sup> Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 703.

<sup>281</sup> Dette argumenterer han bl.a. for i artiklen *The Folly of »Revolutionary« Violence*. Woodcock, George: *Anarchism and Anarchists*. Quarry Press, Kingston, 1992. S. 92ff.

<sup>282</sup> Helm, Michael: *Anarkismens grundideer*. Hans Reitzel, København, 1980. S. 98.

### 5.3.2 Militær organisering

Organisatorisk var Makhno-hæren enestående for sin tid. Dens formelle struktur byggede på tre anarkistiske principper: frivillighed, valg af befalingsmænd og selvdisciplin. Med frivillighed mente Makhno-hæren, at ingen kunne udskrives til militærtjeneste; hæren skulle udelukkende bestå af frivillige partisaner. Valg af befalingsmænd betød, at alle kommandanter og alle embedsposter i øvrigt skulle vælges af de menige partisaner; dette gjaldt således både Makhnos *militære stab*<sup>283</sup> og folkene i kultur- og uddannelsessektionen. Selvdisciplin betød, at regler for disciplin i hæren skulle vedtages af partisanerne selv og efterfølgende overholdes uden anvendelse af tvang.<sup>284</sup> Den overordnede kontrol og styring af hæren lå i civile organer som Den Regionale Kongres af Bønder, Arbejdere og Partisaner, og mellem kongresserne i dens eksekutiv organ det Revolutionære Militær Råd af Bønder, Arbejdere og Partisaner. Men Makhno-hæren efterlevede aldrig fuldt ud disse retningslinjer, og efterhånden som Makhno-hæren blev mere og mere etableret, blev der også gjort flere og flere undtagelser fra de anarkistiske principper.

#### 5.3.2.1 Frivillighed eller mobilisering

Makhno-hæren var gennem hele sin eksistens en hær, der kun bestod af partisaner, som havde meldt sig frivilligt. Alligevel bliver den kritiseret for at bryde med dette anarkistiske princip. Det gjorde den, fordi der på den 2. regionale kongres af bønder, arbejdere og partisaner i februar 1919 blev vedtaget at gennemføre en *frivillig mobilisering*. Dette vakte stor forvirring og harme blandt anarkister. Hvad skulle man forstå ved *frivillig mobilisering*? For de fleste anarkister var der tale om en sproglig selvmodsigelse, der måtte enten være tale om frivillig tilslutning eller tvangs mobilisering, disse to modsatrettede principper, frivillighed og mobilisering, kunne ikke sammenblandes. Hvad det egentlig betød; om der var tale om frivillighed eller mobilisering blev aldrig klart. Grunden til dette var, at der på intet tidspunkt var våben nok til at bevæbne alle de frivillige, som ønskede at slutte sig til hæren,<sup>285</sup> hvorfor det er umuligt at sige, om Makhno-hæren ville have brudt med frivillighedsprincippet eller ej.

#### 5.3.2.2 Demokrati og diktatur

Princippet om at alle befalingsmænd skulle vælges blev kun delvis praktiseret. Det vil sige, at det var partisanerne, der valgte en del af deres egne befalingsmænd, i de perioder hvor det var praktisk muligt at gennemføre valg, men det var således ikke permanent og det omfattede heller ikke alle kommandanter. Nestor Makhno havde en stor personlig magt i hæren, og det var ham, der udpegede en del af de øverste befalingsmænd og næsten alle medlemmer af den militære stab. Denne tendens blev mere og mere udtalt og i visse perioder, særligt i den sidste del af bevægelsens historie, havde Makhno og hans stab fuldstændig kontrol over hæren. En af de anarkister, der var tættest på Makhno og hans stab, var Volin. Volin, som var medlem af det Revolutionære Militær Råd af Bønder, Arbejdere og Partisaner (herefter Det Militære Råd), oplevede den diktatoriske magtudøvelse i Makhno-bevægelsen på nærmeste hånd. Han mente, at dette

---

<sup>283</sup> *Den militære stab* var en overordnet militær ledelse for hele Makhno-hæren, nævnt første gang i september 1918 som en midlertidig foranstaltning.

<sup>284</sup> Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 96.

<sup>285</sup> Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 105f.

diktatur bl.a. skyldtes svagheder ved Nestor Makhnos person og nogle medlemmer af hans stab. Makhno udviklede over årene et alkohol misbrug, og når han var fuld blev han utilregnelig, uretfærdig og voldelig. Makhno og andre medlemmer mistede deres værdighed og selvkontrol, når de var fulde; de opførte sig ifølge Volin som en flok despotiske og diktatoriske kriger høvdinge. Denne opførsel havde, ifølge Volin, en demoraliserende effekt på alle som var vidner til det, og den var med til at udvikle en kriger-mentalitet i staben. Volin skrev: "The inevitable result of these disorders and aberrations was an excess of »warrior sentiment« which led to the formation of a kind of military clique or camarilla about Makhno."<sup>286</sup> Makhnos stab tog beslutninger og handlede i perioder uden at tage hensyn til hvad medlemmerne af Det Militære Råd eller andre organer, som principielt skulle styre hæren, sagde. Denne klike fjernede sig længere og længere væk fra de menige partisaner og bonde- og arbejderbefolkningen. Som et eksempel på hvordan Nestor Makhno i perioder opførte sig overfor Det Militære Råd beskriver Volin en episode: "One evening, when the Council had complained of the misconduct of certain commanders, Makhno entered in the middle of a session. He was drunk, and extremely excited. He drew his revolver, pointed it at the gathering, and, waving it to and fro before the members of the assembly, insulted them grossly. After that he went out without listening to any explanation. Even if the complaint had been unfounded, his way of replying to it was itself deserving of even greater complaint."<sup>287</sup> Perioderne med dette despoti var ifølge Volin undtagelsen, og Makhno udviste også villighed til at forbedre sig, når han blev kaldt til orden, men det ændre ikke ved, at de kun kan forstås som en alvorlig afvigelse fra de anarkistiske principper. Hvis pacifisterne har ret i, at vold er magt, så kan Makhnos periodevise diktatur underbygge den anarkistiske grundsætning: *magt korrumpere*.

Det er også tænkeligt at de patriarkalske magtmønstre som fandtes i bondesamfundet har afspejlet sig i Makhno-bevægelsen. Således er det typisk at bevægelsen bliver opkaldt efter én person, Nestor Makhno, og at der opbygges en forestilling om Makhno som en alfaderlig skikkelse, en »batko« - *lille far*. Det patriarkalske samfund ses også genspejlet og udtrykt i det forhold, at kvinderne aldrig spillede en aktiv rolle i Makhno-hæren. Disse forhold må ses som en klar afvigelse fra og helt uforenelige med anarkismen.

### 5.3.2.3 Selvdisciplin og dødsstraf

Det er korrekt, at partisanerne selv besluttede disciplinen i hæren, og at der ikke eksisterede militære titler, privilegier, honnør eller andre symboler på underkastelse i Makhno-hæren. Men overholdelsen af den selv-valgte disciplin var ikke baseret på selvdisciplin alene. Makhno-hæren brugte også straf som redskab til at opretholde disciplinen, for visse overtrædelser indførte man endda dødsstraf. Dødsstraffen blev f.eks. brugt i forbindelse med overfald på jøder eller civilbefolkningen i øvrigt. Denne disciplin blev håndhævet på en til tider både grov og primitiv måde; det var således ikke ualmindeligt, at henrettelserne og andre straffe fandt sted uden nogen form for rettergang. Alligevel var der en mildere disciplin i Makhno-hæren end i Den røde Hær. Dette kan måske forklares ud fra hærens sociale sammensætning. Der var ingen gamle zar-generaler eller militære specialister i Makhno-hæren, alle var bønder og arbejdere, alle kom fra samme baggrund, talte samme sprog og det var derfor lettere at skabe en fælles forståelse mellem menig og befalingsmand. Den røde Hær med dens zar-generaler og middelklasse kommissærer, kunne ikke i lige så høj grad

---

<sup>286</sup>Voline: *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990. S. 706.

<sup>287</sup>Ibid. S. 706.

bygge disciplinen på klassesolidaritet, men den blev i højere grad nødt til at bygge disciplinen på tvang. De afvigelse fra anarkismen, som jeg her har beskrevet er alvorlige, men de skal også sættes i forhold til den historiske periode, hvor Makhno-hæren eksisterede. Makhno-hæren var under alle omstændigheder mere demokratisk end nogen anden hær på sin tid, herunder også Den røde Hær. Og selvom dødsstraf næppe er forenelig med anarkismen, skal man huske på, at ingen anden hær på dette tidspunkt fungerede uden et straffesystem, der inkluderede dødsstraf. Alle andre hære i borgerkrigen gjorde brug af dødsstraf. Makhno-hæren forsøgte at efterleve nogle anarkistiske principper for militære organisationer, men var, ligesom alle andre forsøg på dette, kun libertær af navn. Det viste sig umuligt at kombinere anarkismen med den volds- og magtlogik, som borgerkrigen medførte.

### 5.3.3 Civil organisering

Makhno-bevægelsens ideer om organiseringen af det civile samfund var klart anarkistiske, og på dette område havde bevægelsen større held med at gennemføre sin politik end på det militære område. Makhno-bevægelsens største problem i den civile organisering var, at den kun i relativt korte perioder havde kontrollen over et geografisk område, hvor deres ideer kunne føres ud i livet. Selv i disse perioder var den civile organisering vanskeliggjort af de forhold, som borgerkrigen medførte.

#### 5.3.3.1 Organisering på landet

Makhno-bevægelsen var stærkest i landområderne, og det var da også her, at den positive del af deres politiske program i videst omfang blev praktiseret. Den civile organisering byggede på de anarkistiske ideer om selvorganisering og selvforvaltning. Sovjetterne<sup>288</sup> skulle være *frie* lokale organer til varetagelsen af arbejdernes og bøndernes selvforvaltning.<sup>289</sup> Med frie mente Makhno-bevægelsen, at de skulle være frie for politisk magt, hvilket betød at politiske partier var udelukket. Dette betød imidlertid ikke, at medlemmer af politiske partier var udelukket, således var 3 af de 22 valgte medlemmer af Det Militære Råd kommunister.<sup>290</sup> Grunden til at partierne ikke måtte arbejde indenfor sovjetsystemet var, at man var bange for, at dette ville medføre, at sovjetterne ville udvikle sig til kamppladser om den politiske magt i stedet for at være organer til arbejdernes selvforvaltning. De lokale sovjetter skulle sammenslutes i føderationer på regionalt og nationalt plan, i praksis blev det dog kun på regionalt plan. Det var vigtigt, at denne føderationssammenslutning var horisontal og ikke vertikal, hvilket betød, at magten altid skulle blive hos de lokale sovjetter. Dette sikrede man med et system med bundne mandater og de lokale sovjetters ret til på ethvert tidspunkt at tilbagekalde deres repræsentants mandat. Samtidig var det meningen, at beslutningerne skulle tages af de mennesker, som var berørt af beslutningen; altså på så lokalt plan som mulig.

Dette system af frie føderale sovjetter fungerede faktisk i landområderne. Et kollektiv bestod typisk af ti storfamilier, hvilket svarede til 2-300 mennesker. De enkelte kollektiver blev administreret af fællesmøder, som stod for organiseringen af arbejdet, fordeling af redskaber, organisering af fælleskøkkenet og lignende. I hvert distrikt var

---

<sup>288</sup> Med *sovjetter* menes alle de forskellige bonde- og arbejder organer, f.eks. kommunerne og fabrikskomitéerne.

<sup>289</sup> Der er klare ligheder mellem Makhno-bevægelsens opfattelse af sovjetsystemet og den der kom til udtryk i Kronstadtoprøret - Petropavlovsk-resolutionen blev da også trykt i den makhnovistiske presse.

<sup>290</sup> Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 111.

kollektiverne sluttet sammen gennem kongresser, som bl.a. havde til opgave at fordele sædekorn og redskaber mellem kollektiverne.<sup>291</sup> Dette sovjetsystem havde den fulde kontrol over landbrugsproduktionen, hvad enten den var individuel eller kollektiv, og alle politiske beslutninger, om de så drejede sig om økonomi, uddannelse, kultur eller forsyninger til hæren, blev taget af sovjetterne. Det største problem for denne civile organisering var som nævnt, at den blev umuliggjort af krigen.

Anarkisternes største kritikpunkt i forbindelse med strukturen i den civile organisering drejer sig om Det Militære Råds rolle i perioder med krig. Det Militære Råd var, selvom navnet er misvisende, en del af den civile organisering. Det Militære Råd blev nedsat af den 2. regionale kongres i februar 1919, og det var tænkt som et rent eksekutivorgan, som havde til opgave at udføre kongressernes beslutninger mellem kongresserne, altså et organ uden nogen selvstændig magt. Men Det Militære Råd fortsatte med at fungere også i de perioder, hvor der pga. krig ikke blev afholdt kongresser. Det vil sige at Det Militære Råd godt nok stadigvæk var valgt af arbejderne, bønderne og partisanerne, med disse kunne ikke længere kalde deres mandat tilbage eller tage beslutninger. I realiteten betød det, at Det Militære Råd i perioder med krig kom til at fungere som en form for regering, hvilket var i modstrid med Makhno-bevægelsens anarkistiske principper.

### 5.3.3.2 Organisering i byerne

Organiseringen af byerne var Makhno-bevægelsens svage punkt. Det lykkedes aldrig Makhno-bevægelsen at vinde sympati for deres ideer hos andet end et lille mindretal af arbejderne i de større byer, bl.a. på grund af, at de ikke var istand til at få byernes økonomi og produktionen til at fungere. Der er flere forskellige grunde til at Makhno-bevægelsen ikke havde held med sig i forsøget på civil organisering i byerne. Det var i efteråret og vinteren 1919 (- 1920) efter slaget ved Peregonovka at Makhno-bevægelsen fik kontrollen over en række større byer, som bl.a. Ekaterinoslav og Aleksandrovsjk. Godt nok havde Makhno-hæren nedkæmpet Denikins styrker i Ukraine, men hele Denikins hær i Rusland skulle trække sig tilbage, og det skete selvfølgelig på tværs af Ukraine. Dette betød, at der i denne periode ikke var egentlig fred, og mens Makhno-bevægelsen forsøgte at organisere civilsamfundet i Aleksandrovsjk og Ekaterinoslav, var byerne under næsten konstant artilleribeskydning fra Denikins tropper. Under disse forhold var det selvfølgelig meget vanskeligt at gennemføre en reorganisering af samfundet. Men det er kun en del af forklaringen, som kan findes i disse udefra kommende omstændigheder, en anden skal findes i Makhno-bevægelsens politik. Makhno-bevægelsens anarkisme fungerede fint i organiseringen af produktionen på landet. Kommunerne og landsbyerne fungerede stort set som selvforsynende enheder, og selv under borgerkrigens isolation med mangel på vare og redskaber var det muligt at fortsætte produktionen på den ene eller den anden måde. Til organiseringen af denne produktion var Makhno-bevægelsens bonde-anarkisme tilstrækkelig, men til at forstå de mere komplicerede mekanismer, som gør sig gældende i en industriproduktion og en pengeøkonomi, fungerede denne primitive anarkisme ikke. Makhno-bevægelsen opstod i bondebefolkningen og havde ikke anarko-syndikalismens redskaber og organer til at overtage en industriproduktion og pengeøkonomi. Makhno-bevægelsen var ikke en naturlig del af byerne, men en bevægelse som var skabt til at løse problemerne på landet. Makhno-bevægelsen forstod ikke at organisere produktionen i byerne, fordi de grundlæggende ikke forstod forskellen mellem en bonde og en arbejder. Bonden kan i vid udstrækning leve af sit eget produkt og er på

---

<sup>291</sup> Arnfred, Signe; Skibstrup, Maj; Bryld, Mette m.fl.: *Alexandra Kollontaj – Udvalgte skrifter bind 3: Om Alexandra Kollontajs samtid og ideer: Stækkede vinger*. Tiderne Skifter, København, 1978. S. 231.

den måde en uafhængig producent. Arbejderen derimod kan ikke leve af sit eget produkt men er afhængig af en løn. Samtidig er arbejderen ikke uafhængig men del af et stort industrielt maskineri af gensidigt afhængige dele. For at overtage og reorganisere en sådan industri efter socialistiske linjer, er det næsten umuligt ikke at benytte sig af en eller anden form for pengeøkonomi. Makhno-bevægelsen forstod aldrig at bruge pengeøkonomien i reorganiseringen af produktionen, i stedet tømte de bankerne og maddepoterne og delte det hele ud til arbejderne og de fattige. Dette kan næppe kaldes en langsigtet plan for reorganisering af produktionen. Til Makhno-bevægelsens forsvar skal det dog siges, at den trods alt forsøgte at starte produktionen og etablere et system, som byggede på direkte og lige relationer mellem arbejder og bonde. En af grundene til, at Makhno-bevægelsens anarkisme var så primitiv, som den var, kan måske findes i bevægelsens manglende evne til at tiltrække by-anarkisterne eller disses manglende vilje til at tilslutte sig Makhno-bevægelsen. Makhno-bevægelsen manglede under alle omstændigheder intellektuelle anarkister til at hjælpe med at udforme en realiserbar reorganisering af samfundet. Dette leder mig videre til en beskrivelse af forholdet mellem Makhno-bevægelsen og de øvrige anarkistiske bevægelser i Rusland og Ukraine.

### 5.3.4 Forholdet til de anarkistiske organiseringer

Det er kendetegnet for mange samtidige anarkistiske retninger og bevægelser i Rusland og Ukraine, at de var tøvende i deres støtte til Makhno-bevægelsen. Nogle mente at bevægelsen var anarkistisk og skulle støttes uden forbehold, andre at den var udtryk for en særlig oprørsånd hos bønderne i Ukraine, som måske nok havde anarkistiske træk, og andre igen mente at Makhno-bevægelsen på ingen måde kunne betragtes som anarkistisk. Nestor Makhnos opfattelse af anarkisterne i Rusland var da også negativ. Han opfattede dem som papir-revolutionære, der var mere optaget af at skrive resolutioner og udkæmpe interne fraktionskrige end i at arbejde for at give revolutionen et anarkistisk udtryk. Makhno forstod ikke, hvorfor de russiske anarkister ikke strømmede til Ukraine, hvor Makhno-bevægelsen gav dem alle muligheder for at afprøve deres ideer i praksis. Men det er et faktum, at det var en lille del af anarkisterne, der støttede Makhno-bevægelsen og meget få, der faktisk sluttede sig til den.

De russiske anarko-syndikalister, som f.eks. Gregory Maximoff var en del af, havde travlt med deres arbejde i fabrikskomitéerne. De mente at det var gennem fabrikskomitéerne at proletariatet havde en mulighed for at genvinde kontrollen over revolutionen.<sup>292</sup> De mente ikke, at Makhno-bevægelsens bonde-kommuner var noget reelt alternativ til staten, og de så derfor ikke noget egentlig revolutionært potentiale i Makhno-bevægelsen. Anarko-syndikalisterne betragtede Makhno-bevægelsen som en sympatisk men utopisk bondebevægelse. Der blev aldrig gjort noget egentlig forsøg på at nå til en forståelse mellem anarko-syndikalisterne og Makhno-bevægelsen. Anarko-syndikalisterne havde de redskaber og den støtte i by-proletariatet som Makhno-bevægelsen manglede, og et samarbejde mellem de to parter ville måske have ændret Makhno-bevægelsens historie.

Anarko-kommunisterne i Rusland var meget opsplittet og fik aldrig nogen nævneværdig indflydelse på revolutionen. Deres primære beskæftigelse var at udgive deres forskellige aviser og propaganda skrifter. Egentlig revolutionært arbejde i de forskellige sociale bevægelser lavede de sjældent eller aldrig. I Ukraine kom anarko-kommunisterne til at spille en større rolle, men primært gennem organisationen Nabat, som ikke var en ren anarko-kommunistisk organisation.

---

<sup>292</sup>Maximoff, Gregory P.: *Syndikalists in the Russian Revolution*. ICC, USA, 1999.

Den anarkistiske organisation som fik størst betydning i forhold til Makhno-bevægelsen var den ukrainske Nabat føderation. Nabat (Alarm) fungerede i hele Ukraine fra slutningen af 1918 til slutningen af 1920. Organisationen blev grundlagt i Kursk i november 1918 og en af dens vigtigste ideologer var Volin. Volin var overbevist om at kommunisternes angreb nødvendiggjorde en ideologisk enhed i den anarkistiske bevægelse. Han var fortalere for det han kaldte *forenet anarkisme*, som var en blanding af anarko-kommunisme, anarko-syndikalisme og individualistisk anarkisme. Denne særlige anarkisme blev Nabats ideologiske grundlag, men i resten af Rusland slog den aldrig igennem, specielt anarko-syndikalisterne afviste den. Allerede ved den stiftende kongres vedtog Nabat en udtalelse, som afviste deltagelse i Den røde Hær og i stedet for opfordrede til at støtte de oprørske partisaner. Den første egentlige kontakt mellem Nabat og Makhno-bevægelsen blev etableret i januar 1919, hvor Nabat blev opfordret til at sende anarkistisk litteratur og agitatorer til hæren. I slutningen af januar blev der dannet en Nabat gruppe i Guljai-Polje, som udgav sin egen avis. Fra maj 1919 begyndte de intellektuelle anarkister fra Nabat og andre grupper at spille en stadig større rolle i Makhno-bevægelsens kultur- og uddannelsessektion. Men samarbejdet mellem Nabat og Makhno-bevægelsen var ikke uden problemer. Nabat kritiserede de afvigelser fra anarkismen som udviklede sig i Makhno-hæren og krævede at Nestor Makhno stoppede med at drikke. Problemerne i samarbejdet udviklede sig i løbet af vinteren 1919-1920, og ved et hemmeligt møde i februar 1920 besluttede Nabat, at deres arbejde skulle flyttes fra Makhno-bevægelsen til byerne. Allerede i april samme år var der dog igen stemning for at arbejde i Makhno-bevægelsen. Herefter startede der en diskussion og vægten mellem den militære og den civile del af Makhno-bevægelsens arbejde. For anarkisterne i Nabat var det vigtigt at vinde kontrollen over et geografisk område, ligegyldigt hvilket, hvor den anarkistiske organisering kunne praktiseres. Nabat kritiserede i denne forbindelse Makhno-hæren for at være for fokuseret på de militærstrategiske overvejelser i stedet for at sikre bevægelsen gennem den umiddelbare realisering af de revolutionære mål. Samtidig var Nabat uenige med Makhno-hæren i hvad angår deres ønske om at befri Guljai-Polje for at gøre den til centrum for den civile reorganisering. For anarkisterne var det ligegyldigt hvilket område der blev centrum for denne reorganisering; Nabat skrev: "The insurrection must cease its aimless and thoughtless wandering from one place to another, but must rather strive to conquer territory ... with the aim of starting more quickly on the construction of the classless society."<sup>293</sup> I løbet af sommeren og efteråret 1920 opstod der igen flere og flere problemer i samarbejdet mellem Nabat og Makhno-bevægelsen, særligt omkring de autoritære tendenser i hæren, og på Nabats kongres i september 1920 trak Nabat sig officielt ud af samarbejdet. Aaron Baron sagde på denne kongres: "Better to vanish into a Soviet prison than vegetate in that terrible atmosphere."<sup>294</sup> Der eksisterede dog stadig en minoritet i Nabat, som ønskede at fortsætte samarbejdet. Denne minoritet bestod bl.a. af Volin og Arshinov og samarbejdet blev derfor aldrig fuldstændig brudt. Nabats skæbne var da også tæt forbundet med Makhno-bevægelsen efter bruddet. Samme dag som Makhno-hæren blev angrebet af Den røde Hær i november 1920 blev alle de Nabat-medlemmer, som på dette tidspunkt var samlet i Kharkov for at forberede den kommende kongres, anholdt. Flere tusinder af disse anarkister forsvandt i de sovjetiske koncentrationslejre og kun meget få overlevede. Nabat blev som den sidste anarkistiske organisation udryddet med dette angreb.

---

<sup>293</sup>Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982. S. 162.

<sup>294</sup>Ibid. S. 162.

## 5.4 Delkonklusion

Makhno-bevægelsen er ikke nogen entydig størrelse. Dens grundlag er klart anarkistisk, og jeg mener også, at man som helhed kan betragte bevægelsen som anarkistisk. Alle beskyldninger om at Makhno-bevægelsen skulle være en antisemitisk bevægelse og at der skulle være forbindelser mellem dem og de kontrarevolutionære bevægelser kan afvises som ren bagvaskelse. Makhno-bevægelsen var heller ikke en kulak-bevægelse, selvom den faktisk i vid udstrækning formåede at inddrage kulakkerne. Bevægelsens jordpolitik var ikke et udtryk for kulakkernes interesser men for de fattige bønders. Hvad angår det nationale spørgsmål, har jeg også forsøgt at redegøre for, hvorfor Makhno-bevægelsens politik på dette område skal forstås i en anti-imperialistisk og anarkistisk sammenhæng. Jeg vil derfor også afvise at Makhno-bevægelsen var nationalistisk. Bevægelsen arbejdede ikke på noget tidspunkt for national selvstændighed.

På spørgsmålet om, hvorvidt Makhno-bevægelsen var et primitivt bondeoprør af den type som Hobsbawms sociale banditter repræsenterer, er svaret både ja og nej. Makhno-bevægelsens oprør foregik i og udsprang af det samme miljø, som fostrede de sociale banditter. Makhno-bevægelsen blev på mange måder opfattet på samme måde, som de sociale banditter, særligt i de perioder hvor bevægelsen kun bestod af partisan-hæren. I disse perioder var Makhno-hærens forhold til bønderne på mange måder det samme som de sociale banditters, og det er da heller ikke utænkeligt, at mange partisaner havde tilsluttet sig bevægelsen af samme motiver som de bønder, der blev sociale banditter. Selvom Makhno-bevægelsen havde visse træk til fælles med de sociale banditter, adskilte den sig alligevel fra disse på et helt afgørende punkt. Mens de sociale banditter kun repræsenterer et negativt oprør, havde Makhno-bevægelsen også et positivt program. Makhno-bevægelsen var motiveret af en klar ideologi og havde en anarkistisk reorganisering af samfundet som sit mål. Og alene dette forhold er nok til at fastslå, at Makhno-bevægelsen ikke var sociale banditter.

Men var Makhno-bevægelsen så en revolutionær anarkistisk bevægelse? Det er tydeligt, at bevægelsens ideologiske grundlag var anarkistisk, selvom det muligvis repræsenterer en ret primitiv form for anarkisme. Men man kan ikke alene udfra dette ideologiske grundlag slutte at bevægelsen var anarkistisk. Som jeg har beskrevet, var Makhno-hæren baseret på nogle anarkistiske principper, men der opstod efterhånden nogle meget iøjnefaldende afvigelser fra disse principper. Makhno-hæren var meget demokratisk og folkelig for sin tid, men jeg mener ikke, at man kan tale om en egentlig anarkistisk hær. Makhnos personlige magt og den manglende demokratiske kontrol over den militære stab udgør en alt afgørende afvigelse fra anarkismen. Når jeg så alligevel vil argumentere for, at Makhno-bevægelsen var anarkistisk, er det på grund af dens civile side. Det lykkedes faktisk for Makhno-bevægelsen at reorganisere bondesamfundet efter anarkistiske principper. Makhno-bevægelsens civile aktiviteter udgjorde en virkelig anarkistisk massebevægelse, som omfattede alle sider af samfundet, dog kun i landdistrikterne. På denne måde ophørte Makhno-bevægelsen også på bedste anarkistiske vis med at være en politisk bevægelse og blev i stedet for til en folkelig, social og økonomisk bevægelse. Anarkismen ophørte med at være en politisk doktrin og blev i stedet til social praksis. Dette forhold forklarer ironisk nok også noget af den kritik, som de øvrige anarkister rejste mod bevægelsen. Bevægelsen blev beskyldt for at være ideologisk svagt funderet og påvirket af ikke anarkistiske retninger. Dette er sandt, men det var netop denne revolutionære pluralisme, som gjorde den anarkistisk. Hvis Makhno-bevægelsens organer havde udelukket andre revolutionære retninger fra at deltage var den ophørt med at være en klasse-organisation og var blevet til noget, der mere ligner et politisk parti. Derfor mener jeg, at Makhno-bevægelsens reorganiserede bondesamfund faktisk repræsenterer en virkeliggjort anarkisme med alle dens ideologiske forskelligheder og modsætninger, så længe der ikke



udviklede sig en politisk magt. Nestor Makhnos opfattelse af sig selv kan på en måde også bruges til at beskrive det makhnovistiske samfund: "I am a revolutionary first and an anarchist second."<sup>295</sup>

## 6.0 Hvorfor blev Makhno-bevægelsen undertrykt

Når det er slået fast, at Makhno-bevægelsen faktisk var en anarkistisk massebevægelse, som ønskede at opbygge et samfund baseret på et sovjetsystem, er det svært at se, hvorfor den skulle undertrykkes. Hvad var det, der hindrede en vedtagelse af det 4. politiske punkt i anti-Wrangel aftalen mellem Makhno-bevægelsen og kommunisterne? Når man skal forsøge at forklare undertrykkelsen, kan man vælge to udgangspunkter; det strategiske eller det ideologiske. Hvis man prøver at forstå, hvorfor kommunisterne ikke ville acceptere et autonomt anarkistisk samfund i Ukraine ud fra en strategisk vinkel, er der flere grunde. Kommunisterne havde klare imperialistiske interesser i Ukraine. For der første var Ukraine i sig selv en vigtig størrelse. Ukraine var rig på råstoffer og korn og var derfor vigtig i reorganiseringen og industrialiseringen af hele Rusland. For det andet ville en anerkendelse af Makhno-områdets autonomi betyde, at Rusland mistede sin sortehavskyst og kontrollen over de vigtige jernbane strækninger til Krim, Don-regionen og Kuban. Det kan diskuteres, om Makhno-bevægelsens forslag om en føderativ tilknytning til Sovjet-republikken ikke ville give Rusland adgang til disse ressourcer alligevel. En anden strategisk grund var kommunisternes frygt for, at de politiske friheder, som eksisterede i Makhno-området, ville fungere som en magnet på de forbudte socialistiske organisationer i Rusland, hvilket leder mig videre til den ideologiske forklaring.

Når man betragter Den russiske Revolutions historie som helhed, er det tydeligt, at der lå andre motiver bag undertrykkelsen af Makhno-bevægelsen end blot de strategiske. Over hele Rusland blev arbejdernes selvorganisering undermineret og den socialistiske opposition undertrykt. Dette er tit blevet begrundet med de vanskelige forhold, som Sovjet-republikken stod i efter revolutionen, men i den forbindelse er det vigtigt at holde fast i, at denne udvikling begyndte før borgerkrigen, blokaden og Den tyske Revolutions nederlag. Dette antyder, at grunden snarere skal findes internt i det kommunistiske parti. Opbygningen af kommunisternes post-revolutionære samfund lå i direkte forlængelse af den leninistiske partiopfattelse. Det kommunistiske parti var skabt for at kunne lede og repræsentere arbejderklassen men også for at befrugte arbejderklassen med den socialistiske idé, som den ikke var istand til at udvikle selv. Denne opfattelse må betyde at partiet er placeret udenfor eller måske endda over arbejderklassen. Arbejderklassens befrielse var for Lenin avantgardens befrielse af arbejderklassen gennem partiet. Forholdet til de øvrige socialistiske partier byggede på følgende logik. Det kommunistiske parti var baseret på marxismen, og som følge af marxismens opfattelse af sin egen status som videnskabeligt funderet, kunne kommunisterne hævde at de ikke blot udgjorde én af arbejderklassens socialistiske retninger, men at de faktisk repræsenterede den samlede arbejderklassens objektive interesser. Når kommunisterne en gang havde identificeret deres eget parti som den eneste sande repræsentant for arbejderklassens objektive interesser, var vejen åbnet til parti-diktaturet og undertrykkelsen af den socialistiske opposition. Alle socialister, som repræsenterede en anden holdning end det kommunistiske partis, arbejdede per definition imod arbejderklassens objektive interesser og kunne derfor kategoriseres som enten småborgerlige eller direkte kontrarevolutionære. Og med den leninistiske partiopfattelse var der ikke nogen modsætning mellem proletariats diktatur og det kommunistiske partis diktatur. Set i denne sammenhæng er det ikke vanskeligt at forstå,

---

<sup>295</sup>Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976. S. 61.

hvorfor rådsdemokratiet ikke kunne eksistere sammen med den kommunistiske stat. Det er heller ikke vanskeligt at se, hvad der var drivkraften i kommunisternes politik i forhold til Makhno-bevægelsen. Makhno-bevægelsens frie sovjetter var en helt anden type økonomisk og social organisation end den kommunistiske sovjet. Sovjetterne i Makhno-området var demokratiske selvforvaltningsorganer, mens sovjetterne i det kommunistiske Rusland blev en slags statslige dækorganisationer for kommunisternes parti-diktatur. Et autonomt anarkistisk Makhno-område ville ikke blot udgøre en konkurrerende udlægning af sovjetsystemet, men det ville også med sin revolutionære pluralisme udfordre opfattelsen af kommunisterne som den eneste repræsentant for arbejderklassens samlede objektive interesser og dermed undergrave hele fundamentet for parti-diktaturet. Dette udelukkede, at der kunne eksistere en autonom massebevægelse i Ukraine, også selvom denne ville samarbejde føderativt med Sovjet-republikken. Den var alene ved sin eksistens et angreb på den kommunistiske étparti-stat.

## 7.0 Konklusion

Jeg mener at hovedårsagen til undertrykkelsen af Makhno-bevægelsen og alle andre forsøg på selvforvaltning i arbejder- og bondemaserne var den leninistiske partiopfattelse. Kommunisterne fik gennem en strategisk alliance med anarkiet i sovjet- og fabrikskomité-bevægelsen den politiske kontrol over revolutionen. Denne kontrol blev underdække af borgerkrig og forsvaret mod kontrarevolutionen brugt til at udvikle et statsapparat, som i hænderne på kommunisterne blev midlet til at afskaffe enhver politisk opposition og overtage al kontrol med produktionen fra arbejder- og bondeorganerne. Makhno-bevægelsen var både en politisk opposition og et udtryk for arbejdernes og bøndernes direkte kontrol over produktionen, og derfor havde bevægelsen aldrig nogen mulighed for at få lov til at eksistere. Når det alligevel lykkedes for Makhno-bevægelsen at overleve frem til 1921, var det på grund af magtpolitiske hensyn. Makhno-bevægelsen blev ligesom sovjetterne og fabrikskomiteerne i Rusland brugt af kommunisterne i deres kamp for at etablere sig som politisk magt i Ukraine. Kommunisterne indgik, når det var nødvendigt, alliancer med Makhno-bevægelsen. Først blev Makhno-bevægelsen brugt til at bekæmpe Denikin og sidenhen Wrangel, men så snart de ydre fare var elimineret, blev Makhno-bevægelsen udryddet. Det eneste, der kunne have sikret Makhno-bevægelsen, var en ydre kontrarevolutionær fjende, som kommunisterne ikke var sikre på selv at kunne klare. Hvis Wrangel havde været stærkere, er det muligt, at kommunisterne ville have accepteret det 4. politiske punkt og oprettet en føderativ sammenslutning mellem Sovjet-republikken og det autonome Makhno-område. Men så snart den ydre fare var væk, ville Makhno-bevægelsens eksistens igen være truet.

Kimen til hele denne udvikling hen imod parti-diktaturet lå altså helt fra revolutionens begyndelse indbygget som en del af den leninistiske partiopfattelse. Og med undertrykkelsen af de oprørske matroser i Kronstadt og nedkæmpelsen af Makhno-bevægelsen var de sidste muligheder for at afværge denne udvikling opbrugt. Al opposition udenfor partiet var umuliggjort, og med fraktionsforbudet fra den 10. partikongres i 1921 var de sidste hindringer fjernet, for at statsbureaukratiet med Stalin i spidsen kunne udøve sit diktatur. Trotskij og Lenin banede vejen og lagde grunden til det diktatur, som kom til at spille en afgørende rolle for socialismens videre udvikling i det 20. århundrede.

## 8.0 Perspektivering

Gennem de sidste par år er en ny venstrefløj begyndt at røre på sig. En venstrefløj som indtil videre har fundet sammen i

en global modstand mod neo-liberalismen og kapitalismens globalisering. Denne bevægelse har i vid udstrækning taget anarkismens organisationsstrukturer til sig og givet dem et nyt udtryk, hvilket er meget opmuntrende. Men hvis disse nye anarkister ikke skal begå de samme fejl, som de forrige århundredes revolutionære begik, er det vigtigt at lære af historien.

Den negative lære, som man kan drage af både Den russiske Revolution og Makhno-bevægelsens historie, er, at mål og midler ikke kan adskilles. En elitært og hierarkisk organisation kan ikke skabe et lige og solidarisk samfund, det beviser både kommunisternes magt i revolutionen som helhed og den militære stabs magt i Makhno-hæren. Med anvendelsen af magt i form af vold bevægede Makhno-hæren sig væk fra det mål, som de egentlig kæmpede for. Med volden blev magtens logik introduceret i Makhno-bevægelsen, og den udgjorde en alvorlig trussel mod revolutionens anarkistiske principper. Hvis den nye venstrefløj ikke er meget opmærksom på, om der er overensstemmelse mellem midlerne og målet, er der en fare for, at midlerne kommer til at bestemme målet. I den forbindelse er det både vigtigt at være opmærksom på organisations type og struktur og de aktionsformer, man vælger at bruge. Men hvad kan denne bevægelse så stille i stedet for det revolutionære parti og kampen for proletariats diktatur under det ene eller det andet navn? For det første viste Makhno-bevægelsen at det var muligt at praktisere et socialistisk demokrati og selvforvaltning selv under så vanskelige forhold som borgerkrigen i Rusland bød. Samtidig viste Makhno-bevægelsen at et pluralistisk og folkeligt grundlag for den revolutionære bevægelse er det bedst mulige forsvar mod kontrarevolution. Forsvaret af Makhno-området var kun muligt, fordi det blev gennemført af en social bevægelse på et bredt folkeligt grundlag. Et politisk parti eller en stat ville aldrig kunne have mobiliseret dette revolutionære forsvar. Som ideologi er Makhno-bevægelsens bonde-anarkisme næppe særlig brugbar for en ny global venstrefløj, men det er andre udformninger af anarkismen måske. Selvom anarkismen som socialistisk tradition er 150 år gammel, virker dens teorier om direkte aktion, selvorganisering, selvforvaltning og føderalisme alligevel som et oplagt bud på en revolutionær strategi i dag. I kampen mod den kapitalistiske globalisering bliver alternativet, også for marxister, en eller anden form for statskontrol, altså bliver alternativet nationalstaten eller "over-nationalstaten". Dette alternativ er både defensivt og konservativt; venstrefløjens kamp kommer i denne sammenhæng til at virke som en reaktion og mister sin progressivitet. Løsningen på de sociale og økologiske problemer og den voksende økonomiske ulighed ligger ikke indenfor nationalstatens rammer. Som alternativ til staten stiller anarkismen sin særlige blanding af selvforvaltning og føderalisme. Dette føderalistiske system, som både er decentral og global på samme tid, virker som et oplagt alternativ til det nuværende globale kapitalistiske markedsdiktatur. Denne organisationsstruktur ville både kunne bruges til at samle de mange forskellige revolutionære retninger og grupper, som findes i den nye globaliseringsbevægelse, og samtidig give bevægelsen en mere konkret vision om et progressivt alternativ til det bestående.

## 9.0 Bilag

### Bilag 1: Petropavlovsk-resolutionen

#### Resolution

#### VEDTAGET PÅ FØRSTE OG ANDEN FLÅDEBRIGADES FÆLLESMØDE DEN 1. MARTS 1921

Efter at have hørt, hvad de repræsentanter havde at rapportere, som fællesmødet havde sendt til Petrograd for at skaffe sig klarhed over situationen der, har vi besluttet:

1. I betragtning af, at de bestående sovjetter ikke udtrykker arbejdernes og bøndernes vilje, omgående at gennemføre nyvalg til sovjetterne ved hemmelig afstemning og fri forudgående valgagitation for alle arbejdere og bønder.
2. Tale- og pressefrihed for arbejder og bønder, anarkister og venstresocialistiske partier.
3. Forsamlingsfrihed, frihed for fagforeninger og bondesammenslutninger.
4. Senest den 10. marts 1921 at indkalde til en ikke partibunden konference for arbejdere, soldater og matroser fra byerne Petrograd og Kronstadt og fra guvernementet Petrograd.
5. At befri alle politiske fanger, som tilhører socialistiske partier, så vel som alle arbejdere og bønder, soldater og matroser, der er blevet fængslet i forbindelse med arbejder- og bondebevægelser.
6. At vælge en kommission til gennemgang af akterne i alle processer mod indsatte i fængsler eller i koncentrationslejre.
7. At afskaffe enhver form for politiske afdelinger, da intet enkeltparti må have monopol på at propagandere for sine ideer og modtage penge fra staten til dette formål. I stedet for skal de lokale organisationer vælge kultur- og uddannelseskommissioner, som skal understøttes af staten.
8. Omgående at afskaffe alle spærreafdelinger.
9. Lige store levnedsmiddelrationer til alle, med undtagelse af dem, der har sundhedsfarlige erhverv.
10. At afskaffe de kommunistiske detachementer i alle troppeenheder og de forskellige kommunistiske vagtposter i fabrikker og værksteder. Hvis sådanne vagtposter og detachementer skulle vise sig at være nødvendige, kan de i militæret vælges ud af kompagnierne og i fabrikkerne og værkstederne indsættes efter arbejdernes skøn.
11. At give bønderne fuld ret til at bestemme over al deres jord som de vil, og at eje kvæg, så længe de selv kan passe det, d.v.s. ikke anvender lønnet arbejdskraft.
12. Vi opfordrer alle militærenheder og vores kammerater kadetterne til at erklære sig solidariske med vores resolution.
13. Vi kræver, at alle resolutioner så vidt som overhovedet muligt bliver offentliggjort i pressen.
14. At indsætte en mobil kontrolgruppe.
15. At tillade håndværksudøvelse på basis af egen arbejdskraft (d.v.s. uden lønarbejde).

Resolutionen blev vedtaget af brigademødet med alle stemmer på nær to.

*Petritjenko*, formand for brigademødet.

*Perepelkin*, sekretær.

Resolutionen blev vedtaget med overvældende flertal af hele garnisonen i Kronstadt.

*Vasiljev*, formand.

Sammen med kammerat Kalinin stemmer Vasiljev mod resolutionen

Fra Kronstadt Izvestija nr. 1 den 3. marts 1921. Brunse, Niels og Nielsen, Hans-Jørgen: *Oprøret i Kronstadt 1921 - et dokumentarium*. Rhodos, København, 1973. S. 51f.

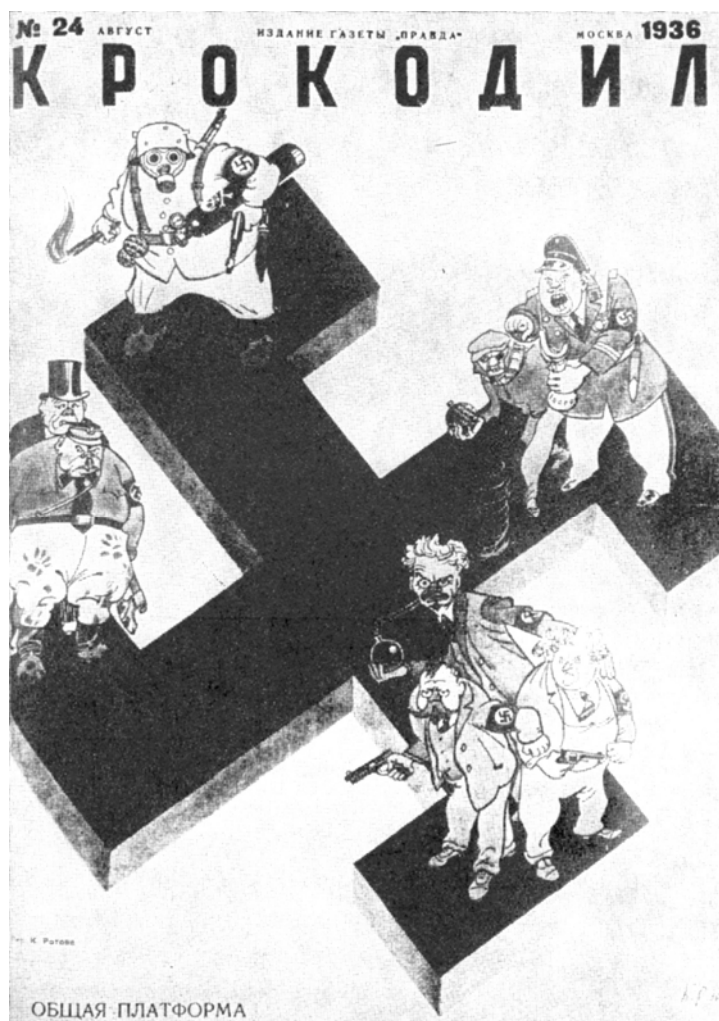
**Bilag 2: Anti-Makhno plakat**



Avrich, Paul: *The Anarchists in the Russian Revolution*. Thames and Hudson, London, 1973. S. 137.

Kommunistisk propaganda plakat; Nestor Makhno (yderst til venstre) danner front med General Wrangel, Petliura og den russiske kirke. Et eksempel på den trotskijstiske frontsammenblanding.

Bilag 3: Forside af bladet Krokodil nr. 24, 1936



Adrian, Henrik og Jensen, Lars Hedegaard: *Fundamental historie - Fra krig til krig, Tiden 1914-45*. G.E.C. Gads Forlag, København, 1977. S. 213.

Stalinistisk anti-trotskijstisk propaganda fra bladet *Krokodil*;

Stalinisterne har tydeligt lært meget af Trotskijs propaganda kampagner mod Makhno og Kronstadt-oprørene. Trotskijs sammenblandingsmodel bruges her af Stalin mod Trotskij der, sammen med Kalinin og Zinovjev, fremstilles som fascistisk agent med bombe i hånden. Ideen bag denne tegning er den samme som den bag plakaten i bilag 2.

#### **Bilag 4: Ordre nr. 1824**

#### **ORDER NO. 1824 OF THE REVOLUTIONARY MILITARY COUNCIL OF THE REPUBLIC. KHAR'KOV, JUNE 4, 1919.**

To all Military Commissars and to all Executive Committees of the districts of Aleksandrovsk, Mariupol', Berdyansk, Bakhmut, Pavlograd and Kherson.

The Executive Committee of Gulyai-Polye, with the collaboration of the staff of Makhno's brigade, is trying to call, for the 15th of this month, a congress of soviets and insurgents of the districts of Aleksandrovsk, Mariupol', Berdyansk, Melitopol', Bakhmut and Pavlograd. This congress is squarely directed against the Soviet Power in the Ukraine and against the organization of the southern front, where Makhno's brigade is stationed. This congress can have no other result than to excite some new disgraceful revolt like that of Grigor'ev, and to open the front to the Whites, before whom Makhno's brigade can only retreat incessantly, on account of the incompetence, criminal designs and treason of its commanders.

1. By the present order this congress is forbidden, and will in no case be allowed to take place.
2. All the peasant and working class population shall be warned, orally and in writing, that participation in the said congress shall be considered an act of high treason against the Soviet Republic and the Soviet front.
3. All the delegates to the said congress shall be arrested immediately and brought before the Revolutionary Military Tribunal of the 14th, formerly 2nd, Army of the Ukraine.
4. The persons spreading the call of Makhno and the Gulyai-Polye Executive Committee shall likewise be arrested.
5. The Present order shall have the force of law as soon as it is telegraphed. It should be widely distributed, displayed in all public places, and sent to the representatives of the executive committees of towns and villages, as well as to all the representatives of Soviet authority, and to commanders and commissars of military units.

*Trotsky*, President of the Revolutionary Military Council of the Republic;

*Vatsetis*, Commander in Chief;

*Aralov*, Member of the Revolutionary Military Council of the Republic;

*Koshkarev*, Military Commissar of the Khar'kov region.

Arshinov, Peter: *History of The Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 122f.



## **Bilag 5: Proklamation fra Makhno-bevægelsen**

### **DECLARATION OF THE REVOLUTIONARY INSURGENT ARMY OF UKRAINE (MAKHNOVIST)**

To all the peasants and workers of the Ukraine.

To be sent by telegraph, telephone or post to all villages, rural districts, and governments of the Ukraine. To be read at peasant gatherings, in factories and in workshops.

Fellow workers! The Revolutionary Insurgent Army of the Ukraine (Makhnovist) was called into existence as a protest against the oppression of the workers and peasants by the bourgeois-landlord authority on the one hand and the Bolshevik-Communist dictatorship on the other.

Setting for itself one goal - the battle for total liberation of the working people of the Ukraine from the oppression of various authorities and the creation of a TRUE SOVIET SOCIALIST ORDER, the insurgent Makhnovist army fought stubbornly on several fronts for the achievement of these goals and at the present time is bringing to a victorious conclusion the struggle against the Denikinist army, liberating region after region, in which every coercive power and every coercive organization is in the process of being removed.

Many peasants and workers are asking: What will happen now? What is to be done? How shall we treat the decrees of the exiled authorities, etc.

All of these questions will be answered finally and in detail at the All-Ukrainian worker-peasant Congress, which must convene immediately, as soon as there is an opportunity for the workers and peasants to come together. This congress will map out and decide all the urgent questions of peasant-worker life.

In view of the fact that the congress will be convened at an indefinite time, the insurgent Makhnovist army finds it necessary to put up the following announcement concerning worker-peasant life:

1. All decrees of the Denikin (volunteer) authority are abolished. Those decrees of the Communist authority which conflict with the interests of the peasants and workers are also repealed.

Note: Which decrees of the Communist authority are harmful to the working people must be decided by the working people themselves - the peasants in assemblies, the workers in their factories and workshops.

2. The lands of the service gentry, of the monasteries, of the princes and other enemies of the toiling masses, with all their live stock and goods, are passed on to the use of those peasants who support themselves solely through their own labor. This transfer will be carried out in an orderly fashion determined in common at peasant assemblies, which must remember in this matter not only each of their own personal interest, but also bear in mind the common interest of all the oppressed, working peasantry.

3. Factories, workshops, mines and other tools and means of production become the property of the working class as a whole, which will run all enterprises themselves, through their trade unions, getting production under way and striving to tie together all industry in the country in a single, unitary organization.

4. It is being proposed that all peasant and worker organizations start the construction of free worker-peasant soviets. Only laborers who are contributing work necessary to the social economy should participate in the soviets. Representatives of political organizations have no place in worker-peasant soviets, since their participation in a workers'

soviet will transform the latter into deputies of the party and can lead to the downfall of the soviet system.

5. The existence of the *Cheka*, of party committees and similar compulsory authoritative and disciplinary institutions is intolerance in the mindst of free peasants and workers.

6. Freedom of speech, press, assembly, unions and the like are inalienable rights of every worker and any restriction on them is a counter-revolutionary act.

7. State militia, policemen and armies are abolished. Instead of them the people will organize their own self-defense. Self-defense can be organized only by workers and peasants.

8. The worker-peasant soviets, the self-defense groups of workers and peasants and also every worker and peasant must not permit any counter-revolutionary manifestation whatsoever by the bourgeoisie and officers. Nor should they tolerate the appearance of banditry. Everyone convicted of counter-revolution or banditry will be shot on the spot.

9. Soviet and Ukrainian money must be accepted equally with other monies. Those guilty of violation of this are subject of revolutionary punishment.

10. The exchange of work products and goods will remain free; for the time being this activity will not be taken over by the worker-peasant organizations. But at the same time, it is proposed that the exchange of work products take place chiefly BETWEEN WORKING PEOPLE.

11. All individuals deliberately obstructing the distributions of this declaration will be considered counter-revolutionary.

*Revolutionary Military Soviet and Comand Staff of the Revolutionary Insurgent Army of the Ukraine  
(Makhnovist)*

January 7, 1920.

Arshinov, Peter: *History of The Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987. S. 265ff.

## 10.0 Litteraturliste

- Adams, Arthur E.: *Bolsheviks in the Ukraine - the second campaign, 1918-1919*. Yale University Press, New Haven, 1963
- Adrian, Henrik og Jensen, Lars Hedegaard: *Fundamental historie - Fra krig til krig, Tiden 1914-45*. G.E.C. Gads Forlag, København, 1977.
- Agnoli, Johannes; Brendel, Cajo; Mett, Ida: *Die revolutionären Aktionen der russischen Arbeiter und Bauern - Die Kommune von Cronstadt*. Karin Kramer Verlag, Berlin, 1974.
- Anweiler, Oskar: *Rådsbevægelsen i Rusland 1905-1921*. Modtryk, Århus, 1976.
- Arnfred, Signe; Skibstrup, Maj; Bryld, Mette m.fl.: *Alexandra Kollontaj - Udvalgte skrifter bind 3: Om Alexandra Kollontajs samtid og ideer: Stækkede vinger*. Tiderne Skifter, København, 1978.
- Arshinov, Peter: *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*. Freedom Press, London, 1987.
- Aves, Jonathan: *Workers Against Lenin - Labour Protest and the Bolshevik Dictatorship*. I.B. Tauris Publishers, London, 1996.
- Avrich, Paul: *Anarchist Portraits*. Princeton University Press, USA, 1988.
- Avrich, Paul: "G. T. Miasnikov and the Workers' Group". Artikel fra tidsskriftet *The Russian Review*, vol. 43, Ohio 1984.
- Avrich, Paul: *Kronstadt 1921*. The Norton Library, New York, 1974.
- Avrich, Paul: "Russian Anarchists and the Civil War". Artikel fra tidsskriftet *The Russian Review*, vol. 27, nr. 3, Ohio 1968.
- Avrich, Paul: *The Anarchists in the Russian Revolution*. Thames and Hudson, London, 1973.
- Avrich, Paul: *The Russian Anarchists*. Princeton University Press, New Jersey, 1967.
- Avrich, Paul: *Russian Rebels 1600-1800*. Allen Lane the Penguin Press, London, 1973.
- Bakunin, Michail: *Autoritet eller selvforvaltning?*. Borgens Forlag, udgivelsessted ikke angivet, 1979.
- Bakunin, Michail: *Gud og staten + Marx - Socialismens Bismarck*. Edition After Hand, udgivelsessted ikke angivet, 1977.
- Baynac, Jacques (red.): *La Terre sous Lénine (1917-1924)*. Le Sagittaire, Paris, 1975.
- Berkman, Alexander: *The Bolshevik Myth*. Pluto Press, London, 1989.
- Berkman, Alexander: *The Russian Tragedy*. Cienfuegos Press Ltd., Orkney, 1976.
- Brinton, Maurice: *The Bolsheviks & Workers' Control 1917-1921, the State and Counter-Revolution*. Red & Black, Detroit, 1975.
- Brovkin, Vladimir: "Workers' Unrest and the Bolsheviks' Response in 1919". Artiklen er fra tidsskriftet *Slavic Review*, vol. 49, nr. 3, 1990.
- Brunse, Niels og Nielsen, Hans-Jørgen: *Oprøret i Kronstadt 1921 - et dokumentarium*. Rhodos, København, 1973.
- Brunse, Niels (red.): *Parti, stat og fagforeninger*. Rhodos, København, 1976.
- Brüggmann, Uwe: *De russiske fagforeninger i revolution og borgerkrig/1917-1919*. Modtryk, Århus, 1976.
- Cohn-Bendit, Daniel og Gabriel: *Venstreradikalismen*. Rhodos, udgivelsessted ikke angivet, 1968.
- Den Store Danske Encyklopædi bind 3*. Nordisk Forlag, København, 1995.
- Deutscher, Isaac: *Den väpnade profeten - Trotskij 1879-1921*. René Coeckelberghs Bokförlag, Stockholm, 1973.
- Footman, David: *Civil War in Russia*. Faber and Faber, London, 1961.
- Footman, David: *The Russian Revolutions*. Faber and Faber, London, 1962.

- Gaucher, Roland: *Opposition in The U.S.S.R. 1917-1967*. Funk & Wagnalls, New York, 1969.
- Getzler, Israel: *Kronstadt 1917-1921 - The fate of a Soviet democracy*. Cambridge University Press, Bristol, 1. udgave 2. oplag 1983.
- Goldman, Emma: *Anarkistiske erindringer*. Samlerens Bogklub, Odense, 1976.
- Goldman, Emma: *My Disillusionment in Russia*. Doubleday, Page & Company, New York, 1923.  
Internet: [http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist\\_Archives/goldman/disillusion/toc.html](http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/goldman/disillusion/toc.html)
- Goldman, Emma: *My Further Disillusionment in Russia*. Doubleday, Page & Company, New York, 1924.  
Internet: [http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist\\_Archives/goldman/further/further\\_toc.html](http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/goldman/further/further_toc.html)
- Guérin, Daniel: *Anarkismen*. Borgens Forlag, udgivelsessted ikke angivet, 1979.
- Guérin, Daniel (red.): *No Gods, No Masters - An Anthology of Anarchism* (vol. 1 + 2). AK Press, Scotland, 1998.
- Harman, Chris: *Den Russiske Revolutions nederlag*. Internationale Socialisters Forlag, Århus, 2. revideret udgave, 1992.
- Helm, Michael: *Anarkismens grundideer*. Hans Reitzel, København, 1980.
- Hobsbawm, Eric J.: *Banditter - om ædle røvere, hævnere, gangaceiros og haiduk'er*. Politisk Revy, København, udgivelsesår ikke angivet.
- Kollontaj, Alexandra: *Arbetaroppositionen*. Federativs, Stockholm, 1988.
- Kollontaj, Alexandra: *Udvalgte skrifter bind 1: Den store kærlighed og andre politiske historier*. Tiderne Skifter, København, 1977.
- Kollontaj, Alexandra: *Udvalgte skrifter bind 2: Arbejdsbierne og den hvide fugl*. Tiderne Skifter, København, 1977.
- Lenin, V. I.: *Udvalgte værker bind 8*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1983.
- Lenin, V. I.: *Udvalgte værker bind 9*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1984.
- Lenin, V. I.: *Udvalgte værker bind 10*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1983.
- Lenin, V. I.: *Udvalgte værker bind 12*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1976.
- Lenin, V. I.: *Udvalgte værker bind 14*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1984.
- Lenin, V. I.: *Selected Works*. Progress Publishers, Moskva, 1971.
- Machno, Nestor: *Machno: Den russiske revolution I Ukraina*. Fri Socialismes Forlag, Oslo, 1933.
- Makhno, Nestor: *The Struggle Against the State and Other Essays*. AK Press, Edinburgh, 1996.
- Makhno, Nestor; Mett, Ida; Archinov Piotr m.fl.: *Organisational Platform of the Libertarian Communists*. Workers Solidarity Movement, Dublin, 1989.
- Mailand-Hansen, Christian (red.): *Anarkismen – en antologi*. Rhodos, København, 1970.
- Malatesta, Errico: *The Anarchist Revolution - Polemical Articles 1924-1931*. Freedom Press, London, 1995.
- Malet, Michael: *Nestor Makhno in The Russian Civil War*. Macmillan Press, London, 1982.
- Marcussen, Daniell: *Kronstadtoprøret - Sidste stop før Stalin*. Kopimaskine Tryk, Aalborg, 2000.
- Marx, Karl og Engels, Friedrich: *Det kommunistiske manifest*. Forlaget Tiden, udgivelsessted ikke angivet, 1976.
- Marx, Karl: *Pariserkommunen (Borgerkrigen i Frankrig)*. Forlaget Tiden, København, 1946.
- Maximoff, Gregory P.: *Syndikalists in the Russian Revolution*. ICC, USA, 1999.
- Maximoff, Gregory P.: *The Guillotine at Work - The Leninist Counter-Revolution*. Cienfuegos Press, Storbritanien, 1979.
- Mett, Ida: *Kronstadt 1921*. Federativs, Stockholm, 1981.
- Murphy, A. B.: *The Russian Civil War - Primary Sources*. Macmillan Press, London, 2000.
- Nielsen, Freddie og Berger, Ågot: ”Den russiske revolution: Oprør eller kup? Førte Lenin til Stalin?”. Artikel fra

- tidsskriftet *International Socialisme*, nr. 1, København, 1992.
- Nielsen, Erik Bach: *Sovjetunionens Historie*. Munksgaard, København, 2. udgave, 1984.
- Otter, Laurens: *1917 - The Russian Revolution In Myth And Reality*. Red Lion Press, Canada, 1997.
- Palij, Michael: *The Anarchism of Nestor Makhno 1918-1921*. University of Washington Press, Washington, 1976.
- Peters, Victor: *Nestor Makhno - The Life of an Anarchist*. Echo Books, Canada, 1970.
- Pipes, Richard (red.): *The Unknown Lenin - From the Secret Archive*. Yale University Press, London, 1996.
- Rabinowitch, Alexander: "Maria Spiridonova's »Last Testament«". Artiklen er fra tidsskriftet *The Russian Review*, vol. 54, nr. 3, Ohio, 1995.
- Rosenberg, William G.: "Russian Labor and Bolshevik Power after October". Artiklen er fra tidsskriftet *Slavic Review*, vol. 44, nr. 2, 1985.
- Rosenfeldt, Niels Erik og Pape, Carsten: *Politikens Ruslandshistorie*. Politikens Forlag, København, udgivelsesår ikke angivet.
- Schapiro, Leonard: *The Origin of Communist Autocracy: Political opposition in the Soviet State*. Macmillan Press, London, 1977.
- Serge, Victor: *En revolutionærs erindringer bind 1 og 2*. Samlerens Bogklub, København, udgivelsesår ikke angivet.
- Skirda, Alexander: "The Rehabilitation of Makhno". Artiklen er fra tidsskriftet *The Raven*, nr. 8.
- Sysyn, Frank: "Nestor Makhno and the Ukrainian Revolution". Teksten er fra Hunczak, Taras (red.): *The Ukrainian, 1917-1921 - A Study in Revolution*. Harvard University Press, Massachusetts, 1977.
- Trotsky, L.: *Arbejde, Disciplin og Orden kan redde Sovjetrepublikken*. Europæisk Forlag, udgivelsessted og -år ikke angivet.
- Trotsky, Leon: *Terrorism and Communism*. New Park Publications, London, 1975.
- Trotsky, Leon: *The History of the Russian Revolution*. Pluto Press, London, 1985.
- Trotsky, Leon: *The Military Writings of Leon Trotsky - How The Revolution Armed* (vol. 1). Pathfinder Press, New York, 1971.
- Internet: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/works/1918-mil/index.htm>
- Trotsky, Leon: *The Military Writings of Leon Trotsky - How The Revolution Armed* (vol. 2). Pathfinder Press, New York, 1971.
- Internet: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/works/1919-mil/index.htm>
- Tsebry, Ossip: *Memories of a Makhnovist Partisan*. The Kate Sharpley Library, London, 1993.
- Utechin, S. V.: "Bolsheviks and Their Allies after 1917: The Ideological Pattern". Artikel fra tidsskriftet *Soviet Studies*, vol. 10, nr. 2, Glasgow, 1985.
- Voline (pseudonym for Vsevolod Mikhailovich Eisenbaum): *The Unknown Revolution 1917-1921*. Black Rose Books, Canada, 1990.
- VS-Rådsgruppe: *For arbejderklassens selvorganisering*. Modtryk, Århus, 1977.
- White, James D.: *The Russian Revolution 1917-1921*. Edward Arnold, Bristol, 1994.
- Woodcock, George: *Anarchism - a history of Libertarian ideas and Movements*. World Publishing, New York, 1962.
- Woodcock, George: *Anarchism and Anarchists*. Quarry Press, Kingston, 1992.
- Yartchuk, Efim: *Kronstadt in the Russian Revolution*. The Kate Sharpley Library, London, 1994.

Internetsider:

*Anarchy Archives:* [http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist\\_Archives/archivehome.html](http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/archivehome.html)

*Marxist Internet Archive:* <http://www.marxists.org/>

*October 1917 – A lost opportunity for Socialism?:* <http://struggle.ws/russia.html>

*Pravda o Kronshtade – The Truth about Kronstadt:* <http://www-personal.umich.edu/~mhuey/>

*The Emma Goldman Papers:* <http://sunsite.berkeley.edu/Goldman/>

*The Nestor Makhno Archive:* <http://www.nestormakhno.info/>